

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”Om man ska ta åt sig allt de säger blir man fan knäckt alltså, det går inte.”

En kvalitativ studie av HBT-tjevers utsatthet för diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld.

Socionomprogrammet
C-uppsats
Vårterminen 2008
Författare: Sheila Kihlman
Handledare: Eva Palmblad

Abstract

Göteborgs universitet
Institutionen för socialt arbete
C-uppsats, vårterminen 2008

Titel: *"Om man ska ta åt sig allt de säger blir man fan knäckt alltså, det går inte."*
En kvalitativ studie av HBT-tjejers utsatthet för diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld.

Författare: Sheila Kihlman

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur unga HBT-kvinnor (homosexuella, bisexuella och transpersoner) som blivit utsatta för diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld på grund av sexuell läggning/identitet talar om hotet, våldet och utsattheten och hur de upplever omgivningens syn på deras sexualitet och omgivningens reaktioner på hotet/våldet. Jag vill även undersöka hur dessa upplevelser påverkar deras självbild, deras sätt att hantera upplevelserna och deras sätt att uttrycka sin sexuella identitet.

Mina teoretiska utgångspunkter är socialkonstruktionism och poststrukturalism, med fokus på queerteori, feministisk teori och diskursanalys. Datainsamlingen baseras på kvalitativa intervjuer. Genom att fokusera på tre teman, *händelser*, *uteblivet stöd* och *konsekvenser* tolkas (läses) materialet med hjälp av diskursanalys, ett narrativt perspektiv och genom att tydliggöra vilka (o)möjliga positioner som deltagarna i studien intar till den dominerande diskursen.

I HBT-tjejernas berättelser får vi del av en komplex bild av utsatthet på grund av sexuell läggning. Den är fjärran från den stereotypa bilden av ett gäng nynazister som ger sig på homosexuella män på stan. Händelser som diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld inträffar på många olika arenor och utförs av enskilda eller flera gärningsmän i en homofobisk och heteronormativ samhällskontext på alla samhällsnivåer. Förövarna återfinns ofta i HBT-tjejernas egna familjer och omfattar både föräldrar och syskon. Andra gärningsmän är bland annat skolkamrater, lärare, kuratorer, chefer, arbetskamrater, polis samt bekanta och okända individer.

Fram träder en bild av en grupp unga tjejer som befinner sig i marginalen av det svenska samhällets beskydd och hjälpinsatser. Tystnaden kring och osynliggörandet av HBT-tjejers livssituation och utsatthet, samt heteronormativa attityder, möjliggör förtryck och våldshandlingar mot denna grupp. Min önskan är att läsaren ska få en fördjupad förståelse för hur normer, normalitet och diskurser konstrueras, skapas och återskapas i vardagliga situationer och i samhället. Min önskan är också att synliggöra HBT-tjejers utsatthet för diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld för att öka kunskapen och inspirera till vidare forskning och förändring.

Nyckelord: HBT-tjejer, utsatthet på grund av sexuell läggning, homofobiska hatbrott socialkonstruktionism, diskursanalys, subjektspositioner, queer, feminism, heteronormativitet

Förord

Jag har nu levt en längre tid med min C-uppsats i tankarna dag och natt. Det har varit en intressant och omtumlande resa med många tankar och funderingar kring de berättelser som jag har fått ta del av. Många gånger har jag släckt ner datorn med en stor ledsamhet och sorg över vad dessa ungdomar har fått utstå. Lika många gånger har jag känt mig glad, nästan stolt över deras mod, styrka och motstånd. Det är mitt material, deltagarnas berättelser, som är styrkan i min studie, utan dessa hade denna uppsats inte blivit till.

Jag vill därför framföra ett innerligt Tack till er som deltagit i denna studie och som delat med er av era erfarenheter på ett både personligt och utlämnande sätt.

Ett stort tack också till min handledare Eva Palmblad för alla goda råd, all hjälp och den uppmuntran jag fått i uppsatsarbetet.

Jag vill även tacka Eva Jönsson helhjärtat för all korrekturläsning, dina kloka synpunkter och för att du stöttat och trott på mig genom hela uppsatsprocessen.

Till sist vill jag framföra ett varmt tack till Hanna Wikström som kommit med kloka råd och synpunkter under arbetets gång, till Ronny Tikkanen som under hela min utbildning har varit ett stöd och är en av de få som sprider kunskap om HBT i bland annat universitetsvärlden, till Emma Carlsson för genomläsning och för att du är en sådan god vän och till alla mina nära vänner, gamla som nya som stöttat mig under dessa utbildningsår.

Uppsatsen tillägnas
Nora

Innehåll

BAKGRUND	1
Inledning	1
Syfte och frågeställningar	2
Disposition	2
Relevans för socialt arbete	3
Förförståelse.....	4
Centrala begrepp	5
TIDIGARE FORSKNING	6
Hot, hat och våld på grund av sexuell läggning	6
HBT-tjejers hälsa	9
Skapandet av identitet, kön och sexualitet	10
TEORETISKA PERSPEKTIV OCH BEGREPP	12
Socialkonstruktionism och poststrukturalism	12
Queerteori.....	14
<i>Queerfeminism och feministisk teori</i>	15
<i>Heteronormativitet</i>	16
Diskurs som teoretiskt begrepp	16
METOD	18
Metodologiska utgångspunkter	18
<i>Diskursanalys</i>	18
<i>(O)möjliga positioner</i>	20
<i>Narrativ analys</i>	21
<i>Forskarens roll och tolkning</i>	21
Tillvägagångssätt.....	22
<i>Urval</i>	22
<i>Datainsamling</i>	23
<i>Intervjuer</i>	23
<i>Tillvägagångssätt vid analysen</i>	24
Litteratursökning	25
Trovärdighet	25
<i>Validitet och reliabilitet</i>	26
<i>Generaliserbarhet</i>	26
Etiska reflektioner	27
RESULTAT OCH ANALYS	28
Händelser	28
<i>Utsatthet i den egna familjen</i>	28
<i>Homofobiska hatbrott i skolan</i>	31
<i>Diskriminering på arbetet</i>	32
<i>Sexuella trakasserier på fest</i>	33
<i>Misshandel på offentliga platser</i>	34
<i>Osynliggörande i homovärlden</i>	36

Uteblivet stöd	37
<i>I den egna familjen</i>	37
<i>HBT-tjejerna tar ansvar för och skyddar sina föräldrar</i>	41
<i>Arbetskamrater som sviker</i>	42
<i>Professionella och myndighetspersoner som sviker</i>	43
Konsekvenser	46
<i>Självkänsla och identitetsskapande</i>	47
<i>Psykisk ohälsa</i>	50
<i>Motstånd</i>	51
<i>Livs- och handlingsutrymme</i>	52
AVSLUTANDE DISKUSSION	55
Resultatdiskussion.....	55
Metoddiskussion och förslag till fortsatt forskning.....	58
REFERENSER	59
BILAGOR	64
Bilaga 1: Tabell över förövare, arenor och händelser	
Bilaga 2: Intervjuguide	
Bilaga 3: Anslag/formulär för sökning av intervjupersoner	
Bilaga 4: Sökning av intervjupersoner på Internetcommunities	

Bakgrund

Inledning

Enligt en rapport från Brottsförebyggande rådet (BRÅ) ökade anmälningarna av homofobiska hatbrott år 2006 med 21 procent. Rapporten avser endast de brott som faktiskt anmälts.¹ Mörkertalet för dessa brott antas vara mycket större. Dagligen utsätts människor för kränkningar, homofobi och hatbrott som är direkt knutna till deras sexuella läggning och/eller deras genusuttryck.² Mycket få anmälningar prövas av åklagare och trots att polisen ska prioritera hatbrott uppmärksammas inte homofobiska motiv.³ Tidskriften Svensk Polis konstaterar exempelvis att på många arbetsplatser inom polisen anser man att problemet med homofobiska hatbrott är så litet att de inte kan prioritera utbildning i dessa frågor, samtidigt som det är bristen på kunskap som gör att polisen inte upptäcker när det handlar om ett hatbrott med homofobiska motiv.⁴ Endast tio procent av de anmälda brotten går vidare till åklagarmyndigheten.⁵ Osynliggörandet och stigmatiseringen av HBT-personer (homo-, bi- och transpersoner) medverkar till att detta förtryck kan fortsätta.

Vid homofobiska hatbrott består motivet i gärningsmannens avsky och fördomar gentemot grupper och individer på grund av deras sexuella läggning (med sexuell läggning avses enligt lagen hetero-, homo- och bisexuell läggning). Hatbrott skiljer sig från andra typer av brott genom att de ofta är synnerligen brutala och traumatiserande för offret. Dessa brott påverkar inte endast brottsoffren, utan en hel grupp människor, där alla som identifierar sig med offren känner sig utsatta och rädda. De homofobiska hatbrotten karakteriseras som ett angrepp mot de mänskliga rättigheterna och strider mot värdegrunden att alla människor har lika värde. Homofobiska hatbrott omfattar allt från ofredande och olaga diskriminering till hets mot folkgrupp och mord.⁶ Anna-Maria Sörberg menar att det är ”vanliga” människor med traditionellt heteronormativa åsikter om kön och sexualitet, och som inte hyser ett explicit uttalat förakt mot HBT-personer, som är de vanligaste förövarna av dessa brott.⁷

Att vara kvinna och homosexuell innebär dessutom att vara dubbelt utsatt. Könsperspektivet på våld mot homosexuella är tämligen utforskat, särskilt våld mot lesbiska kvinnor.⁸ Enligt Carin Holmberg på RFSL:s brottsofferjour är det i dagsläget inte lesbiska som står i centrum för denna typ av forskning och i synnerhet inte unga lesbiska. Folkhälsoinstitutet har i sin rapport om lesbiska kvinnors hälsa visat att bland gruppen unga kvinnor som begår eller försöker begå självmord är lesbiska mycket starkt överrepresenterade. Trots detta är unga lesbiska inte en specifik grupp av intresse när regeringen nu ska utreda unga kvinnors självmordsbenägenhet.⁹

Avsikten med denna uppsats om unga HBT-tjejer som utsätts för diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld är att belysa det vardagliga förakt och förtryck som många lesbiska utsätts för, och visa vilka normer och diskurser kring kön och sexualitet som finns i våra vardagliga

¹ Sporre, Tove, Klingspor, Klara och Wigerholt, Jennie (2007).

² Dahl, Ulrika (2005).

³ Tiby, Eva och Sörberg, Anna-Maria (2006).

⁴ Tidningen Svensk Polis, Internet 2007-10-03.

⁵ Tiby och Sörberg (2006).

⁶ Pettersson, Karl-Åke och Lindgren, Magnus (2005), Dahl (2005).

⁷ Sörberg, Anna-Maria intervjuad i Dagens ECT 2006-07-28.

⁸ Tiby, Eva (1996), (2000), intervjuad i Dagens ECT 2006-07-28.

⁹ Holmberg, Carin, e-postkontakt 2007-10-04.

praktiker och som dels gör det möjligt för homofobiska hatbrott att existera, dels samverkar och bidrar till den tystnad som omger lesbiska. Kunskap om homofobiska hatbrott mot lesbiska kan vara värdefull både för den utsatta gruppen och för dem som arbetar inom exempelvis socialtjänst, skola och polis där det krävs kompetens i att bemöta brottsoffer och upptäcka hatbrottsmotiv. Kunskapen är även viktig för andra praktiker och sammanhang som universitetsutbildningar, organisationer som arbetar med ungdomar, HBT- och/eller genus-/könsfrågor eller andra samhällsinstanser som möter våldsutsatta och lesbiska kvinnor.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med uppsatsen är att synliggöra unga HBT-kvinnors utsatthet för diskriminering, kränkningar hot, hat och våld. Det konkreta syftet är att undersöka:

- hur unga HBT-kvinnor som blivit utsatta för diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld talar om hotet, våldet och utsattheten.
- hur de upplever omgivningens syn på deras sexualitet och omgivningens reaktioner på hotet/våldet.
- hur dessa upplevelser påverkar deras självbild, deras sätt att hantera upplevelserna och deras sätt att uttrycka sin sexuella identitet.

Jag vill även belysa de diskurser som kommer till uttryck i unga utsatta HBT-kvinnors berättelser om sina egna upplevelser av diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld och som möjliggör osynliggörande och tystnad kring dessa unga kvinnors upplevelser av utsatthet. Med utgångspunkt i mitt syfte är mina frågeställningar:

- Hur beskriver dessa HBT-tjejer utsattheten?
- Hur förhåller sig HBT-tjejer till hotbilden och utsattheten och hur påverkas deras vardagsliv?
- Hur beskriver unga HBT-tjejer stöd och reaktioner från omgivningen i förhållande till brotten, utsattheten och på deras sexuella identitet och sexuella läggning?
- Vilka föreställningar har HBT-tjejerna om orsakerna till att HBT-tjejer utsätts för diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld?
- Vad kan detta säga om diskurser kring lesbiska, diskriminering, hot och våld, samt normalitet?
- Vilken/vilka subjektpositioner intar HBT-tjejerna i förhållande till den dominerande diskursen och utsattheten?

Disposition

I detta avsnitt ges en kortfattad sammanfattning av uppsatsens struktur. Det första kapitlet består av inledning, syfte och problemformulering. Här diskuterar jag även uppsatsens relevans för socialt arbete och min förförståelse. Jag redovisar också några av uppsatsens centrala begrepp. I kapitel två presenteras tidigare forskning med en kort sammanfattande diskussion. Därefter följer en redogörelse för teoretiska perspektiv och begrepp. I det fjärde kapitlet presenteras metod, som till viss del är sammanflätad med teori. Jag har valt att skilja teori och metod åt för att följa ett för läsaren mer bekant upplägg, det traditionella. Inom diskursanalysen behandlas vanligtvis teori och metod mer integrerat. Metodkapitlet innehåller även tillvägagångssätt, forskarens roll och tolkning samt etiska reflektioner och studiens trovärdighet. Kapitel fem innehåller analys och resultat som redovisas utifrån tre huvudteman: *Händelser, uteblivet stöd* och *konsekvenser*. Därefter följer en avslutande diskussion.

Relevans för socialt arbete

Socialt arbete sker utifrån förutsättningar som skapas av samhällets ekonomi och politik. Det är även inom dessa ramar vi skapar föreställningar om vad socialt arbete är, med vilka teorier och metoder vi ska arbeta och vilken funktion det ska ha. Socialarbetare kommer att möta många människor som inte passar in i de gängse könsmodellerna. Alla individer har en sexuell läggning och en könsidentitet, men det är få människor som reflekterar över det. Heterosexuella funderar i väldigt liten utsträckning över sin egen eller andras sexuella läggning eller könsidentitet. De reflekterar sällan över vad sexuell läggning och könsidentitet har för betydelse för människors självkänsla, identitet och utveckling.

Det finns i dag stora kunskapsbrister inom socialtjänsten och på socionomutbildningarna i Sverige om HBT-personer och deras livsvillkor.¹⁰ I rapporterna *Sexuell läggning och bemötande i socialtjänsten* (2004) och *"Alla är lika för mig!" En kartläggning av hur socionomutbildningar tar upp sexuell läggning* (2005) visar att HomO (Homombudsmannen) inte sällan kontaktas av individer som känt sig diskriminerade, osynliggjorda och kränkta i sina kontakter med socialtjänsten. Det kan gälla förfrågningar och anmälningar angående blanketter som utesluter samkönade relationer, familjerättshandläggare som har uttryckt negativa eller nedlåtande åsikter om homosexuella föräldrars lämplighet i vårdnadstvister och i adoptionsärenden. Exemplet är många. Kartläggningen visar dock att problemet inte i huvudsak grundar sig i en ovilja hos socialarbetarna, utan att deras kunskaper om homosexuellas livsvillkor är otillräckliga.

Från och med januari 2005 innefattar lagen (2003:307) som förbjuder diskriminering på grund av bland annat sexuell läggning och könstillhörighet även socialtjänsten. Det innebär att *"den som utsätts för diskriminering i strid med lagen har rätt till skadestånd från den som ansvarar för den aktuella verksamheten"*.¹¹ Det åligger även socialtjänsten att vid en eventuell domstolsvist bevisa att diskriminering inte har ägt rum. Om exempelvis en socialsekreterare döms för diskriminering är det den som ansvarar för verksamheten som blir skyldig att betala skadestånd till den som diskriminerats.¹²

Professionella socialarbetare behöver både kunskap och verktyg för att på ett värdigt sätt kunna bemöta och se alla människor som kommer till det sociala arbetets praktiker. Okunskap om, och osynliggörande av, HBT-personer gör att socionomer kanske inte ser att personen framför sig direkt eller indirekt behöver hjälp på grund av sin sexuella läggning eller sin könsidentitet. Många HBT-personer har negativa erfarenheter av reaktioner på deras sexuella läggning. Det kan medverka till att den hjälpsökande kanske inte vågar tala öppet om sin sexuella läggning eller sitt könsuttryck av rädsla för hur hon/han/hen¹³ ska bli bemött.

Rapporten *Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning* från 2004 visar att de homosexuella ungdomar som varit i kontakt med socialtjänsten uteslutande har negativa erfarenheter av handläggarnas bemötande. I rapporten beskrivs bland annat en situation där en familj reagerade mycket starkt på att deras son var homosexuell. Det slutade med att sonen hoppade ut från åttonde våningen vid en mycket hotfull situation. Pojken överlevde och

¹⁰ Landelius, Per Svante (2004), Wahlsten-Sjöberg, Mathias (2005)

¹¹ Landelius (2004) s. 1.

¹² www.notisum.se/rnp/sls/lag/20030307.htm (2007-10-14)

¹³ Hen är numera ett vanligt könsneutralt uttryck för dem som rör sig i sällskap med många homosexuella, bisexuella och transpersoner. Det används ofta av, om och till personer som inte vill kategorisera sig som hon eller han. Objektsformen är henom.

socialtjänsten anmälde händelsen till polisen. Trots en uppenbar hotbild hjälpte socialtjänsten honom inte att komma hemifrån. Pojken fick på egen hand fly till en annan ort.¹⁴

Många verksamheter inom socialt arbete möter barn och ungdomar. Det krävs att vi som socialarbetare ser bortom det som är norm för att upptäcka att exempelvis inte allt hedersrelaterat våld är knutet till *ett* kön eller *en* situation, och/eller utförs av liten särskilt patriarkal invandrargrupp. Våld och misshandel mot barn och ungdomar sker i alla samhällsgrupper, oavsett etniskt ursprung eller religiös tillhörighet.

Förförståelse

I kvalitativ forskning och särskilt i den socialkonstruktioniska forskningstraditionen är det viktigt att beskriva och redovisa de vetenskapsfilosofiska perspektiv och utgångspunkter som ligger till grund för studien.¹⁵ Kunskapsproduktion och diskurser är inget som finns färdigt att gå ut och hämta, utan det intressanta är hur dessa byggs upp och ”görs”. Jag som forskare befinner mig i en position som påverkas av sociala och historiska kontexter som i sin tur påverkar kunskapsproduktionen.¹⁶ Det innebär att resultatet av min forskning är en produkt som både jag och deltagarna i min studie producerar i ett samspel.¹⁷ Diana Mulinari (1999) menar att forskningsresultatet även påverkas av det paradigm som råder inom samhällsvetenskapen då verklighetsuppfattningen skiljer sig åt mellan olika paradigm. Det forskaren ser filtreras genom olika perspektiv som påverkar dels hur vi väljer att samla in och strukturera material, dels vad vi ser i och hur vi tolkar materialet. Att positionera sig och redogöra för sin förförståelse är inget negativt, utan innebär att man reflekterar över sin egen roll och sin egen närvaro i studien.¹⁸

Mitt förhållningssätt eller mitt ideologiska perspektiv grundar sig i feministisk teori. Genom den har mitt intresse för det socialkonstruktionistiska, poststrukturalistiska och queerperspektivet väckts. (se även avsnittet Teoretiska perspektiv och begrepp).

Jag ser på begreppet kön som Judith Butler (2005) då hon menar att begreppet genus är förbehållet det socialt konstruerade könet. Butler menar att det inte går att dela upp kön i ett socialt konstruerat och ett naturligt biologiskt. Det biologiska könet kan inte föregås av det sociala. Butler menar att båda begreppen är socialt och kulturellt konstruerade och att inget är viktigare än det andra. Hon menar att om vi fortsätter att särskilja kön och genus fortsätter vi också att se på kön som något naturgivet och mystifierat som har en oproblematiserad status. Enligt Butler görs och upprätthålls kön/genus istället genom våra handlingar och språkliga praktiker.¹⁹

Jag har sedan jag var 17 år identifierat mig som homosexuell och lesbisk. Jag har under långa perioder också varit aktiv i organisationer som verkar för att även kvinnor och HBT-personer ska ha grundläggande mänskliga rättigheter. Att jag skulle skriva min uppsats om homosexuella kvinnor stod klart ganska tidigt under utbildningen. Litteratur och föreläsningar om HBT-personers liv i allmänhet och HBT-kvinnors liv i synnerhet har varit mycket bristande, nästan obefintlig. Att jag valt att fokusera på unga HBT-tjejers utsatthet för diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld har sin grund i att jag såg Cecilia Neant-Falks dokumentärfilm

¹⁴ Knutagård, Hans och Nidsjö, Elisabet (2004).

¹⁵ Larsson, Sam i Larsson m.fl. (red) (2005).

¹⁶ Mulinari, Diana i Sjöberg, Katarina (red) (1999).

¹⁷ Börjesson, Mats och Palmblad, Eva (2007) s. 20.

¹⁸ Mulinari i Sjöberg (red) (1999).

¹⁹ Butler, Judith (2005).

Du ska nog se att det går över, där några tonårstjejer får var sin kamera att filma sina HBT-liv med. Jag förvånades över och blev förskräckt av att dessa ungdomar hade det så tufft. Jag hade en föreställning om att samhället var öppnare och mer tolerant än när jag växte upp. Därför ser jag denna studie som en möjlighet att undersöka och fundera kring detta dilemma: Att livet för HBT-personer inte tycks ha blivit enklare trots HBT-personers ökade synlighet och plats i media och det offentliga rummet.

Centrala begrepp

Här redogörs för några centrala begrepp som avser HBT-personer och HBT-relaterade frågor. *HBT-tjej*, *lesbisk*, *flata* är några av många beteckningar på kvinnor som älskar kvinnor och/eller har sex med andra kvinnor och/eller attraheras av kvinnor. Andra exempel är *tribad*, *sapfist* och *homosexuell kvinna*.²⁰ Jag använder mig av begreppet HBT-tjej synonymt med lesbisk och flata i denna studie då deltagarna själva använder olika benämningar på sin sexuella läggning och/eller sexuella identitet. En av tjejerna använder begreppet gay och en vill endast benämna sig själv som sexuell. *Homofobi* innebär att en individ har negativa (ofta hatiska) attityder och känslor mot HBT-personer och/eller deras sexualitet eller genusuttryck samt ett kraftigt ogillande av homosexuella handlingar.²¹ *Heterosexism* innebär ett allmänt samhälleligt och strukturellt förtryck som omfattar negativa attityder till homosexuella och som stigmatiserar, underordnar och förnekar individer som har annan sexuell läggning eller identitet än heterosexuella. Det sker genom osynliggörande, angrepp och sanktioner gentemot HBT-personer.²² För *diskriminering* använder jag samma definition av diskriminering som ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO) använder.

.../ utgör ett brott mot principen om rätten till likabehandling, som i sin tur är en grundläggande princip om mänskliga rättigheter. Diskriminering kan vara både direkt och indirekt. Trakasserier är också en form av diskriminering. I diskrimineringslagstiftningen ingår också förbud att ge instruktioner eller order att diskriminera. *.../* Med sexuell läggning avses homo-, bi- eller heterosexualitet. Lagstiftningen ger ett skydd mot diskriminering som har samband med sexuell läggning. Diskrimineringen måste inte vara knuten till den egna sexuella läggningen.²³

Homofobiska hatbrott och hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning: Jag ser hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning som en form av homofobiskt hatbrott (se även kapitlet Tidigare forskning). I Brå:s Rapport 2007:17 definieras homofobiska hatbrott så här:

För att ett brott ska bedömas som ett hatbrott krävs att gärningspersonen tillhör en definierad majoritetsgrupp och offret en definierad minoritetsgrupp. Hatbrott innefattar brott motiverade av gärningspersonens negativa inställning till *.../* sexuell läggning.²⁴

²⁰ Rosenberg, Tiina (2006).

²¹ http://sv.wikipedia.org/wiki/Homofobi_%28samh%C3%A4lle%29 (2007-10-29).

²² Dahl (2005).

²³ HomO, www.homo.se (2007-10-14).

²⁴ Sporre, Tove, Klingspor, Klara, Wigerholt, Jennie (2007) s. 7.

Tidigare forskning

I detta kapitel har jag valt att lyfta fram tidigare forskning inom tre huvudområden. Det första forskningsområdet berör hot, hat och våld riktat mot HBT-personer. Det andra forskningsområdet handlar om HBT-tjejjers hälsa och det sista berör forskning om, och skapandet av, identitet, kön och sexualitet.

Hot, hat och våld på grund av sexuell läggning

Eva Tiby, docent vid kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet, har gjort flera studier om homofobiska hatbrott i Sverige. Tiby visar att det kan vara ordinära vardags-situationer som oväntat förvandlas till övergrepp eller hotfulla situationer. Jag tar här upp tre av dessa studier. Den första är Tibys doktorsavhandling *Hatbrott? Homosexuella kvinnor och mäns berättelser om utsatthet och brott* (1999). Den andra, *De utsatta. Brott mot homosexuella kvinnor och män* (2000) är en redigerad version av doktorsavhandlingen, och den senaste rapporten är *En studie av homofoba hatbrott i Sverige* (2006) där Anna-Maria Sörberg är medförfattare. Tiby är den forskare som först i Sverige kom att använda begreppet hatbrott kopplat till homosexuella.²⁵

Syftet med Tibys doktorsavhandling är bland annat att utröna människors upplevelser av utsatthet för brott på grund av deras homosexuella läggning eller för att gärningsmannen uppfattat deras läggning som homosexuell, och effekterna av denna utsatthet. Tiby undersöker vilka gärningsmännen är, på vilka arenor brotten utförs, vilken typ av brott offren utsätts för samt hur och varför brotten begås. Av de 3 000 homo- och bisexuella kvinnor och män som ingick i undersökningen upplevde en fjärdedel att de utsatts för brott på grund av sin sexuella läggning. Många av offren har även utsatts på mer än ett sätt och vid ett flertal tillfällen.

Resultatet visar att 80 procent av *förövarna* är män och cirka 60 procent är mellan 15 och 25 år. I nästan hälften av fallen utfördes brotten av minst tre gärningsmän samtidigt. I många fall var gärningsman/män obekanta för offret och cirka 15 procent uppfattades ha en grupp-tillhörighet med exempelvis nynazistiska förtecken. Men även andra grupp-tillhörigheter som skol- och arbetskamrater och poliser förekommer bland förövarna. Angreppen mot homo- och bisexuella är väldigt olika, och beroende på vilket brott som begås är också förövarna olika. Gärningsmännen kan vara nynazister, ungdomsgång, kristna, arbets- och skolkamrater, familjemedlemmar, institutioner, personer kända av offret eller obekanta.

Brotten sker på olika arenor som på allmän plats, i hemmet, utanför gayställen, i eller vid transportmedel/kollektivtrafik, i skolan, på arbetsplatser, i parker, på krogen med mera. Risken för att bli utsatt ser olika ut för kvinnor och män beroende på arena. Risken att utsättas för homofobiska hatbrott som kvinna är störst i hemmet och i skolan, därefter är risken störst utanför gayställen och på öppen gata. Cirka 48 procent av kvinnorna utsätts på allmän plats.

Studien²⁶ från 1999 visar att 20 procent av kvinnorna och 28 procent av männen varit utsatta för denna typ av brott. Tiby menar att en av orsakerna till denna skillnad kan vara att HBT-kvinnor generellt lever mer monogamt än HBT-män, att kvinnorna i mindre utsträckning befinner sig ute i nöjeslivet och på platser som anses mer utsatta (exempelvis parker), vilket

²⁵ Dahl (2005).

²⁶ Den rikstäckande studien visar dessa siffror. Variationer mellan städer, platser, livsstil och ålder med mera gör att siffrorna varierar mellan 15-24 procent av kvinnorna har varit utsatta för brott och 28-36 procent av männen.

medför att kvinnors utsatthet oftare består av förtal och förolämpningar i skol- och arbetslivet än av våld på allmän plats, jämfört med männens utsatthet. Kvinnorna i studien känner dessutom få andra kvinnor som blivit utsatta och de polisanmäler i mycket mindre utsträckning än männen de brott de utsatts för.

De brott som homo- och bisexuella personer utsätts för är bland annat misshandel, trakasserier (exempelvis telefontrakasserier), hot, rån och vandalisering (exempelvis att få sin bil nersprejad med ”böjjävel”). Situationer/platser då brotten begås kan vara (och gärningsmän kan motiveras av) när man håller sin partner i handen, går hem från ett gayställe eller på skolan/arbetsplatsen om man är öppet homosexuell.

Tiby menar att en förutsättning för att det homofobiska hatbrottet ska ske, förutom att offer och gärningsman möts på ett eller annat sätt, är att offren har en livsstil som indikerar att de är homosexuella, och/eller att den som utför brottet är homofobisk och har en heterosexistisk syn som grundar sig på en samhällssyn där homosexuella inte har samma rättigheter och värde som heterosexuella medborgare.²⁷ Tiby menar att det är svårt att avgöra vilken av ovanstående orsaker som är den primära i förhållande till det homofobiska hatbrottet då båda förklaringarna är kopplade till varandra. Att homosexuella har en livsstil som exponerar dem för riskfyllda situationer har, menar Tiby, en koppling till att homofoba och heterosexistiska attityder i samhället tvingat denna grupp från de ”*öppna arenorna*” till egna sällskap, klubbar, organisationer och andra mötesplatser.²⁸ Tiby understryker att homofobi och homofobiska brott inte är begränsade till en liten grupp nynazister. Detta förtryck har delvis sina rötter i att lagen om hets mot folkgrupp i tryckfrihetsordningen 7 kap. 4§11 inte innefattade anspelning på sexuell läggning före 2003.²⁹ En konsekvens av detta blev i många fall grövre och brutalare propaganda mot homosexuella då inget åtal väntade dem som i tryckt form eller i tal hetsade mot denna grupp.³⁰ Homofobi är enligt Säpo ”*en företeelse som existerar bland hela befolkningen*”.³¹

Så många som tre fjärdedelar av de utsatta skadas av det homofobiska hatbrottet. Det rör sig mestadels om psykiska skador men även om allvarliga fysiska skador. Rädslan för att utsättas igen är mycket stor. Tiby menar att brott mot ens sexuella läggning drabbar individen hårdare än om motivet varit ett annat. De utsatta ifrågasätter ofta sitt egenvärde och många får en känsla av att de själva är orsaken till brottet. Utsattheten kan leda till ökade sårbarhetskänslor där sexualiteten som ska vara en plats för kärlek och förtrolighet istället blir förknippad med smärta och rädsla. Enskilda personers skador får även följder på ett strukturellt plan. Tiby menar att det inverkar på säkerheten, som i förlängningen kan skapa alienerade känslor hos minoritetsgrupper som inte känner att de skyddas av rättsväsendet och polis. Det kan i sin tur skada freden i samhället. Enskilda skador kan även inverka på den allmänna folkhälsan genom att en så stor grupp påverkas.

Rapporten *En studie av homofoba hatbrott i Sverige (2006)*³² är skriven på uppdrag av Forum för levande historia. Syftet med studien var att få en bättre bild av vilka gärningsmännen är

²⁷ Tiby (1999).

²⁸ Tiby (2000).

²⁹ Tillämpningsområdet för 7 kap. 4§ 11p. Tryckfrihetsförordningen, hets mot folkgrupp, utvidgades 2003 till att även inkludera hänsyftning på sexuell läggning: ”/.../ hets mot folkgrupp, genom att någon hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning.” (SFS1949:105)

³⁰ Tiby (1999).

³¹ Säpo (1998) s. 39 i Tiby (1999) s. 152.

³² Tiby och Sörberg (2006).

som begår homofobiska hatbrott och att undersöka hur rättsväsendet tar hand om dessa fall. Författarna menar att det finns en klassisk stereotyp mediebild av hur gärningsmannen till dessa brott ser ut: Att offren är bögar som blir brutalt nerslagna på öppen gata av ett gäng nazister. Det visar sig vara en både förenklad och ensidig bild av verkligheten, även om detta också förekommer och inte ska förringas. Genom att brottet förläggs till *en* grupp ”onda angripare” menar författarna att homofobiska hatbrotts komplexitet reduceras till att det finns endast *en* förövare som ska straffas och *ett* offer som ska få upprättelse. Det är av särskilt stor vikt att olika typer av gärningsmän uppmärksammas så att rätt insatser kan mobiliseras. Den stereotypa förställningen om det homofobiska hatbrottet inverkar på vilka fall som ”*anmäls, åtalas, döms och straffskärps som hatbrott*”.³³ Resultatet visar att gärningsmännen mestadels finns i vardagssituationer som i skolan, på jobbet, i familjen, bland grannar, kolleger och hos myndigheter. Relationen mellan offer och gärningsmän ser olika ut beroende på vilken arena brottet inträffar. Ungefär hälften av alla homofobiska hatbrott begås av någon/några som offret känner eller känner till. Det kan handla om exempelvis mobbning på arbetsplatsen, hotfulla uttalanden på skolgården eller angrepp av någon familjemedlem.

Endast cirka 30 procent av dem som utsatts för homofobiska hatbrott har polisanmält händelsen. Vidare är det väldigt få (tio procent) av dessa anmälningar som går vidare från polis till åklagarmyndighet och domstol. Av de 367 polisanmälningar år 2004 som författarna studerat var det bara 35 som gick vidare till åklagarmyndigheten. Av dessa 35 resulterade 24 i brottmålsdomar och endast fem av dessa domar behandlade hatbrottsmotivet (även om detta motiv framkommit tydligt i polisanmälningarna). Slutligen var det bara i två av brottmålsdomarna som straffskärpningsregeln tillämpades, vilket är ett påfallande lågt antal. Författarna menar att lagen i sig inte är en tillräcklig markering mot homofobiska hatbrott. Rapporten visar att tillämpningen av lagen är godtycklig, oförståelig och full av brister. En förutsättning för att lagen ska bli begriplig och användbar är att åklagare, polis och domare tillsammans enas kring en gemensam tolkning av straffskärpningsregeln.³⁴

I länsstyrelsens (i Skåne län) rapport 2004:24 *Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning*³⁵ kartläggs unga homosexuella ungdomars utsatthet och osynliggörande inom socialtjänsten, i skolan, hos polisen och på ungdomsmottagningar. Rapporten visar tydligt att dessa instanser har bristande kunskaper om ungdomars sexuella utveckling i allmänhet och homo- och bisexuellas situation i synnerhet. Råd, stöd och andra åtgärder för dessa ungdomar är synnerligen få. Denna grupp ungdomar har, och är utsatta för, svåra trauman och mår både fysiskt och psykiskt mycket dåligt. Många är självdestruktiva och har självmordstankar. Det krävs tidiga insatser och förebyggande åtgärder för att kunna hjälpa dessa ungdomar och deras familjer för att förhindra att dessa ungdomars utsatta situation ska få en förödande eller dödlig utgång. Studien visar att hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning utförs i familjer och ”verksamhetssystem” där det existerar en heteronormativ hederskodex. Denna hederskodex kräver våld³⁶ för att få medlemmarna i familjen att återgå

³³ Tiby och Sörberg (2006) s. 11.

³⁴ Tiby och Sörberg (2006)

³⁵ Knutagård, och Nidsjö, (2004)

³⁶ Med våld menar författarna olika typer av våld som fysiskt våld, psykiskt våld, strukturellt och socialt våld samt symboliskt våld och symbolisk makt. Dessa definitioner har de hämtat från Morgens Møllers (2000) bok *I fars vold*. Med strukturellt våld menar de således en social organisering som undertrycker och begränsar en annan människas livsutrymme och livskvalitet. Socialt våld handlar om olika härskartekniker som används för att skapa och sortera sociala ordningar och hierarkier som sedan kan användas för att utfrysa och exkludera andra. Symboliskt våld och symbolisk makt är begrepp ursprungligen hämtade från Bourdieu (1996). De visar hur vi genom språket konstruerar verkligheten eller vår egen upplevelse av den. Den symboliska makten kan

till en heterosexuell ordning, eller att de utesluts ur familjen. Studien visar tydligt att hedersrelaterat våld inte är specifikt förknippat med en religion, kultur eller ett etniskt ursprung. Författarna har kartlagt 53 ungdomar sedan år 2000 i Skåne län, som har utsatts för hedersrelaterat våld på grund av sin sexuella läggning.

Författarna till denna rapport använder även Katharina Weinehalls avhandling *Att växa upp i våldets närhet. Ungdomars berättelser om våld i hemmet* (1997) för att belysa våld inom familjen. De menar i enlighet med Weinehall att de barn och ungdomar som utsätts för våld i hemmet inte är *passivt glömda* utan *aktivt bortglömda*. Weinehall menar att exempelvis myndighetsutövare i socialtjänsten inte vill se våldet som dessa familjer undanhåller, och på så sätt behöver de inte ta tag i problemet.

Ulrika Dahl har skrivit rapporten *Det viktigaste är inte vad extremisterna tycker utan vad den stora majoriteten gör* som är en kunskapsinventering av forskning om homofobi och heteronormativitet.³⁷ Syftet med rapporten är bland annat att ge en överblick och analys av begreppens användning och historia i forskarvärlden och att föra ett resonemang om hur vetenskapen om homofobi, heteronormativitet och hatbrott har förändrats över tid, situerats, växt fram och används. Rapporten belyser komplexiteten kring homofobi, heteronormativitet och homofobiska hatbrott. Dahl betonar vikten av att granska de bilder som ges av homosexuella och av homofobi. Det är inte självklart att studier om homofobi, diskriminering och kränkningar motverkar heterosexism. Dahl menar att det är betydelsefullt att forskningen lägger stor vikt vid hur polariseringen av identitetskategorier skapas och att fokus och analys flyttas till heteronormativitet som istället fokuserar på de processer som ”gör” och befäster normalitet.³⁸

GBT-tjejers hälsa

Statens folkhälsoinstitut har i sin rapport A 2005:19 studerat drygt 3 000 GBT-personers psykiska hälsa. 37 procent av dessa personer identifierar sig som kvinnor. Rapporten visar att GBT-personer i allmänhet har betydligt sämre psykisk hälsa än heterosexuella, det gäller i synnerhet GBT-kvinnor. Unga GBT-tjejer i åldrarna 16-29 år är dessutom en grupp som i högre grad än den övriga befolkningen lider av svår ångslan, ångest och oro, och/eller någon långvarig fysisk sjukdom. Självordsförsök och självordsstankar är mer än dubbelt så vanligt bland GBT-ungdomar som bland heterosexuella ungdomar. Exempelvis har 53 procent av GBT-tjejer i åldrarna 16-29 år övervägt självord, jämfört med 21 procent av heterosexuella tjejer i samma åldersgrupp. Rapporten visar också att GBT-kvinnor i större utsträckning än den övriga befolkningen avstår från att ensamma gå ut, av rädsla för att bli överfallna, rånade eller på annat sätt ofredade. Det visar sig dock att unga GBT-tjejer är något mindre rädda än heterosexuella tjejer i samma ålder. Unga GBT-personer upplever att de blivit kränkta eller fått ett kränkande bemötande i mycket större utsträckning än den övriga befolkningen, det gäller särskilt transpersoner.³⁹

Psykologen Hans Hanner har på regeringens uppdrag studerat homo- och bisexuella ungdomars psykiska hälsa.⁴⁰ Syftet med undersökningen var att genom ungdomarnas egna upplevelser finna psykologiska orsaker till den psykiska ohälsa som är mer förekommande

endast användas på människor som inte ”räknas”, och det är i det strukturella spänningsförhållandet dem emellan som makten produceras.

³⁷ Dahl,(2005).

³⁸ Dahl,(2005).

³⁹ Statens folkhälsoinstitut, (2005): Rapport nr: A 2005:19.

⁴⁰ Hanner, Hans, Statens folkhälsoinstitut (2005).

hos homo- och bisexuella ungdomar än hos heterosexuella ungdomar. Uppdraget omfattade även förslag på insatser som främjar homo- och bisexuella ungdomars hälsa. Hanner belyser även att kön spelar roll i yttringen av psykisk ohälsa i sig, och att orsaker till psykisk ohälsa är könsspecifika. Resultatet visar att avsaknaden av identifikation, och osynliggörandet av tjejer och tjejers sexualitet (se även Ambjörnsson 2004) framträder starkast i tjejernas berättelser. Detta skapar förvirring och många tjejer har påtagligt negativa tankar och beteenden. Andra symtom på psykisk ohälsa som ungdomarna i studien uppvisar är depressiva symtom, missbruk, ätstörningar, självskadande beteende, promiskuitet och självmordsförsök. Studien visar att den främsta orsaken till psykisk ohälsa hos HBT-ungdomar är osynliggörandet, utanförskapet och samhällets och individers negativa attityder samt utsattheten för hot och våld. Många av ungdomarna ger uttryck för en identitetsförvirring tätt förknippad med en utanförskapskänsla och brist på stöd från omgivningen. Hanner visar hur identitets- och adolescensutvecklingen försenas och är onödigt smärtsam som en effekt av stigmatisering och brist på förebilder och sociala nätverk. Hanner urskiljer fyra särskilt sårbara situationer som påverkar HBT-ungdomarna identitetsskapande. Den första är "komma ut"-processen, den andra är när ungdomarna berättar om sin sexuella läggning för sina föräldrar, den tredje kommer i samband när den första relationen tar slut. Den sista sårbara situationen i identitetsskapandet är bristen på homo- och bisexuella sociala nätverk och förebilder.

Hanner föreslår stödåtgärder, kunskapsspridning och kunskapsbyggande för att motverka psykisk ohälsa hos homo- och bisexuella ungdomar, till föräldrar, personal som arbetar på ungdomsmottagningar, inom barn- och ungdomspsykiatri och elevhälsan samt ekonomiska resurser till verksamheter som riktar sig särskilt till denna målgrupp.⁴¹

Skapandet av identitet, kön och sexualitet

Fanny Ambjörnsson visar i sin doktorsavhandling *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*⁴² hur unga tjejer skapar genus och sexualitet. Studien fokuserar på hur genus alltid samverkar med andra strukturerande principer, exempelvis sexualitet och i synnerhet med den heteronormativa ordningen. För att visa hur kön och sexualitet är tätt sammanslutna använder sig Ambjörnsson av Judith Butlers begrepp *den heterosexuella matrisen*. Syftet är att studera hur femininiteter skapas och återskapas inom förutsättningen för den heteronormativa ordningen. Ambjörnsson visar bland annat vilka handlingar man måste göra för att vara tjej, hur dessa "göranden" och handlingar ser ut och framför allt vad som händer om man motverkar eller inte lyckas med att agera enligt normen och den heterosexuella matrisen.

Ambjörnsson skriver om Johanna, en lesbisk tjej som går samhällsvetenskaplig linje på gymnasiet. Hon är den enda öppet homosexuella personen på hela skolan. Johanna skiljer sig tydligt från det feminina idealet som råder på skolan. Det medför att hon, trots att hon har en stark position i klassen, ständigt får höra både implicita och explicita negativa kommentarer om sitt sätt att frångå den normativa stil som är ämnad för hennes biologiska kön. Ambjörnsson visar att det som verkar provocera inte bara är att hon gjort ett felaktigt val utan snarare att hon medvetet gör sig till något annat som inte tillhör den "normala" kvinnan. I detta visar hon att det finns andra sätt att vara tjej på och därmed implicit kritiserar det naturliga sättet att vara kvinna. De andra tjejerna ser henne istället som ett offer för en gaykultur där alla lesbiska tjejer måste se likadana ut. Hon kritiseras för att vara förutsägbar, ofri och begränsad av alternativa normer.

⁴¹ Hanner (2005).

⁴² Ambjörnsson, Fanny (2004).

Ambjörnsson menar att diskussioner om homosexuella ständigt återkommer i ungdomarnas vardag – inte minst som ett lite spännande inslag. Det är populärt att gå på gaydisco och ta del av den glamour som i synnerhet bögar förknippas med. Däremot är det inte lika glamoröst när en av killarna på skolan misstänks vara bög. I samtalen om bögar framkommer att de är äckliga, håller på med sex hela tiden, är sådana som tafsar på en, och att de är fjollor som hoppar runt och är omanliga med mera. Framför allt killarna verkar livrädda för att de ska bli påhoppade av en bög som genast vill ha sex med dem. Killarnas sätt att uttala sig negativt om bögar blir ett sätt för dem att befästa sin egna normativa maskulinitet.

I samtal om lesbiska lyser däremot sex med sin frånvaro, enligt Ambjörnsson. Lesbiska tjejeers sexuella erfarenheter ses inte som sex, även om de både är erfarna och öppet talar om sina erfarenheter. Ambjörnsson pekar också på den uppenbara tystnad som omger lesbiska och deras avvikelser från normen. Trots att det finns en öppet lesbisk tjej i skolan har det undgått flera i hennes klass att hon är lesbisk. Ambjörnsson förklarar denna tystnad men att homosexualiteten har normaliserats och att tystnaden kan vara ett resultat av detta i form av en välvilja hos allmänheten att inte göra ”sak” av det. Det är dock denna ”välvilliga tystnad” som upprätthåller heterosexuella normer och osynliggör andra sexualiteter.⁴³

Genus- och queerforskaren Margareta Lindholm har skrivit *Dubbelliv. Reflektioner om döljande och öppenhet*.⁴⁴ Studien handlar om lesbiska kvinnors dubbellivssituationer i förhållande till att vara öppen eller dölja sin sexuella läggning. För att visa hur heteronormativa handlingar påverkar homosexuella i vardagens interaktioner använder sig Lindholm av Johan Asplunds begrepp *social responsivitet* och *asocial responslöshet*.⁴⁵ Resultatet visar hur heteronormativa handlingar gör att människor slutar att bekräfta varandra som individer och hur det begränsar människors möjlighet att vara sig själva. Lindholm skriver: ”När social responsivitet hindras, hindras livsimpulser; man kan inte vara i och tala utifrån sitt liv, så som i sin självklarhet.”⁴⁶ Hon menar att interaktion mellan människor är livsnödvändig och att den sociala responsiviteten ”flödar” för att man ska ”bli och förbli människa”. Hetero-normativiteten är stark men inte absolut. Det innebär att det både ställs moraliska krav och förväntningar på att lesbiska ska vara mer öppna med sin sexuella läggning. Kvinnorna som deltagit i studien känner att det är både obekvämt att dölja sin sexuella läggning och att vara öppen med den. Det handlar om att existera eller inte existera. Inte sällan känner de att om de är öppna blir de inte personer utan endast homosexuella.

⁴³ Ambjörnsson, (2004).

⁴⁴ Lindholm, Margareta (2003).

⁴⁵ Asplunds responsivitetsbegrepp synliggör hur individen svarar på andras agerande eller förmåga att ge gen-svar. Asplund menar att detta är en *elementär* form av socialt liv. Om social responsivitet inte finns, hindras den på ett aktivt sätt att träda fram. Responsiviteten är ett naturligt mänskligt beteende medan *asocial responslöshet* är något som måste läras in och därmed blir en aktiv handling. Responsivitet finns i mötet mellan individer i verksamheter och sociala praktiker, exempelvis mellan studenter eller mellan studenter och lärare på universitetet. Responsivitet kräver således kommunikation mellan två eller flera individer och att dessa är öppna för att relationen och kommunikationen existerar. Den påverkar individen utifrån och in. Lindholm ser samvaron med andra och de berättelser som pågår däremellan som en social situation, dvs. en plats för social interaktion. Hon menar att responsiviteten antingen kan *flöda*, *problematiseras* eller *förhindras*. Asplund talar också om *den asocialt pratsamme*.⁴⁵ Denna person pratar på om annat än det som konversationen initialt handlade om, för att undkomma ett känsligt ämne, som exempelvis när en kvinna berättar vad hon gjort med sin tjej i går kväll och då samtidigt kommer ut som homosexuell. Denna asocialt pratsamme person deltar längre i en konversation, utan varken ger eller får något genuint gensvar. Det får den andre att känna sig som ett *tomt skal*. Asplund, Johan (1987), Lindholm, Margareta (2003).

⁴⁶ Lindholm (2003) s. 67.

Teoretiska perspektiv och begrepp

I detta kapitel redogör jag för de teoretiska utgångspunkter och begrepp som jag använder mig av. Socialkonstruktionism och poststrukturalism är övergripande teoretiska utgångspunkter medan queerteori och queerfeminism som i grunden härstammar från dessa perspektiv är de teorier som jag mestadels använder mig av i min analys.

Socialkonstruktionism och poststrukturalism

Ett socialkonstruktionistiskt perspektiv ser på fenomen som kön och sexualitet som något socialt konstruerat som ständigt reproduceras och upprätthålls. Dessa fenomen är beroende av en kulturell och historisk kontext. Enligt det socialkonstruktionistiska perspektivet finns det ingen objektiv bild av verkligheten som kan utgöra en heltäckande förklaring av sociala företeelser. Människan kan inte skilja sina egna åsikter från den verklighet hon verkar i.⁴⁷ Hon är med och skapar omvärlden och verkligheten, genom sitt språk och genom sina handlingar. Helena Johansson (2006) skriver: *”Uppfattningen att ting existerar, händelser sker och handlingar utförs men bara ges mening och blir kunskapsobjekt inom en eller flera diskurser är kärnan i socialkonstruktivistisk teori.”*⁴⁸

Det finns enligt Vivien Burr (1995)⁴⁹ fyra nyckelpremisser som binder samman socialkonstruktionismen. Den första är en *kritisk inställning till självklar kunskap*, vilket innebär att kunskap är ett resultat av hur vi kategoriserar världen, inte en spegelbild av den. Den andra premissen är *historisk och kulturell specificitet*. Det innebär att vår bild av världen ser olika ut beroende på vem, var, hur och när den upplevs. I detta perspektiv är fenomen som identiteter och sociala relationer föränderliga över tid. Den tredje premissen är *samband mellan kunskap och sociala processer*. Här betonar Burr att kunskap uppstår i den sociala interaktionen där den skapas och omskapas genom förhandling människor emellan om vad som ska betecknas som rätt eller fel. Den fjärde premissen är *samband mellan kunskap och social handling*. Här talar Burr om hur vissa handlingar är mer möjliga än andra i ett visst samhälle. Vissa handlingar blir naturliga och främjas medan andra blir otänkbara och bestraffas.⁵⁰

En kritik som ofta riktas mot socialkonstruktionismen är att verkligheten inte skulle finnas bortom diskursen. Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips menar att innebörder och representationer av verkligheten är väl så verkliga. Den materiella verkligheten existerar också, men får endast mening genom diskurser och i mellanmänniska relationer. En annan kritik som ofta framförs är exempelvis att om identiteter ”bara” är konstruktioner borde det vara lätt att ändra på dem. Winther Jørgensen och Phillips menar att de flesta socialkonstruktionister är ense om att det sociala fältet är väldigt styrt och fastlåst. Trots att fenomen som identitet, sexualitet och kön är kontingenta⁵¹ är möjligheterna starkt begränsade vad gäller vilka identiteter en person kan anta.⁵² Johansson menar att inom forskningen är den intressanta frågan inte om verkligheten finns eller inte utan istället hur den skapas. Frågor som *”Vad är det vi ser? Varför är det på detta viset? Givet vad då? och Kan det vara på ett annat*

⁴⁷ Payne, Malcolm (2002).

⁴⁸ Johansson, Helena (2006) s. 43.

⁴⁹ Burr, Vivien (1995) teorier beskrivs i Winther Jørgensen, Marianne och Phillips, Louise (2000).

⁵⁰ Winther Jørgensen och Phillips (2000) s. 11-12.

⁵¹ Kontingent betyder enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000) att ”subjektet är överdeterminerat; det har principiellt alltid möjlighet att identifiera sig på olika sätt i en bestämd situation. En given identitet är därför kontingent: möjlig men inte nödvändig.” s. 51.

⁵² Winther Jørgensen och Phillips (2000).

sätt?”⁵³ ger en fördjupad förståelse för samhällsfenomen i deras kontextuella position. Socialkonstruktionismens nyckelpremisser har sitt ursprung i poststrukturalistisk teori som tog strid mot psykoanalysen och marxismen, som på 1960-70-talet var allsmäktiga och allmängiltiga teorier. Winther Jørgensen och Phillips ser poststrukturalismen som en smalare ”teori” inom socialkonstruktionismen.⁵⁴

Poststrukturalismen riktar stark kritik mot det västerländska tänkandet i allmänhet och den traditionella vetenskapens tro på *en* universell och objektiv sanning i synnerhet.⁵⁵ Poststrukturalismen har sina rötter i strukturalismen som menar att ett fenomen alltid skapas i relation till ett annat fenomen. Begreppet homosexuell betyder ingenting i sig, det är först genom att man visar vad heterosexuell är som ordet homosexuell får en betydelse. Det är skillnaden som skapar betydelsen vilket också gör betydelsen föränderlig och instabil till sin karaktär. För att förstå betydelsen av homosexuell förutsätts att vi vet vad heterosexuell innebär och för att förstå heterosexuell förutsätter att vi vet vad kvinna och man betyder och på det viset letar vi oss vidare i begreppen. Jacques Derrida som utvecklat denna teori menar att förståelsen även bygger på uppskjutning, vilket innebär att vi aldrig kommer till en fastställd definition av betydelsen homosexuell.⁵⁶ Poststrukturalismen utmanar och stör modernismen med sin strävan efter essentialism och ifrågasätter det som tas för givet och sant. Poststrukturalismen avfärdar tanken på att känslor och identiteter är biologiskt medfödda och oföränderliga i tid och kulturer.⁵⁷ Beroende på vem som yttrar sig och var, när och hur yttrandet görs kommer mottagaren att uppfatta världen och verkligheten på olika sätt. Genom att förskjuta och dekonstruera begrepp och fenomen ser man till komplexiteten i den verklighet där begreppen och fenomenen opererar.⁵⁸

Språket har en central plats i poststrukturalismen, såtillvida att språket enligt poststrukturalismen skapar vår föreställning om verkligheten och det som är väsentligt i livet. Tingen eller verkligheten kan inte existera utanför språket. Genom att benämna (eller genom en handling som även den skapas genom språket) verkligheten (t.ex. ting, händelser, situationer, egenskaper) menar Judith Butler, ”gör” vi den begriplig och genom språket ”gör” vi också vår verklighet.⁵⁹ Det betyder inte att verkligheten inte finns, utan endast att det inte går att få en objektiv kunskap om den.⁶⁰ Det är således språket som skapar ”självet”, ”jaget” och våra identiteter. Jacques Lacan menar att ”*vi blir det vi är genom speglingen i andras blickar*”.⁶¹

Ur de poststrukturalistiska tanketraditionerna har många andra inriktningar tagit form, som postkolonialism, feministisk poststrukturalism och queerteori. Hanna Wikström menar att dessa inriktningar vuxit fram som en intern kritik mot att poststrukturalismen riskerar att skymma/osynliggöra olika förtryckta subjekt och för att göra det möjligt att föra en politisk kamp mot köns- och rasförtryck och heterosexism.⁶²

⁵³ Johansson (2006) s. 46

⁵⁴ Winther Jørgensen och Phillips (2000).

⁵⁵ Nationalencyklopedin, 2008-01-18, Ambjörnsson (2006).

⁵⁶ Derrida, Jacques idéer beskrivs av Ambjörnsson (2006).

⁵⁷ Ambjörnsson (2006).

⁵⁸ Wikström, Hanna (2007).

⁵⁹ Butler, Judiths (1990/91) teorier beskrivs av Wikström (2007).

⁶⁰ Wikström (2007).

⁶¹ Lacan, Jacques (00000) teori beskrivs av Ambjörnsson (2006) s. 41.

⁶² Wikström (2007).

Queerteori

Det engelska ordet *queer* betyder udda, pervers, knäpp och konstig, men har enligt Ambjörnsson med tiden även kommit att användas som ett paraplybegrepp för HBT-personer eller personer som inte vill eller kan ansluta sig till gängse köns- och sexualitetsnormer. Begreppet queer användes på 1900-talet i England som ett skällsord för bögar och lesbiska. Då queerrörelsen startade valde man att använda detta ord för att ta tillbaka det som ett politiskt vapen mot ett samhälle där man ansåg att homosexuella ständigt behandlades som andra klassens medborgare. En grupp HBT-personer i USA hade tröttnat på att foga sig efter heterosexuellas premisser och på att socialt och juridiskt diskrimineras och förtryckas.⁶³ Den politiska gayrörelsen hade arbetat hårt med att skapa jämlika rättigheter för homosexuella. För att få igenom sina rättigheter hade man försökt beveka samhället och försäkra att homosexuella trots sin avvikelse var lika anständiga, respektabla och monogama som heterosexuella. Aktivistgruppen Queer Nation bildades 1990 i New York. De ville sluta be om ursäkt för vilka de var och ville även få vara homosexuella i offentligheten utan att bli nedslagna eller spottade på.⁶⁴ Istället ville "queera" uttrycka sin stolthet och sitt ogillande av den normativa heterosexualitetens krav och påbud. Queer Nation uppmanade till uppror, motstånd och aktion, och deras kända slagord "*We're here, we're queer, get used to it!*" ropades vid demonstrationer och manifestationer.⁶⁵

Queer är både en politisk rörelse och en teori med rötter i både aktivism och social konstruktivism. Queerteorin är ingen homogen teoribildning utan bör betraktas som ett flertal perspektiv på identitet, kultur och samhälle.⁶⁶ Tiina Rosenberg (2005) menar att queerteori fokuserar på hur föreställningar om sexualitet och sexualiteter konstrueras, upprätthålls och värderas. Den undersöker spänningsförhållandet mellan det heterosexuella och det homosexuella. Teorin kan användas som ett redskap för att ifrågasätta förgivettagna sanningar oavsett om det handlar om kön, identitet, sexualitet eller andra kategorier av normalitet. Queerteorin ifrågasätter definitioner och identiteter i allmänhet och heteronormativa könsidentiteter i synnerhet. Teorin kullkastar antagandet att det finns ett normalt och ett onormalt sätt att vara en sexuell kvinna eller man.⁶⁷ Queerteorins centrala teman är sexualitet, kön, identitet och normalitet.⁶⁸

Är då alla som faller utanför normen "queera"? Jag anser liksom Tiina Rosenberg att queer inte är en allmän motståndsideitet för människor som inte passar in i normen, utan att queer alltid är förankrat i den exkluderande heterosexuella normen och i relation till kön och sexualitet.⁶⁹ Queer är inte en identitet utan en position i relation till det normativa. Denna position är möjlig för alla som är marginaliserade genom könsidentifikation eller sexuella handlingar, som i sin tur kan utgöra en grund för att bedriva kritik av kultur och samhälle.⁷⁰

Michel Foucaults bidrag till queerteorin (även till socialkonstruktionismen och post-strukturalismen) är bland annat hans studier om förhållandet mellan makt, kunskap och diskurs.⁷¹ Foucault visar hur samhället redan på 1700-talet börjar diagnostisera och etikettera

⁶³ Ambjörnsson (2006).

⁶⁴ Ambjörnsson (2006).

⁶⁵ Kulick, Don (2005, 2007), Nationalencyklopedin 2007-01-19.

⁶⁶ Ambjörnsson (2006).

⁶⁷ Rosenberg, (2002).

⁶⁸ Ambjörnsson (2006).

⁶⁹ Rosenberg (2002).

⁷⁰ Kulick (2007), Nationalencyklopedin 2007-01-19.

⁷¹ Rosenberg (2002).

individer. Denna uppdelning ledde i sin tur till att nya identiteter som perversa och homo-sexuella skapades. Detta var enligt Foucault ett sätt för samhället att utöva kontroll och disciplinering av sina medborgare.⁷² Foucault talar om en vardagsmakt (mikromakt) som utövas på individen som fysisk varelse. Det handlar dels om en *reglerande* politisk makt som riktar sig till alla medborgare i samhället, dels en *disciplinär* politisk makt som riktar mot individens kropp.⁷³ Ambjörnsson talar om en normaliseringsprocess som kategoriserar människor och beteenden som normala och onormala, bra och dåliga, där vissa är mer önskvärda och normala än andra.⁷⁴ Det handlar inte om ett förtryck i en hårt reglerad diktatur utan om ett demokratiskt, ”välmenande” samhälle där förtrycket blir strukturellt och inte en följd av enskilda människors politik eller avsikter. Heterosexualiteten är en reglerad påtvingad makt, en tvångsheterosexualitet som genom olika politiska maktstrukturer organiseras, styrs och upprätthålls via lagar och tvångsåtgärder. Historiskt sett har homosexuella straffats, ställts utanför rättssamhället och de privilegier som heterosexuella har. Det är relativt nytt att homosexuella i Sverige har fått lagliga mänskliga rättigheter⁷⁵ (även om denna grupp fortfarande inte har samma rättigheter som heterosexuella).

Queerfeminism och feministisk teori

Feminismen är ingen enhetlig teori. Ett centralt begrepp inom feminismen är könsmaks-ordning som bygger på två grundläggande logiker. Den första är isärhållandet av manligt och kvinnligt som är varandras motsatser och komplement och hierarkin där mannen är norm och kvinnan är den andre, den som avviker.⁷⁶ Lena Gemzöe belyser att mäns dominans och makt över kvinnor även innefattar sexualitet. Kvinnans sexualitet är underordnad mannens, där mannens sexuella behov är primära och enväldiga. Gemzöe visar att det sexuella förtrycket är nära förknippat med mäns våld mot kvinnor och att mönstret av dominans är inflätat i könsidentiteten och sexualiteten.⁷⁷ Med feminism avser jag här, i en mycket förenklad form, uppfattningen att kön är en social konstruktion där mannen är överordnad kvinnan i ett hierarkiskt system, att mannen utgör normen (androcentrism), att män som grupp har mer makt och förtrycker gruppen kvinnor, och att feminismen vill förändra detta. I feministisk forskning är kvalitativa metoder en viktig komponent för att beskriva och lyfta fram kvinnors vardagsupplevelser, erfarenheter och livsvillkor, som ofta kommer i skymundan i det rådande systemet. Men feministisk teori tar även ett steg längre och knyter dessa erfarenheter och upplevelser till rådande normer och strukturer som skapar och skapas i denna kontext.⁷⁸

Feminismen är inte enbart ett teoretiskt perspektiv, ett kunskapsfält, utan vilar även på en ontologisk grund som även blir ett sätt att förhålla sig till och vara i världen. Tiina Rosenberg menar att det är lesbiska feminister som är ”*hjärnan bakom queerteorin*”.⁷⁹ Att kombinera feminismen med fokus på sexualitet är ett sätt att inte ”tappa bort” subjektet, i detta fall HBT-kvinnor. Inom queerteorin och andra könsneutrala teorier anser jag att det finns en risk att maktasymmetrin mellan män och kvinnor tenderar att skymmas av den sexuella frigörelsen. Judith Butlers begrepp *den heterosexuella matrisen* tydliggör hur kön, sexualitet och begär hänger samman. *Den heterosexuella matrisen* är ett system av kön och sexualitet, där kulturellt förståeliga och tydligt identifierbara kroppar, i form av kvinna/man och kvinnligt/

⁷² Ambjörnsson (2006).

⁷³ Lindgren, Sven Åke i Månsson, Per (red) (2003).

⁷⁴ Ambjörnsson (2006).

⁷⁵ Rosenberg (2002) s.

⁷⁶ Ambjörnsson (2005) i Kulick (red).

⁷⁷ Lena Gemzöe (2003).

⁷⁸ Mulinari, , i Sjöberg, (red) (1999).

⁷⁹ Rosenberg (2002) s. 21.

manligt, måste överensstämman med begär och sexualitet på ett bestämt sätt, för att individer ska bli godkända som "riktiga" män och kvinnor fysiskt och socialt.⁸⁰ Den queerfeministiska positionen innebär att lägga åt sidan radikalfeminismens separatism och den allmänna feminismen, som ofta tenderar att vara heterosexistisk.

Heteronormativitet

Begreppet heteronormativitet är centralt i queerteori. Rosenberg visar hur begreppet används för att ifrågasätta antagandet att heterosexuell kärlek är det enda normala, naturliga och riktiga levnadssättet.

Heteronormativitet är enkelt uttryckt antagandet att alla är heterosexuella och att det naturliga sättet att leva är heterosexuellt. Med begreppet heteronormativitet åsyftas i forskningssammanhang de institutioner, strukturer, relationer och handlingar som vidmakthåller heterosexualitet som något enhetligt, naturligt och allomfattande.⁸¹

De som inte följer den heterosexuella normen anses udda, avvikande, perversa och i vissa fall sjuka. Antagandet grundar sig på uppfattningen att de två biologiska könen är varandras motsatser. Heteronormativitet är aktivt normerande, och allt som faller utanför normen stämplas som avvikande och därmed fel.

När fokus sätts på heteronormativitet istället för heterosexualitet, belyser queerteorin att det är normsystemet som ska granskas. Queerteoretiker undersöker hur heterosexualiteten "görs", upprätthålls och fungerar samt vilka konsekvenser den får för människors identitetsuppfattning och livsvillkor.⁸² "Norm är 'det normala' eller godtagna beteendet i t.ex. en social grupp; konvention, praxis. Ett normsystem anger det normala mönster som individers handlingar bör överensstämman med."⁸³ Rosenberg menar att sociala system blir synliga först när någon bryter mot dem. Normalitet är tryggheten i att inte vara avvikande och normativitet är ett maktsystem som upprätthåller och backar upp normer; ett föreskrivande regelsystem av sociala och moraliska bestämmelser som individen har att rätta sig efter.⁸⁴

De som ställer sig utanför den heterosexuella ordningen stämplas som avvikande och straffas på olika sätt. Det kan handla om allt från fängelsestraff, hatbrott och diskriminering till mer svårgreppbara sanktioner som marginalisering, stereotypifiering, stigmatisering, osynliggörande och kulturell dominans.⁸⁵ Jag vill även betona att queerteorin inte endast fokuserar på heterosexualitet i relation till andra sexualiteter, utan även problematiserar heterosexualitetens ramar och normer för hur man ska vara heterosexuell för att inte avvika. Det finns former och levnadssätt som inte privilegieras inom heterosexuella relationer.⁸⁶ Dessa önskade former kan handla om hur och varför man har sex, vem man har sex med i förhållande till ålder och etnisk bakgrund och hur många man har sex med.

Diskurs som teoretiskt begrepp

Diskurs är inte ett entydigt begrepp och har olika betydelse beroende på av vem och i vilket sammanhang det används. Ingrid Sahlin (1999) menar att Michel Foucault är en av de personer inom sociologin som först kom att använda begreppet diskurs. Foucault definierar begreppet diskurs som "praktiserat språk" eller "framställningsordning". Diskurser är enligt

⁸⁰ Dahlén, Sandra (2006), Rosenberg i Butler (2005).

⁸¹ Rosenberg (2002) s. 100.

⁸² Ambjörnsson (2006).

⁸³ Nationalencyklopedin, www.ne.se (2008-01-21).

⁸⁴ Rosenberg (2002).

⁸⁵ Rosenberg i Butler (2005).

⁸⁶ Liljengren, Anna (2004).

Foucault kulturellt och historiskt förankrade former för kunskap och resonemang. Det handlar i praktiken om hur vi genom vårt språk skapar kunskap om, och mening i, verkligheten. Fairclough utvidgar Foucaults diskursbegrepp med det lingvistiska och definierar diskurs som "språkanvändning".⁸⁷

Att tala och skriva är alltså en social handling och samtidigt en form för representation av verkligheten. Varje diskursenhet är alltså på en gång ett stycke text, en diskursiv handling och en social handling.⁸⁸

Diskurser kan således även vara en diskussion eller en debatt som inkluderar många olika och motsatta ståndpunkter. Diskurserna och den sociala verkligheten är starkt beroende av varandra. Diskurserna skapar den sociala verkligheten, samtidigt som verkligheten formar och påverkar uttrycket och innebörden i dessa diskurser.⁸⁹ Vi är beroende av diskurserna för att tolka vår omvärld, för att kategorisera och få ordning på vår kunskap. Diskurserna verkar på gott och ont – de kan både begränsa handlingsutrymmet och på samma gång möjliggöra nya sätt att handla.⁹⁰ Winther Jørgensen och Phillips (2000) säger med enkla ord att en diskurs är "ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)".⁹¹ Enligt det socialkonstruktionistiska perspektivet är det inte meningsfullt att söka efter en bakomliggande sanning om verkligheten eller söka efter det som är rätt eller fel, eftersom det inte finns någon sanning utanför språket och diskurserna. Då blir alternativet istället att studera de rådande diskurserna för att utreda och se vilka mönster som existerar, hur de är konstruerade och vilka konsekvenser olika diskursiva formuleringar får för människor och grupper i det sociala livet.⁹²

En diskurs är som ett system inom en viss praktik. En praktik kan exempelvis vara sjukvården (den medicinska diskursen), som skapar en viss mängd utsagor som får legitimitet inom olika institutioner. Utsagorna bestämmer vad som får yttras och vad som anses normalt eller onormalt.⁹³ Foucault menar även att "det finns gränser för det tänkbara".⁹⁴ Diskurser kan innehålla kollektivt och historiskt förankrade tankekedjor som "utövar ett oemotståndligt tvång" över tankar, vilket gör att en avvikelse från den i sig är "otänkbar".⁹⁵ Sahlin menar att också tankemönster ingår i diskursen men att tankarna inte kan tydas på samma sätt som tal och texter. Hon menar dock att tankar som inte kan tänkas inte heller kan uttalas.⁹⁶ Diskurser har på så sätt en normskapande effekt som reglerar och förbjuder vad som får och inte får sägas och tyckas samt hur man får vara och agera i ett visst sammanhang. Det är exempelvis inte acceptabelt att inom den rådande svenska könsdiskursen att tjejer har mustasch eller att tjejer tar mer plats än killar i det offentliga rummet.

Diskurser innefattar olika mycket makt. Det är bland annat därför det inom diskursanalysen är intressant att ta reda på vem eller vilka som har makten att formulera och definiera diskurser. De diskurser som konkurrerar med och står i opposition till den rådande (även kallad den hegemoniska diskursen) kallas *motdiskurser*.⁹⁷ De bildas ofta av grupper som har en underordnad position och som inte får komma till tals i det offentliga samtalet. Exempel på grupper som bildar motdiskurser är gayrörelsen och kvinnorörelsen.

⁸⁷ Sahlin i Sjöberg (red) (1999) s. 84.

⁸⁸ Sahlin (1999) s. 85.

⁸⁹ Sahlin (1999).

⁹⁰ Börjesson, Palmblad (2007).

⁹¹ Winther Jørgensen och Phillips (2000) s. 7.

⁹² Winther Jørgensen och Phillips (2000).

⁹³ Neumann, Iver B (2003).

⁹⁴ Börjesson, Palmblad (2007) s. 12.

⁹⁵ Fleck 1997:50 i Sahlin i Sjöberg (red) (1999) s. 88.

⁹⁶ Sahlin (1999).

⁹⁷ Sahlin (1999).

Metod

Metodologiska utgångspunkter

Jag använder mig av kvalitativ metod, närmare bestämt diskursanalys med inspiration från den narrativa teorin, utifrån ett socialkonstruktionistiskt och poststrukturalistiskt perspektiv. Både Larsson och Kvale menar att dessa perspektiv fokuserar på den sociala och språkliga konstruktionen av den subjektiva verklighet som berättas i intervjuerna eller i granskningen av textanalyser eller i observerbara handlingar.⁹⁸ Syftet med den kvalitativa intervjun är att försöka förstå och beskriva en annan människas upplevelser utifrån det som studeras.⁹⁹ Mitt syfte med att använda kvalitativ intervju är att analysera deltagarnas berättelser om utsatthet på grund av deras sexuella läggning och kön och att undersöka hur de förhåller sig till den heteronormativa diskursen.

Jag har använt mig av en deduktiv strategi då jag redan innan påbörjandet av studien har bestämt vilken metod och vilka teorier jag ska använda. Det innebär att de teoretiska perspektiv jag valt styr och påverkar de forskningsfrågor som ställs och vilken tolkningsmall som erhålls. Jag är medveten om att den induktiva ansatsen går förlorad då den anses på ett mer oförutsägbart sätt låta den intervjuades berättelser och ord komma till tals.¹⁰⁰ Jag har trots detta valt att använda mig av ovanstående utgångspunkter och perspektiv (se kapitlet Teoretiska perspektiv och begrepp) då jag anser att dessa istället ger möjlighet till en större mångfald av tolkningar.

Diskursanalys

Diskursanalysen är beroende av ett socialkonstruktionistiskt och poststrukturalistiskt perspektiv, och av ett reflexivt förhållningssätt till den egna positionen som forskare och till de diskurser som styr forskningen. Det kan vara svårt för forskaren att se och finna diskurser, då även hon är en del av den kultur hon granskar. Forskaren delar ofta flera av de självklarheter som ingår i det studiematerial som ska ”avtäckas”. För att undvika denna paradox kan forskare förhålla sig till materialet som om hon inte kan något alls om det hon ska undersöka. Det har i mitt fall varit nästan omöjligt att uppfylla då jag som forskare i denna studie är en ”insider” med liknande erfarenheter som deltagarna har.¹⁰¹

Diskursanalys är både en metod och en teori och det går inte att särskilja dessa två delar från varandra.¹⁰² Den förutsätter att forskaren problematiserar förhållandet mellan kunskap och makt och systematiskt studerar diskurser. Det finns flera olika angreppssätt inom diskursanalys. Jag har valt att inte närmare gå in på de olika angreppssätten av utrymmesskal och presenterar här några av diskursanalysens allmänna drag.

Diskursanalysen behandlar texter som data för att analysera mönster och mening. Ibland är det mer intressant att studera vem som säger något än vad som sägs eller hur det sägs. Ett exempel som Goffman ger är att om vi undrar om ett budskap sant eller falskt, kan det i själva verket vara så att vi undrar om personen som uttalat budskapet har auktoritet nog att framföra det.¹⁰³ Inom diskursanalysen är det även viktigt att redogöra för hur och varför en del utsagor accepteras och andra inte. Sahlin menar att:

⁹⁸ Larsson i Larsson m.fl. (red) (2005), Kvale, Steinar (1997).

⁹⁹ Larsson i Larsson m.fl.(red) (2005).

¹⁰⁰ Larsson i Larsson m.fl. (red) (2005).

¹⁰¹ Winther Jørgensen och Phillips (2000).

¹⁰² Börjesson (2003).

¹⁰³ Goffmans (1974) resonemang presenteras i Neumann (2003) s. 105.

Det kan dock aldrig bli frågan om någon ren textanalys, utan analysen bör bidra till en förståelse av diskursens förutsättningar och ursprung i en speciell samhällelig kontext och/eller dess konsekvenser genom de sociala konstruktioner av verkligheten, som de skapar och vidmakthåller.¹⁰⁴

Kvale menar att språket talar genom individen.¹⁰⁵ Då mitt textmaterial bygger på intervjuer vill jag poängtera att det inte är enskilda personers uppfattningar och föreställningar som analyseras, istället är utgångspunkten i en diskursanalys att individer är bärare av diskurser som skapats på en samhällelig och kulturell nivå, eller som Börjesson och Palmblad uttrycker det: ”Diskurser är resurser och repertoarer förbundna med kulturella och sociala fält – där de aktiveras eller sätts i rörelse av personer.”¹⁰⁶ Det som undersöks i min studie är exempelvis talet om utsatthet i relation till sexuell läggning.

Målet med diskursanalysen är inte att finna en sann, objektiv bild av det som studeras utan att försöka förstå och klargöra hur föreställningar om fenomen och den sociala verkligheten konstrueras och vidmakthålls. Det åligger forskaren att granska villkoren för olika föreställningar om och bilder av verkligheten, och att utforska vilka andra möjliga diskurser och tolkningar som inte kommer till tals på de offentliga arenorna.¹⁰⁷ Det handlar om att ge perspektiv på det fenomen man studerar och sätta det i ett meningsfullt sammanhang och att problematisera fenomen av olika slag i den sociala världen.¹⁰⁸

För att avgränsa en diskurs och definiera begrepp och kategorier kan man pröva att bestämma deras gränser genom att undersöka vad som *inte* tillhör diskursen.¹⁰⁹ Börjesson menar att man kan föreställa sig tänkta eller utkonkurrerade diskurser för att fånga gränserna för vad som är acceptabelt i rådande hegemoniska diskurser.¹¹⁰ Genom diskursanalys kan man granska sociala kategorier som exempelvis identitet genom att skala av det som inte är möjligt och tänkbart. Att definiera sin identitet är inte bara ett sätt att tillhöra och skapa en självbild, det är också ett sätt att skilja ut sig och ta avstånd från ”de andra”, ett sätt att tala om vad man *inte* är. Denna studie handlar om tjejer som skiljer sig från normen, tjejer som inte vill eller inte kan sluta sig till den ”normala” köns- och/eller sexualitetsidentiteten.¹¹¹ Dessa tjejers identiteter bygger på någon form av skillnadsskapande i ett hierarkiskt system där heteronormen utgör kategorin som andra sexualiteter måste speglas mot. Det är som om dessa andra sexualiteter inte på samma sätt som heterosexualiteten förändrats över tid eller hade egna berättelser och variationer. Sociala förändringar skapar nya identiteter, kategorier och nya klassificeringar. Beteenden och fenomen som idag är otänkbara eller avvikande kanske inte är det om hundra år. Historiskt sett har många sociala fenomen och beteenden förändrats över tid. 1979 strök till exempel Socialstyrelsen i Sverige homosexualitet ur sina register som en sjukdomsdiagnos efter det att en grupp ”sjuka” homo- och bisexuella sjukskrivit sig och ockuperat Socialstyrelsens trappa.¹¹²

Foucault menar att kategoriseringar inte enbart är ett sätt att styra och disciplinera, utan de är även produktiva såtillvida att de ger oss ett mönster och en förklaring till hur saker och ting

¹⁰⁴ Sahlin, i Sjöberg (red) (1999) s. 89.

¹⁰⁵ Kvale (1992) citeras i Winther Jørgensen och Phillips (2000).

¹⁰⁶ Börjesson, Palmblad (2007) s. 12.

¹⁰⁷ Börjesson, Palmblad (red) (2007).

¹⁰⁸ Börjesson 2003.

¹⁰⁹ Sahlin (1999).

¹¹⁰ Börjesson (2003).

¹¹¹ Börjesson, Palmblad (2007).

¹¹² Peterson, Sven-Åke i Andreasson, Martin (red) (2000).

hänger ihop.¹¹³ Däremot värderas alltid kategorier och identiteter utifrån ett normsystem. Ett exempel på ett sådant normsystem är att en kvinna som njuter av att vara singel och har sex med flera partners anses promiskuös medan en kvinna som har sex med en och samma partner hela livet anses dygdig.

Centrala begrepp inom diskursanalysen är *subjekt* och *subjektpositioner*. Subjektet blir till i våra språkliga diskurser. Butler anser att individen aktivt blir till och ”görs” i en ständig process i förhållande till andra.¹¹⁴ Individen gör sig själv och sin verklighet begriplig och meningsfull i diskursen. Det finns inte bara *en* version av varje individ utan individens positioner ser olika ut i förhållande till olika diskurser. Även köns- och sexualitetsidentiteter görs i och genom diskurser. Butler menar att människan inte är fri att skapa sin egen identitet men att förändring ändå är möjlig då individen är en del av skapandet och omskapandet inom diskursen. Det innebär att individen har ett visst utrymme för handling, nyskapande och motstånd.¹¹⁵

(O)möjliga Positioner

Inom diskursanalysen talar man om *subjektpositioner* istället för individer för att förtydliga att diskursanalysen fokuserar på i vilken mån individen får ta plats eller möjlighet att uttrycka sig inom en specifik diskurs.¹¹⁶ I sin avhandling *(O)möjliga positioner. Familjer från Iran och postkoloniala reflektioner* använder Hanna Wikström en modell av Stuart Halls (i en något förändrad form), för att visa hur det är möjligt att förhålla sig till och inta olika positioner gentemot den dominerande diskursen, exempelvis den heteronormativa diskursen. När individen får ett diskursivt budskap förändrar hon det för att anpassa det till sin egen förståelse och intar därmed en position till det dominerande diskursiva budskapet (vilket även innebär att individen måste förhålla sig till diskursens underordnade motsats). Wikström menar att detta är ett sätt att ta vara på komplexiteten i de berättelser som intervjupersonerna ger, vilket passar min diskursiva studie.

Modellen omfattar tre möjliga positioner; förhållningssätt till den dominerande diskursen. Den första är *i enlighet med den dominerande diskursen*. Wikström kallar detta *antingen-eller-position*. I min studie kan det handla om att man som lesbisk vill leva ett heteronormativt liv. Det kan även handla om att man ser heteronormativiteten som eftersträvansvärd men har en vetskap om att inte tillhöra den, man kan exempelvis skaffa barn med en man och om man har en kvinnlig partner blir denna mer som en styvförälder till barnet. Den andra positionen är *den förhandlande diskursen* som Wikström kallar *både och-position*. Här upprätthålls det normala, individen kan som lesbisk skaffa barn med sin partner och samtidigt ha en aktiv pappa till barnet och framhäva att barnet behöver ett manligt komplement för en sund utveckling. Den tredje positionen är *den oppositionella positionen* som Wikström benämner *varken eller-position*. Det är en motståndsposition där individen förstår den dominerande diskursens budskap men ifrågasätter den, dess logik och kämpar för att få vara med och *definiera verkligheten*, vad som är normalt, gott, accepterat etc.¹¹⁷ Om man, som kontrast till exemplen ovan, skaffar barn tillsammans med sin bästa väninna och strider för att detta är *en familjekonstellation* bland många andra möjliga är detta en *varken eller-position*.

¹¹³ Börjesson (2003) s. 87-88.

¹¹⁴ Butlers teorier i Wikström (2007).

¹¹⁵ Butlers teorier i Wikström (2007) s. 54.

¹¹⁶ Börjesson, Palmblad (2007).

¹¹⁷ Wikström (2007).

Jag använder detta analysverktyg för att tydliggöra hur HBT-tjejerna i denna studie förhåller sig till den dominerande diskursen och vilka möjliga och omöjliga positioner som diskursen ger.

Narrativ analys

Även inom narrativ teori eller berättelsestudier ses den sociala verkligheten som diskursivt konstruerad. Anna Jansson menar att förklaringar, beskrivningar och ”berättande är ett grundläggande villkor för socialt liv”.¹¹⁸ Det är genom berättelserna som vi ”gör” oss själva, men vi blir också ”gjorda” av omgivningens språkliga benämningar.¹¹⁹ Det sociala livet är organiserat som berättelser och det är genom dessa berättelser (vardagsberättelser, meta-berättelser och personliga berättelser) vi orienterar oss i tillvaron. Talet och berättandet begripliggör den sociala verklighet vi lever i. Jansson anser att ”vi lever genom våra berättelser”. Berättelser är som socialt uppbyggda och situationsbundna versioner av verkligheten, och varje berättelse är således *en* tänkbar version av flera möjliga. Börjesson påpekar att kronologin i en berättelse är viktig, den förmedlar en process där nutid, dåtid och framtid bistår varandra. Nuet prövas och omprövas alltid mot det förflutna. Och det förflutna styrker framtiden som är beroende av det förflutna.¹²⁰ Det har betydelse för hur exempelvis berättaren har reflekterat över och resonerat kring det som berättas, vilket i sin tur säger något om fenomenet i tid och rum. Vitsen är inte att författa människors biografier utan att tolka deras berättelser som om de är bärare av en vidare samhälls- och kulturell kontext. I narrativ metod granskas hur individer presenterar sina liv i en viss situation men också hur berättelsen påverkas av forskarens medverkan.¹²¹

Den diskursiva och narrativa dimensionen fokuserar främst **hur** något berättas, inte **vad** som berättas även om det naturligtvis finns närvarande. Det är därmed inte meningen att skapa förståelse för hur intervjupersonerna **egentligen** tänker. Avsikten med att ställa **hur** i fokus för analysen, är att titta på hur ett resonemang är uppbyggt och söka förutsättningarna för hur det kan artikuleras – inte att leta efter grundorsaken till vad som driver människor att tala som de gör.¹²²

Jag gör här inte någon omfattande narrativ analys utan använder det narrativa perspektivet som ett analysverktyg för att tydliggöra att det är deltagarnas berättelser som är i fokus och därmed en fördjupad förståelse av unga HBT-tjejjers utsatthet i tid och rum.

Forskarens roll och tolkning

Idén med kvalitativ forskning är inte att studera enskilda personer, utan *fenomen* som deltagarna förmedlar via ord, handlingar och meningsbeskrivningar. Berättelsen konstrueras i den kontext som intervjun utgör, dvs. den skapas i samspel med andra och i den miljö där den formas. Berättelsen skapas även utifrån en tänkt publik.¹²³ Det socialkonstruktivistiska och poststrukturalistiska perspektivet ser till mångfalden av varierande tolkningar av det material man har. Syftet är således inte att ge *en* sann tolkning av fenomenet utan att ge en av flera möjliga tolkningar. Gilie och Grimen visar hur *tolkningspluralism* kan användas inom samhällsvetenskaperna. Det innebär att det alltid finns olika sätt att tolka ett fenomen eller en berättelse.¹²⁴

¹¹⁸ Jansson, Anna (2005) s.18.

¹¹⁹ Wikström (2007).

¹²⁰ Börjesson (2003).

¹²¹ Börjesson (2003)..

¹²² Wikström (2007) s. 90.

¹²³ Johansson (2006).

¹²⁴ Gilie, Nils och Grimen, Harald (2003).

Ett inbyggt problem inom de socialkonstruktivistiska och diskursanalytiska perspektiven är att om man anammar iden om att subjektet är decentrerat, och att verkligheten är socialt konstruerad samt att sanningar är skapade av diskursiva effekter, hur ska då forskaren förhålla sig till det resultat som hon producerar. Winther Jørgensen och Phillips (2000) menar att detta problem filosofiskt sett är olösbart. De tolkningar och de resultat som jag presenterar i denna studie är därmed endast en möjlig tolkning av andra möjliga tolkningar.¹²⁵

Den position som jag intar till fenomenet och diskursen om unga HBT-tjejjers utsatthet är beroende av min förståelse och de teoretiska perspektiv jag valt. Det präglar i sin tur det jag ser och vilka resultat jag lägger fram. Enligt Winther Jørgensen och Phillips innebär det inte att alla forskningsresultat har samma validitet¹²⁶ (se även kapitlet om validitet). Jag vill även belysa den maktasymmetri som ligger invävd i den position som forskaren har gentemot de personer som deltar i studien. Det är trots allt jag som forskare som har tolkningsföreträde till vad som produceras och hur tjejjernas berättelser framställs.¹²⁷ Det finns även en maktasymmetri i kunskapsproduktionen mellan mig och deltagarna. Denna maktasymmetri omfattar både ålderskillnad och skilda livserfarenheter, men här finns också en maktasymmetri i studieerfarenheter. Hanna Wikström menar att önskan att *veta* måste balanseras mot att inte göra våld på och kränka andra människors integritet. Wikström menar att den kvalitativa forskningens uppgift är att ta tillvara och lyssna till människors berättelser och röster. Hon betonar vikten av att redogöra för att det är forskarens tolkning som redovisas, inte vad intervjupersonen egentligen menat.¹²⁸

Tillvägagångssätt

Urval

Jag har valt att begränsa min studie till att undersöka unga HBT-tjejjers utsatthet för diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld. Att studera hur alla unga HBT-tjejjers i Sverige upplever utsatthet i relation till deras sexuella läggning vore en omöjlighet. Denna studies omfång och tidsmarginal begränsar därmed antalet intervjupersoner till sex stycken. Antalet avgjordes i samråd med två forskningsmetodiklärare på socionomprogrammet i Göteborg.¹²⁹ Ett större antal deltagare hade varit att föredra för att öka tillförlitligheten, men min förhoppning är att detta ska fungera som en pilotstudie och uppmana till fortsatt forskning. För deltagarna valde jag ett åldersspann mellan 15 och 26 år då detta får anses vara representant för ungdomsåren. Intervjuer med ungdomar under 15 år kräver målsmans medgivande.¹³⁰ Det kan vara mycket känsligt med tanke på att det skulle röja deras sexuella läggning/identitet om den var dold, vilket kan få ödesdigra konsekvenser för ungdomarna – särskilt då det i många fall är föräldrarna som utsatt ungdomarna för de kränkningar som beskrivs.

Jag kontaktade RFSL (Riksförbundet för sexuellt likaberättigande) för att få hjälp med att förmedla mina utskick för att finna deltagare till mina kvalitativa intervjuer. Jag kontaktade även en brottsofferjour för HBT-personer och en ungdomsorganisation för HBT-ungdomar. Jag skickade ut förfrågningar till olika kvinno- och gayorienterade organisationer i landet och satte upp lappar på universitetet i två storstäder i Sverige för att få tag på intervjupersoner. Efter två veckor utan respons sökte jag deltagare via en av Sveriges största

¹²⁵ Winther Jørgensen och Phillips (2000).

¹²⁶ Winther Jørgensen och Phillips (2000).

¹²⁷ Mulinari i Sjöberg (red) (1999).

¹²⁸ Wikström (2007).

¹²⁹ Samråd med Tikkanen, Ronny och Wikström, Hanna vid institutionen för socialt arbete på Göteborgs universitet.

¹³⁰ Vetenskapsrådet (2007) (2007-12-13)

Internetsamlingsplatser (communities) för HBT-personer. Efter en veckas ihärdigt uppmående om att unga tjejjers röster behövs i forskningen fick jag kontakt med fem tjejer som ville ställa upp på en intervju. Den sista intervjupersonen som valde att delta hade fått en förfrågan från en gayorganisation. Deltagarna bor på olika platser i Sverige. Fyra bor nära eller i en storstad och två bor på mindre orter. En fördel med den deltagarrepresentation jag fått är att de inte tillhör en gemensam organisation eller grupp. Därmed blir urvalet mindre selektivt och det ökar dessutom deltagarnas anonymitet.

Datainsamling

För att få en inblick i den problematik som jag valt att undersöka (tjejjers utsatthet för diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld på grund av sexuell läggning) gjorde jag två studiebesök på RFSL:s brottsofferjour där jag träffade företrädarna för verksamheten. Dessa två möten lade grunden till de frågeställningar som jag sedan använt mig av i uppsatsen.

Intervjuerna ägde rum från mitten av november till och med första veckan i december 2007 och varade i 1-1,5 timmar. Några intervjuer utfördes i ett grupprum på universitetet, en på ett universitetsbibliotek, en på ett café, en hemma hos deltagaren, och en i en lägenhet som ej var deltagarens. Alla deltagare har själva fått välja plats för intervjun. De informerades innan via telefon eller mailkontakt om att det kunde kännas obekvämt eller utsatt att vara i offentlig miljö eller i deras eget hem. Platssituationen var något svår för mig att ordna i förväg då de flesta av intervjuerna utfördes på annan ort än min hemort. Ingen av deltagarna ansåg efter intervjun att detta varit ett problem. Hur detta har påverkat själva intervjun är svårt att veta. Jag har även valt att använda mig av ett dagboksutdrag som en av deltagarna ville att jag skulle ta del av. Denna skickades till mig efter intervjun via mail.

Jag har transkriberat alla sex intervjuer ordagrant. Textmaterialet består av 95 sidor. Jag har noga läst igenom intervjuerna flera gånger med lite olika fokus på situationer och positioner. Sedan har jag systematiskt delat in texten i olika teman. För läsbarhetens skull har jag redigerat citaten som används. Redigeringen består i att jag tagit bort upprepningar, svordomar och hummanden då det kan vara svårt att läsa ordagranna utskrifter av tal. Redigeringen har enligt min uppfattning inte ändrat meningsinnehållet. Jag har även valt att använda namn (fingerade) vid citaten för att underlätta för läsaren att följa materialet och för att ge utsattheten ett "ansikte". Jag har valt termen *deltagare* istället för informant eller respondent för de personer jag intervjuat. Detta för att avdramatisera och minska makthierarkin mellan deltagare och forskare och istället poängtera att det rör sig om ett samspel mellan dessa parter där ingen är viktigare än den andra.

Intervjuer

Att före intervjun berätta om sin egen sexuella läggning kan medföra både för- och nackdelar för studien. Jag har i denna studie, innan intervjun, berättat om min egen sexuella läggning. Jag är medveten om att heterosexuella personer sällan presenterar sin sexuella läggning och att jag genom denna handling själv medverkar till att upprätthålla och återskapa den heteronormativa utgångspunkten att alla som inte tillkännager sin sexuella läggning är heterosexuella och att en annan sexuell läggning/identitet därför måste tillkännages för att "finnas" och vara tänkbar. Jag har också profilerat mig själv som homosexuell kvinna på "min sida" i den HBT-nätcommunity där jag sökte deltagare. En deltagare svarade på min "annons" om intervjuer via en homorelaterad organisation där jag använde ett annat utskick. Denna deltagare fick då inte kännedom om min sexuella läggning förrän strax innan intervjun.

En fördel om forskaren tillhör samma grupp som den intervjuade kan vara att deltagaren upplever forskaren som "likasinnad" och har då lättare att berätta om sina upplevelser och anförtro sig. Det finns dock en risk att deltagaren inte berättar saker som hon föreställer sig att forskaren redan vet.¹³¹ I intervjuerna har jag erfarit båda dessa aspekter. Deltagarna har många gånger sagt "jamen du vet" och/eller sökt samförstånd genom blickar och nickningar exempelvis när de berättat om händelser då heterosexuella uttalat sig negativt om homo-sexuella. Ibland har jag antagit att jag förstått och ibland har jag bett dem förtydliga sig. Många andra aspekter som vår åldersskillnad, livsstil, klasstillhörighet, kulturella skillnader med mera har ibland varit ett hinder för förståelsen. Hur min öppenhet om min egen sexuella läggning har påverkat intervjun är svårt att säga, men att den påverkat relationen mellan mig och deltagaren och därmed resultatet är givet utifrån den socialkonstruktionistiska utgångspunkten då det är i interaktionen mellan forskare och deltagare som kunskap produceras.¹³² Vilket denna kunskap hade gjort på ett annat sätt om jag varit öppet heterosexuell eller dolt min sexualitet. Det är upp till läsaren att tolka och vara medveten om min position när uppsatsen läses.

En paradox inom kvalitativ forskning är, menar Mulinari, att det är viktigt att ouppmärksammade grupper som HBT-tjejer får komma till tals och få utrymme i forskningen, samtidigt som det finns risk att de känner sig som "studieobjekt" då det är svårt att nå denna grupp och att det därmed ofta blir samma personer som tillfrågas gång på gång om att delta i studier.¹³³ Denna erfarenhet gjorde jag då jag sökte deltagare. Jag hörde av mig till en av de få ungdomsverksamheter som finns för mycket unga HBT-personer. Det visade sig att verksamheten var nerringd av forskare och journalister som ville skriva om denna grupp.

Jag har valt den kvalitativa forskningsintervjun för att förstå fenomenet i deltagarnas livsvärld och relationen till den. Syftet med den kvalitativa forskningsintervjun är att få en bild av deltagarens livsvärld för att sedan kunna tolka berättelserna och fenomenets mening.¹³⁴ Om jag istället valt en enkätundersökning hade jag inte kunnat få lika uttömmande svar, inte heller hade jag kunnat följa och fördjupa intervjun med följdfrågor. Interaktionen mellan deltagare och forskare skulle även gå förlorad. Jag hade emellertid kunnat få fler deltagares erfarenheter av att vara utsatt på grund av sexuell läggning.

Börjesson menar att graden av öppenhet i intervjun inte är avgörande för hur "genuint" resultatet blir. Intervjun har samma kognitiva och normativa villkor som andra möten och samtal där interaktion pågår. Han menar att det är i mötet som samförstånd uppstår om vad som är acceptabelt att tala om, och hur forskaren kan avbryta för vidare frågor eller nicka vid samförstånd. Börjesson frågar sig till och med om en intervju överhuvudtaget kan vara öppen.¹³⁵ Det är dock inte min uppgift som diskursanalytiker att finna genuina och uppriktiga svar utan istället redovisa både situationen kring intervjun, mina frågor och att ge min version av det jag ser i materialet samt att finna de diskurser som opererar, och deras konsekvenser.¹³⁶

Tillvägagångssätt vid analysen

Jag har valt att redovisa resultat och analys tillsammans. Detta för att inte förlora närheten till de berättelser som ska analyseras och för att underlätta för läsaren att följa med i material och

¹³¹ Tiby (2000).

¹³² Kvale (1997).

¹³³ Mulinari i Sjöberg (red) (2009).

¹³⁴ Kvale (1997).

¹³⁵ Börjesson (2003).

¹³⁶ Börjesson (2003).

analys. Jag har arbetat parallellt med citat, teorier och tidigare forskning. På så sätt har närheten till material och teori på ett naturligt sätt arbetats samman och relationen dem emellan blivit mer synlig. Efter att från början ha arbetat utifrån ett deduktivt angreppssätt har jag med tiden övergått allt mer till en abduktiv strategi där teori och empiri växelvis bygger upp en analys.¹³⁷ Analysen är dock inte ett statiskt moment inom diskursanalysen som görs stegvis, utan en ständig process.¹³⁸ Jag har levt med min forskning ibland både dag och natt. Några gånger har jag vaknat mitt i natten med ett citat från någon av tjejerna som jag försökt tolka utifrån någon av de valda teorierna. Jag har många gånger under forskningsprocessen fått nya insikter som inneburit att jag vid ett skede av bearbetningen gjort en tolkning, men när helheten vuxit fram fått en annan bild av en situation. Jag har även sett en subjektposition som självklar men i en annan vinkel kunnat läsa den som en annan position. Jag vill därför betona att de läsningar och tolkningar som jag gjort i analysen är mina och är ett sätt av flera möjliga att förstå berättelserna på.

Efter att ha lyssnat igenom de inspelade intervjuerna flera gånger transkriberade jag alla intervjuer ordagrant. Utifrån detta textmaterial har jag delat in situationer, händelser och citat efter olika områden, teman. Dessa sammanställdes i en tabell över förövare, arenor och händelser (se bilaga 1) med syfte att ge en överblick över innehållet i berättelserna. Till slut utkristalliserades några huvudteman som jag valt att använda mig av. Dessa teman är *händelser*, *uteblivet stöd* och *konsekvenser*. Jag visar i analysen på vilka möjliga positioner som deltagarna intar till den dominerande diskursen. I vissa fall visar jag även omgivningens positioner för att fördjupa analysen och för att visa att den dominerande diskursen har en inverkan på alla människor.

Litteratursökning

Den litteratur jag använder är främst tidigare studier om HBT, kön, genus och sexualitet. Via dessa studiers referenser har jag funnit ytterligare relevant litteratur inom de ämnesområden uppsatsen berör. Vidare har jag använt mig av kurslitteratur på Socionomprogrammet och även fått tips om texter och litteratur av min handledare och andra forskare. Jag har sökt litteratur på Göteborgs universitet, Stockholms universitetsbibliotek, Stadsbiblioteket Göteborg och via databaser som KVINNSAM och LIBRIS. Jag har även haft personlig kontakt med personalen på Stockholms universitetsbibliotek för att finna C-uppsatser som berör ämnet HBT och heteronormativitet.

Nationella sekretariatet för genusforskning har en e-postlista där jag lagt ut en förfrågan om litteratur och tips om ämnet HBT-tjejer och utsatthet. På så sätt fick jag kontakt med en företrädare för RFSL:s nationella brottsofferjour med mottagning i Stockholm. Många av de texter som jag studerat och de organisationer som är relevanta för uppsatsen har jag funnit via sökmotorn Google på Internet. De uppsatser som jag sökt men inte kunnat finna via bibliotek eller Google har jag skaffat via e-post genom att kontakta författarna.

Trovärdighet

Det socialkonstruktionistiska perspektivet och diskursanalysen ifrågasätter den objektiva ansatsen i begreppen validitet, reliabilitet och generaliserbarhet, eftersom objektiviteten i sig inte finns (se även kapitlet Teoretiska perspektiv och begrepp). Istället koncentrerar sig diskursanalytikern på hur fenomen som sanning konstrueras, institutionaliseras och begreppsliggörs i det samhälle och den kultur som råder och hur sanningen ser olika ut i olika

¹³⁷ Larsson i Larsson (2005).

¹³⁸ Forkby, Torbjörn i Börjesson och Palmblad (red) (2007).

kontexter. Vetenskapen i sig är med och skapar och återskapar sanningsdiskurser, i kraft av sin legitimitet och auktoritet att vara dominerande och rådande.¹³⁹ Judith Bell menar att validitet och reliabilitet handlar om att kritiskt granska trovärdigheten i sin studie.¹⁴⁰

Validitet och reliabilitet

Med validitet avses hur väl man mäter det man har för avsikt att mäta eller beskriva.¹⁴¹ Kvale menar att med ett postmodernt synsätt har validitet, dvs. om ”jag undersöker det jag ämnar undersöka” eller med en mer filosofisk mening ”vad är sanning?”, en annan innebörd. Enligt postmodern teori skapas sanningen genom dialog. Kunskap är en social konstruktion som endast existerar genom diskurser. Validiteten blir då istället en fråga om att pröva alternativa tolkningar och anföra argument för olika kunskapsanspråk. Validiteten grundar sig då i forskarens hantverksskicklighet.¹⁴² Kraven på forskaren, vetenskaplig noggrannhet, insyn och relevans minskar dock inte i ett socialkonstruktionistiskt perspektiv. Winther Jørgensen och Phillips menar att:

/.../ det är en stringent användning av teori och metod som legitimerar vetenskapligt producerad kunskap. Det är genom att se världen genom en bestämd teori som man kan ställa sig främmande för några av sina självklarheter och ställa andra frågor till materialet än man kan göra utifrån sin vardagsförståelse.¹⁴³

Winther Jørgensen och Phillips poängterar även vikten av ett reflexivt förhållningssätt till sin egen roll i forskningsarbetet och att forskaren motiverar sina val. Då jag som forskare omöjligt kan ge en objektiv bild av det informanten i min studie berättar har jag istället lagt stor vikt vid att redogöra för hur jag tolkar deltagarnas berättelser och att tydligt visa när det är min läsning och inte deltagarens som redovisas. Det är viktigt för validiteten i en diskursanalys att studien är transparent. Det innebär att jag som forskare tydligt ska visa upp mitt material och redogöra för forskningsprocessen, så att läsaren kan följa med i de valda exempel som det empiriska materialet gett och hur jag gjort min tolkning och analys. Läsaren ges på så sätt möjlighet att bilda sig en egen uppfattning och steg för steg bedöma processen.¹⁴⁴

Kvale talar vidare om intervjuarens reliabilitet i förhållande till ledande frågor. Det är särskilt viktigt att tänka på hur frågorna ställs. Ett sätt att öka reliabiliteten är enligt Elofsson att studera andra forskningsstudiers sätt att ställa frågor, vilket jag i mitt förarbete tagit fasta på. Den kvalitativa forskningstraditionens betoning på förförståelse och att resultatet påverkas av interaktionen mellan människor lyfter också fram svårigheten att uppnå hög tillförlitlighet.¹⁴⁵ Deltagarnas berättelser beskriver inte en objektiv verklighet, Det är dock inte viktigt i en diskursanalys att bevisa sanningshalten i berättelserna då även osanna beskrivningar är ett resultat av olika diskursiva bildningar.¹⁴⁶ Deltagarnas berättelser och min tolkning av dem är ett möjligt sätt bland andra möjliga att uttrycka diskursiva utsagor på.

Generaliserbarhet

Enligt det postmoderna synsättet (där socialkonstruktionismen ingår) går det inte att dra generella slutsatser.¹⁴⁷ Wikström menar att det inte mängden material som avgör generaliser-

¹³⁹ Johansson (2006).

¹⁴⁰ Bell, Judith (2006).

¹⁴¹ Bell (2006).

¹⁴² Kvale (1997).

¹⁴³ Winther Jørgensen och Phillips (2000) s. 30.

¹⁴⁴ Winther Jørgensen och Phillips (2000).

¹⁴⁵ Elofsson, Stig (2005) i Larsson m.fl. (red) (2005).

¹⁴⁶ Börjesson (2003).

¹⁴⁷ Kvale (1997).

barheten i en diskursanalys utan att det viktiga istället är att visa på vilka *möjliga* sätt det finns tala om något eller handla på i en viss praktik.¹⁴⁸ Generaliserbarheten i denna studie handlar om de normer och diskurser som resultatet överensstämmer med i andra sammanhang. Jag ser det som att jag som forskare och de som deltagit i studien inte lever i ett vakuum skilt från övriga samhället, utan det som produceras i våra samtal är ett uttryck för existerande gemensamma normer, erfarenheter och värderingar som finns i det samhälle vi lever i. Det kan med andra ord säga något om populationen i övrigt. Då studien är deduktiv, teoribaserad och teoridriven menar Kvale att det till viss del går att generalisera sin empiri genom att göra det lättare för läsaren att bedöma realiteten i generaliseringsanspråket.¹⁴⁹ Det har jag gjort genom att läsaren tydligt kan följa hur resultat och analys stöder sig på de teorier jag valt och på tidigare forskningsresultat.

Etiska reflektioner

Det har varit särskilt viktigt att reflektera kring de etiska formerna då deltagarna i denna studie är utsatta för diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld. Flera av deltagarna är dessutom utsatta av sin familj och vill inte exponera denna, främst för sin egen skull, men även för familjens. Många HBT-personer är dessutom inte öppna med sin sexuella läggning och det är därför extra viktigt att inte avslöja deras identitet.

Jag har använt mig av Vetenskapsrådets forskningsetiska principer.¹⁵⁰ De är framtagna för att värna om individens integritet och skydda mot kränkning. De är även ett skydd för att intervjupersonerna inte ska hamna i konflikt med forskningens skydd.

- *Informationskravet*: Jag har informerat samtliga intervjupersoner om vad uppsatsen handlar om och hur den information jag får av dem kommer att användas.
- *Samtyckeskravet*: Innebär att intervjupersonerna har rätt att själva bestämma över sin medverkan. Intervjupersonerna har informerats om detta via e-post och telefon då de svarat på min annons där jag sökte intervjupersoner. Alla deltagare informerades innan intervjun att de när som helst kunde avbryta sitt deltagande eller låta bli att svara på frågor som ansågs för svåra, privata eller känsliga. Alla har dessutom haft möjlighet att läsa de citat och den information om dem, som jag använder mig av i uppsatsen.
- *Konfidentialitetskravet* innebär att ingen av de intervjuades identitet ska kunna röjas. Det är av yttersta vikt då ungdomarna i intervjuerna har varit med om hot och våld. Detta krav har jag uppfyllt genom att jag i vissa fall har blandat olika brotts handlingar så att det ska bli svårare att identifiera en deltagare via ett visst brott. Jag har både i uppsatsen och i transkriberingarna aidentifierat alla personnamn och platser som kan förknippas med intervjupersonerna. Det kan förvisso alltid finnas en risk att nära anhöriga eller vänner kan känna igen sig själva eller den som deltagit. Det är dock svårt att skydda deltagarna till hundra procent. Ett dilemma som jag reflekterat mycket kring är att om man aidentifierar deltagarna ännu mer, bidrar man samtidigt till att de återigen blir osynliggjorda. Jag har även varit noga med att förvara intervjumaterialet inlåst, så att obehöriga inte kan ta del av det.
- Inget av mitt datainsamlade material kommer att användas på annat sätt än i rent vetenskapligt syfte. På så vis uppfyller jag *Nyttjandekravet*.

¹⁴⁸ Wikström (2007).

¹⁴⁹ Kvale, Steinar (1997).

¹⁵⁰ Vetenskapsrådet (2007) (2007-12-13).

Resultat och analys

Här redovisas och analyseras deltagarnas erfarenheter av utsatthet på grund av deras sexuella läggning utifrån de teman jag valt. Det första temat *händelser* omfattar vilken typ av utsatthet deltagarna upplevt. Under det andra temat, *uteblivet stöd*, redovisas och analyseras omgivningens stöd eller uteblivna stöd i förhållande till utsattheten, men även omgivningens reaktioner på tjejernas sexuella läggning och identitet. Här tar jag även upp svårigheter i att anmäla och se sin familj som gärningsmän. Det sista temat, *konsekvenser*, behandlar vilka konsekvenser utsattheten har för deltagarna.

Händelser

Alla deltagare har varit med om flera situationer och flera olika typer av utsatthet som diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld. Några händelser innefattar homofobiska hatbrott. Händelserna inträffar på många olika arenor och för dessa deltagare är utsattheten störst i hemmet eller på resor med familjen. Andra arenor där deltagarna blir utsatta är i skolan, på arbetsplatsen eller på personalfest, på krogen eller på privat fest, på offentliga serviceinrättningar och myndigheter (exempelvis hos kuratorn, på polishuset), i eller vid kollektivtrafiken, på gatan, intill eller i anslutning till gayställen och i media. Förövarna som identifieras i denna studie är familjemedlemmar och släktingar, skolkamrater, lärare, chefer, arbetskamrater, okända och bekanta personer, polis, kurator, psykolog och en gynekolog. (Se även bilaga 1).

Utsatthet i den egna familjen

I länsstyrelsens rapport 2004:24 *Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning* visar författarna att det i vissa familjer förekommer en heteronormativ hederskodex. När en familjemedlem misslyckas med att uppfylla normer och förväntningar som familjesystemet värdesätter kan denna familjemedlem behandlas både som mindervärdig och föraktlig. För att återställa den heteronormativa ordningen krävs våld eller att medlemmen utesluts ur familjen.¹⁵¹

Fyra av deltagarna berättar om en stor utsatthet inom den egna familjen. Många familjemedlemmar har svårt att acceptera deltagarnas icke heterosexuella läggning. Utsattheten innefattar dels ett explicit eller implicit förbud att tala om sin sexuella läggning/identitet, dels att inte få bjuda hem sin flickvän. Den kan också bestå av kontroll och sanktioner som utgångsförbud, indragna pengar, hot, grova kränkningar, diskriminering i förhållande till heterosexuella syskon, bestraffning genom tystnad och osynliggörande och våld innefattande mordförsök.

Jonna bor vid denna händelse hemma med familjen. När hon är 16 år upptäcker hennes mamma att hon är tillsammans med en tjej. Mamman har svårt att acceptera Jonnas sexuella identitet och förbjuder Jonna att berätta om detta för pappan och brodern. När Jonna och hennes flickvän åker på handbollscup tillsammans inträffar detta:

Jonna: I slutet av det förhållandet åkte vi på en handbollscup tillsammans. Hon följde med mitt lag upp, hon spelar själv handboll, och min lillebrors kompisar spelar också handboll i samma förening och åkte också till [mindre stad i Sverige], där vi var uppe och de såg väl oss kramas lite för mycket. Sedan gick snacket på min lillebrors skola, och han blev totalt utmobbad och utfrysad och sönderhackad. Och jag fick all skuld för det, även av mina föräldrar. Det var mitt fel liksom, 'om du inte hade varit så annorlunda så hade det här aldrig hänt.' Och eh, det gjorde att min bror i

¹⁵¹ Knutagård och Nidsjö (2004).

stort sett bröt kontakten med mig. Han pratade inte med mig, han skrek väldigt elaka saker och ville i stort sett att jag skulle dö och det tog väldigt hårt på mig. /.../ När han fick reda på att jag hade haft flickvän och att jag hade den läggningen så var han på mig med väldigt mycket, hatord och så sådant som 'din jävla fitta, ditt jävla lebb, fy fan vad du är äcklig, jag önskar du skulle dö.' Men, det värsta var nästan, det måste vara förra hösten, när jag var tillsammans med mitt ex, att han hoppar på mig och bara skriker och jag fortsätter bara att ignorera honom, och det slutar med att han tar stryppgrepp på mig och slutar inte förrän mina föräldrar kommer hem. Och det handlade om två minuter ungefär. Och då! Kände jag att det är dags att ge upp. Att det liksom, det sänkte mig.

Sheila: Tror du att han inte skulle slutat om dina föräldrar inte kommit?

Jonna: Inte så pass arg som han var, för han har förlorat förståndet, liksom flera gånger innan då han varit i slagsmål och så. Han har blivit nerbrottad av vuxna.

I likhet med i Tiby och Sörbergs¹⁵² studie från 2006 återfinns gärningsmannen ofta i den vardagliga omgivningen. Det homofobiska hatbrottet drabbar inte bara Jonna utan även hennes bror som i sin tur blir förövare. Det visar hur komplext problemet kring hatbrott och hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning är. Könsmaktsordningen och heteronormativiteten genomsyrar denna situation. Olika positioner är olika mycket värda, män har mer makt än kvinnor, heterosexuella mer makt än homosexuella osv. Foucault¹⁵³ menar att samhället utövar kontroll och disciplinering på människor för att visa vilka beteenden som är önskvärda och vilka som inte är det. Heterosexualitet är ett mer önskvärt och " normalt " beteende än homosexualitet som betraktas som avvikande och ibland perverst. Brodern som mobbas av sina klasskompisar för att hans syster har en flickvän använder både fysiskt våld och socialt våld för att visa sitt avståndstagande till systemens sätt att frångå den heterosexuella matrisen. Dessa handlingar kan läsas som ett sätt för brodern att återta sin anständighet och maskulinitet. Den heterosexuella matrisen är enligt Butler det binära system av genus/könsordning där kvinnliga/feminina kroppar förväntas åtra manliga/maskulina kroppar.¹⁵⁴ Denna konstruktion säkrar heterosexualiteten och gör kroppar, kön och begär begripliga. Det sociala våldet kan betraktas som ett strukturellt våld som verkar för att skapa och sortera sociala ordningar och hierarkier, som i sin tur används för att frysa ut och exkludera andra.¹⁵⁵ Wikström visar hur individer förhåller sig till den dominerande diskursen. Brodern intar här den första av Wikströms positioner *antingen eller*.¹⁵⁶ Han ser den dominerande heterosexuella diskursen som det enda rätta sättet att leva och är beredd att bruka starkt våld för att behålla sin heder som man och heterosexuell.

När Kim "kommer ut"¹⁵⁷ med sin sexuella läggning för sin mamma blir mamman enligt Kim rasande. Under en period har Kim utgångsförbud. Mamman kräver att Kim ska välja mellan henne och flickvännen. Kim väljer sin flickvän och blir utslängd från sitt hem. Pappan (som stöder sin dotter) och Kim flyttar därmed från mamman och hennes syskon till en ny bostad.

Kim: Runt 20 mars, de kommande helgerna och även påsklovet, hade jag utgångsförbud! För att inte kunna träffa min flickvän. 'Nej, du är hemma' liksom, 'så och så och så'. Jag hade ingenting att säga till om och jag bara 'va fan', liksom. Vad ska jag göra? Inte så mycket. Det var en kväll då jag satt framför datorn och inte hade så mycket annat att göra. Så knackar mamma på dörren, och jag kommer verkligen inte ihåg, men hon säger 'Detta är ditt!' och så slår hon igen dörren. Och jag kopplade inte, förutom sedan när jag plockade upp sådana här små bitar typ konfetti. Det är alltså dussintals sådana där små kort som hon haft i sin plånbok, kort på mig som hon har rivit

¹⁵² Tiby och Sörberg (2006).

¹⁵³ Foucault enligt Ambjörnsson (2006).

¹⁵⁴ Butler (2005).

¹⁵⁵ Knutagård och Nidsjö (2004).

¹⁵⁶ Wikström (2007).

¹⁵⁷ "Komma ut" innebär enkelt uttryckt att en HBT-person berättar för omgivningen om sin sexuella läggning/identitet, och att "ha kommit ut" innebär att man är öppen med sin sexuella läggning/identitet. Som motsats används ofta begreppet "leva i garderoben" som innebär att man döljer sin sexuella läggning/identitet.

sönder. Där har jag minneslucka, jag kommer inte ihåg om hon slängde det på mig eller om jag fick det i handen och tappade det.

Även Kims berättelse är ett exempel på heteronormativ disciplinering. Åtgärder som utgångsförbud kan ses som ett sätt att återskapa den heteronormativa ordningen. Man kan läsa denna situation som att Kims mamma ser Kims sexuella läggning/identitet som endast sexuell. Denna logik bygger på föreställningen att homosexualitet är något som endast är aktivt i mötet med en sexuell partner, det vill säga att en homosexuell person i första hand är sexuell och inget annat. Logiken att sexuell läggning även innehåller kärlek, attraktion, känslor, sociala relationer och identitet med mera existerar enligt Ambjörnsson inte i talet om homosexuella.¹⁵⁸ En homosexuell utan partner är enligt denna logik asexuell, medan en individ med heterosexuell identitet förmodligen inte skulle se sig själv (eller någon annan heterosexuell) som asexuell om denna för tillfället var singel.

Mammans handling att klippa sönder bilder på Kim till konfetti som hon sedan slänger på Kim kan tolkas som att hon suddar ut Kim och att hon inte längre ser Kim som sin dotter. Det kan i sin tur läsas som en symbolisk våldshandling och en symbolisk maktutövning. Bourdieu¹⁵⁹ menar att språket (som i detta fall är en handling) är ett sätt att konstruera sin egen upplevelse av verkligheten. Denna handling kan endast erkännas och villkoras av den som inte erkänns, i detta fall Kim. Symboliken i denna handling är stark och förståelsen av situationen bygger på att barn och förälder har ett bestämt hierarkiskt förhållande till varandra. I denna händelse produceras *tron* på det som sker, det är i denna situation som verkligheten skapas och återskapas. Händelsen präglas således både av den dominerande heteronormativa diskursen som legitimerar uteslutning och ”förintelse” av icke heterosexuella, men också av en hegemonisk maktposition mellan barn och förälder. Mamman intar den första av Wikströms positioner, *antingen eller* i enlighet med den dominerande diskursen. Hon ställer ett tydligt ultimatum till Kim där Kim får välja mellan mamman och flickvännen. Kim intar också *antingen eller*-positionen men väljer inte den dominerande diskursens alternativ.

Alice har haft en väldigt nära relation till sin familj och särskilt till sin mamma. När hon berättar för sin familj att hon har en flickvän förändras situationen.

Alice: Hon sa till exempel alltså så helt out of the blue typ 'Nä, Alice, du ser för jävlig ut och det gör Sara också', min dåvarande flickvän, och typ 'Det är nu man ångrar att man har låtit dig flumma runt i två år', och de flumma runt-åren hade jag flyttat till [land i Europa] och bott där och läst engelska, jag hade jobbat, jag flyttade till [stad i Norden] och jobbade ett halvår och sedan åkte jag till [stad i Europa] och studerade där ett halvår och sedan jobbade jag på en bank (skratt), och det tyckte hon var att flumma runt! Och jag tror typ att hon tänkte lite att det var kanske det då som hade gjort mig gay.

Flera av ungdomarna i denna studie berättar om att deras föräldrar tror att ungdomarna själva aktivt valt en annan sexuell läggning än heterosexuell och att detta val är påverkbart. Alices mamma tror exempelvis att Alices utlandsvistelser skulle ha gjort henne gay, eller som i Jonnas fall ovan, då hennes familj anser att Jonna kan ändra sin sexualitet bara hon vill. Butler menar att köns- och sexualitetsidentiteter är starkt determinerade inom en robust och tvingande diskurs. Vi kan inte på ett enkelt sätt röra oss mellan olika kön och sexualiteter.

¹⁵⁸ Huruvida man har eller inte har sexuella föreställningar när man talar om lesbiska har enligt Ambjörnsson en koppling till klass. Arbetarklasskvinnor har enligt Ambjörnsson lättare att föreställa sig att kvinnor har sex med kvinnor då arbetarkvinnor ofta har stigmatiserats till att vara ”lössläppta”. Medel- och överklasskvinnor har istället anammats bilden och diskursen om kvinnan som underlägsen mannen och sexualiteten och blir därmed respektabel. Ambjörnsson (2004).

¹⁵⁹ Bourdieu, Pierres (1996) resonemang förs av Knutagård och Nidsjö (2004).

Butler menar dock att människan aktivt är med och gör kön och sexualitet. Det finns möjlighet till förändring men Butler betonar svårigheten och trögheten i detta då den rådande diskursen begränsar det vi kan göra.¹⁶⁰ Heteronormativiteten ställer även andra krav på HBT-personer än på heterosexuella. En heterosexuell person förväntas inte försvara sin sexuella läggning eller svara för orsaken till sin sexuella läggning. Heterosexuella förväntas inte heller aktivt ha valt sin sexualitet, eller enkelt kunna byta till en HBT-identitet.

Alice: Och hon liksom bara antog att jag liksom inte hade någon social kompetens. Att jag inte fattade att jag skulle be Sara att åka hem när vi skulle ha avskedsmiddag för min syster när hon skulle flytta till Venedig. Utan då kom hon ner och knackade på dörren och sa 'Alice, kan du komma ut nu' och liksom 'om två timmar ska vi äta, vad hade du tänkt göra åt den saken?' Och då sa jag (skratt) 'jag tänkte be Sara (jätteskratt) jag tänkte be Sara åka hem', liksom. 'Ja, det får du för fan göra', skrek hon, bara freakade totalt och liksom så här bara hat strömmade ut ur hennes ögon och jag har aldrig sett så mörka ögon i hela mitt liv. Då var jag helt livrädd för min mamma.

Flera av deltagarna berättar om att relationen till föräldrarna blivit sämre sedan de kommit ut. Alice har märkt en stor skillnad i deras bemötande av henne. Hon upplever även att föräldrarna ser på henne som en annan person, någon som förlorat omdömet. I händelsen ovan är det inte bara Alice som känner sig annorlunda bemött utan hon möter även sidor hos mamman som hon aldrig förr sett, och som hon blir livrädd för.

Queerteorin fokuserar på normsystemet i stället för på sexualiteten i sig. Tryggheten att tillhöra normen skapar gränser mellan *vi* och *dem*. Rosenberg menar att normer är sociala regelsystem som blir synliga först när någon överträder deras gränser.¹⁶¹ Inom gränserna för heterosexuella och homosexuella finns olika regler och förväntningar. På detta sätt kan berättelsen ovan läsas. När Alice har sin flickvän på besök, blir Alices omdöme ifrågasatt då mamman enligt Alice inte tycks tro att Alice kan ta ansvar för systemens avskedsmiddag. Alices homosexualitet kullkastar mammans verklighet, och fördomar och föreställningar om hur *andra* beter sig tar vid. Den heteronormativa diskursen menar att andra sexualiteter som HBT är udda, avvikande och perversa. Situationen kan även läsas som att det är mammans uppgift som kvinna att bevara "*hedern*"¹⁶² i familjen. När hon misslyckats med det blir hon rasande och "*hat strömmade ut ur hennes ögon*". Alices gränsöverskridande bryter mot de regler som ingår i heteronormen och som alla förväntas följa. Mammans reaktion visar hur starka dessa normerande regler är och ger oss en indikation om vilka starka krafter som normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet har i människors liv. Normsystemet är både tvingande och svårt att bryta.

Homofobiska hatbrott i skolan

Moa har under hela högstadiet blivit mobbad och utsatt för hatbrott.

Moa: Vad jag minns, jag minns ju inte allt nu, men de största grejerna var när jag gick i sjuan och kom ut med att jag hade flickvän. Då var det en tjej som började gapa och skrika efter mig. Och sedan spreds ju ryktet att 'fan var är flatan i skolan' och jag fick alltså mest av henne då i början, då var det skrik i korridorerna: 'jävla flata', 'Fy fan vad äcklig du är' och 'fan ska du komma hem till mig och slicka fitta eller' och hålla på så. Jag var jätligt kaxig när jag var liten så jag kunde ju inte vara tyst om det men man mådde fortfarande väldigt dåligt av det. Och så var det jag som var ledaren i gänget så ingen annan vågade säga till någonting för jag var den kaxiga och de andra var små och de vågade inte säga så mycket, så jag fick inte något stöd från kompisarna då.

Sheila: Hm.

¹⁶⁰ Mattsson, Tina (2005).

¹⁶¹ Rosenberg (2002).

¹⁶² Knutagård och Nidsjö (2004).

Moa: Så det var alltså, puh, de skrev saker på skåpen, vid ett tillfälle startades ett slagsmål, de hoppade på mig i matsalen för att jag pussade en tjejkompis och skrek 'jävla flata' och jag kunde inte vara tyst så jag skrek väl någonting tillbaka, och så blev jag påhoppad.

Sheila: Vad hände då när du blev påhoppad? Vad gjorde de?

Moa: De, eller det var en kille som hoppade på mig och försökte slå mig, men jag, det var väldigt många som agerade och försökte få bort honom då, så det blev inte så mycket av det, men du vet ingen uppmärksammade det av lärarna, 'det hände ju ingenting, det löste sig ju'.

Mobbningen kan här ses som ett strukturellt, socialt våld som används för att exkludera och frysa ut dem som inte följer normen och för att visa vad som händer med dem som inte följer den dominerande diskursiva ordningen. Händelsen ovan visar också hur de som mobbar "gör" och iscensätter sin egen heterosexualitet genom att sortera och peka ut "de andra", i detta fall Moa, som avvikare. Butler menar att den hegemoniska heterosexualiteten endast blir begriplig och får mening i motsats till andra avvikande sexualiteter.¹⁶³ Hon menar att vi som subjekt blir till och "görs" begripliga i en process i förhållande till andra.¹⁶⁴ Genom att skilja ut Moas sexuella identitet från sin egen heterosexuella identitet och tala om henne som "jävla flata" och "äcklig" visar tjejen som mobbar tydligt vad hon *inte* är och vad hon tar avstånd från. Mobbaren iscensätter sin sexualitet som en överlevnadsstrategi i ett tvingande system genom att peka ut skillnaden mellan henne och Moa. På så sätt skapar hon en bild av sig själv i enlighet med den dominerande diskursen på bekostnad av Moas välbefinnande. Man kan säga att heterosexualiteten är beroende av att andra avviker från normen och att avvikarna blir en förutsättning för dess existens.

Diskriminering på arbetet

På Ebbas arbetsplats (ett boende för psykiskt funktionshindrade) har alla homosexuella uttryckligen blivit tillsagda att inte berätta för de boende att de är homosexuella. Chefen kallar in alla homosexuella arbetstagare en och en på kontoret men berättar inte för Ebba att hon själv är en av flera homosexuella på arbetsplatsen.

Ebba: Ja, jag frågade ju, jag gjorde ju min första praktik där så frågade jag min handledare då 'hur tror du de boende ställer sig till att jag lever med en tjej?' 'Nej, det ska du nog, det ska du nog hålla för dig själv.' Jaha, sa jag men eh, vad konstigt, vad?' Jaha, så är man praktikant så vill man inte ställa några krav och så där. Så jag började väl undvika frågor och så där och sedan av någon anledning kom det i alla fall fram att två kolleger är homosexuella, sedan jag började jobba. Sedan började vi prata om det där. Vi är fyra-fem stycken [homosexuella, förf. anm.] nu på samma arbetsplats. Som alla springer omkring och smusslar och, ja, och just när alla i personalen vet om det så kan jag inte förstå. Visst att det kanske är mer fördomar bland personer med psykisk ohälsa och den gruppen av utsatta människor men ibland skulle jag känna att jag skulle hellre ta en örfil än att säga till någon att jag har pojkvän. Nu när jag är lite mer trygg i mig själv känns det så. Och jag tror inte heller att de skulle reagera så, det är ju klart att de har fördomar men nu har de ju känt mig ett år. Jag tror inte att de skulle tycka att det var så särskilt konstigt och jag tror inte att de skulle bli särskilt förvånade heller, de har väl ögon att se med. Men det är sjukt att de säger så.

Sheila: Har du funderat på att anmäla?

Ebba: Nej, det har jag inte gjort. Av den enkla anledningen att jag tror att det enda som kommer att hända är att chefen, enhetschefen, skulle säga att 'det här har jag inte givit order om, det här har jag inte sagt. Det här är ju förkastligt.'

Denna typ av diskriminering är straffbar enligt lagen (Lag (1999:133)).¹⁶⁵ Det är en *direkt diskriminering* som särbehandlar Ebba på grund av hennes sexuella läggning. Det är inte Ebba som ska bevisa att hon är diskriminerad utan chefen som ska bevisa motsatsen. Vad är

¹⁶³ Butler (2005).

¹⁶⁴ Butlers teorier i Wikström (2007).

¹⁶⁵ Lag (1999:133) om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning, 3§: "En arbetsgivare får inte missgynna en arbetssökande eller en arbetstagare genom att behandla honom eller henne sämre än arbetsgivaren behandlar, har behandlat eller skulle behandla någon annan i en jämförbar situation, om missgynnandet har samband med sexuell läggning." (HomO, www.homo.se).

det då som gör att fem HBT-personer på samma arbetsplats väljer att inte anmäla? En anledning nämner Ebba själv: Att chefen har en position som ger henne makt att vidta åtgärder i form av exempelvis avsked eller lägre lönepåslag. Chefen har även rätten att definiera vad som är rätt och fel enligt en hierarkisk ordning mellan chef och arbetstagare. Ebba berättar vidare att hon blir arg både på sig själv och på chefen. På det sättet befinner sig Ebba i den andra positionen *både och*. Här upprätthålls den heteronormativa ordningen genom att "alla springer omkring och smusslar" men ingen tar strid mot chefen. Ebba förhandlar om konsekvenserna av om hon tar strid. Ebba berättar vidare att hon är rädd att förlora jobbet och inte bli trodd, men samtidigt tänker hon att hon hellre tar en örfil än ljuger om sin identitet. Vilket gör att hon även intar *varken eller*-positionen. Detta visar att positioner inte är fastlåsta och att deltagarna rör sig mellan olika positioner i förhållande till den heteronormativa diskursen. Wikström menar att en position är beroende av situationen. Alla subjektspositioner är möjliga att inta eller tillskrivas, och de är möjliga att byta ut.¹⁶⁶ I en och samma situation förhåller sig Ebba på olika sätt till den dominerande diskursen. Ebba förhandlar om konsekvenserna av att göra motstånd; det finns gränser för hur långt Ebba är beredd att förneka sin sexualitet.

Chefen inte bara diskriminerar, kränker och osynliggör Ebba utan tar också för givet att alla andra, i detta fall de boende, är både heterosexuella och heteronormativa. Chefens förstärker bilden av och återskapar diskursen om att människor i "svag" position (i detta fall personer med psykisk ohälsa) inte klarar att möta personal med annan läggning än heterosexuell. Det är för Ebbas egen säkerhet, säger hon och förstärker även att förövare till homofobiska hatbrott tillhör en viss kategori. Chefens använder sin position som chef och förlägger sina egna heteronormativa åsikter om homosexualitet på andra för att själv framstå som fördomsfri.

Vera är på anställningsintervju och chefen frågar vad hon brukar göra på fritiden. Vera berättar vad hon gör och nämner sin flickvän som hon delar sin fritid med.

Vera: 'Din tjej, du menar kille?' Jag bara 'nej, min tjej', men han bara 'här kan vi säga kille', sa han. För det var typ ett fancy kontor och jag bara 'nej, det kan jag inte göra'. Så då blev jag skitsur och gick bara därifrån och sa 'jag vill inte ha det här jobbet ändå!' (skratt).

Chefen ber Vera explicit att dölja sin sexuella läggning. På samma sätt som i föregående exempel gör sig chefen skyldig till diskriminering enligt lag 1999:133. Vera tar strid mot chefens sätt att förneka henne rätten att vara öppen med sin sexualitet och sin identitet. Hon intar *varken eller*-positionen, gör motstånd och visar tydligt att det inte är okej att diskriminera henne. Hon kompromissar inte med heteronormen utan förmedlar att "du får anställa mig som jag är annars får det vara." Samtidigt inser hon att chefens åsikter om hennes sexuella läggning inte är något som hon vill lägga energi på, och går. Veras sätt att förhålla sig till den dominerande diskursen i denna situation påminner om Queer Nations budskap att HBT-personer har rätt att vara homosexuella i offentligheten utan att behöva be om ursäkt eller förneka sin sexuella läggning.¹⁶⁷

Sexuella trakasserier på fest

Det är inte ovanligt att lesbiska kvinnor råkar ut för sexuella trakasserier. Det räcker med att söka på ordet lesbisk på google¹⁶⁸ så får man upp tusentals porrsidor om lesbisk porr riktad

¹⁶⁶ Wikström (2007)

¹⁶⁷ Ambjörnsson (2006)

¹⁶⁸ Exempel på texter som stod överst på googlesidan efter sökning på ordet lesbisk: "Porrfilmer med lesbisk..."

till män. Detta är ett exempel på en diskurs där kvinnors sexualitet är till för heterosexuella män. Lena Gemzöe menar att sexualiteten i det patriarkala samhället länge har varit ett uttryck för mäns dominans över kvinnor. Kvinnors sexualitet ska vara underkastad mäns sexualitet. Det är i första hand mannens sexuella behov som ska tillfredställas. Hon menar även att mäns makt över kvinnor är erotiserad.¹⁶⁹

En okänd kille på en fest berättar för Alice om en kille som var intresserad av honom. Alice har aldrig träffat killen förut och känner obehag av hans berättelse då hon inte förstår varför han berättar den för henne.

Alice: Sedan kom Linda och satte sig bredvid mig och så vi pratade lite allihopa och sedan när vi skulle gå så kysste hon mig. Och då när hon skulle resa sig så ställer han sig i vägen för henne och sa bara 'kan du inte kyssa henne igen'. Åh då, jag alltså jag blev så himla arg och jag bara liksom, 'jag kysser gärna henne igen men inte för att *du* har bett mig om det!' Och då blev han stött! Då tyckte han att jag hade behandlat honom illa för han bara 'hallå, jag sitter här och berättar och öppnar mitt hjärta för dig om att det var en kille som blev kär i mig och då kan du inte ens kyssa din tjej.' Och jag blir bara helt liksom, ja vad ska man göra liksom. Jag bara slutade prata med honom och gick därifrån.

Killen på festen anser att det är hans rättighet att få se en "lesbisk kyss". Han försöker dessutom motivera denna rättighet med att hävda att han ska "få något i utbyte" mot sin berättelse. Killens agerande kan läsas som att han anser sig ha rätt att "köpa" sexuella tjänster av vem han vill. På så sätt intar han den dominerande kön- och sexualitetsdiskursen och den heteronormativa diskursen, som alla exkluderar lesbisk sexualitet. I berättelsen verkar han inte ens förstå varför Alice blir arg. Att han blir stött när han inte får som han vill, och inte förstår varför Alice blir arg, kan också ses som ett exempel på att den heteronormativa manliga sexualitetsdiskursen är så självklar och dominerande att han inte kan föreställa sig att möta motstånd eller bli nekad sin begäran.

Kvinnors sexualitet förväntas vara underställd mannens och dessutom vara mannens rättighet att använda när han ber om det. I den heterosexuella matrisen där maskulina män förväntas åtrå feminina kvinnor finns därför inte utrymme för lesbisk sexualitet och kärlek, om den inte är till för att tillfredsställa mannen. Man kan läsa killens agerande som ett exempel på att den heterosexuella diskursens gränser osynliggör kvinnors och HBT-personers sexualitet men också möjliggör förtryck och förnedring. Alice berättar att hon blir jättearg och vet inte hur hon ska förhålla sig till situationen. Hon säger ifrån och går därifrån. Det kan läsas som att Alice gör motstånd genom att inte göra som killen vill, och att hon intar den oppositionella positionen, *varken eller*. Alice vägrar att göra killen till viljes och tydliggör att "hon gärna kysser sin flickvän men inte för att han säger det". Alices sexualitet är på hennes villkor och oberoende av omvärlden.

Misshandel på offentliga platser

Vera har tre gånger blivit utsatt för hatbrott. Två gånger har det skett då Vera tillsammans med sina vänner gått från gayrelaterade tillställningar och gärningsmännen har stått utanför och väntat. Sedan har de följt efter tjejerna för att därefter misshandla dem med slag, sparkar och tillhyggen. Vid det tredje tillfället blev Vera och hennes flickvän misshandlade när de kysstes på en tågplattform. Tjejerna knuffades ner på spåret och sparkades tills de låg ner. Vera och hennes vänner och flickvän har polisanmält alla tre händelserna och låtit sig läkar-

"Gratis Porr Gallerier Med Lesbisk." "Topplistan! Besök våra porr vänner" "Gratis porr." Lesbisk Sex gallerier..." "Latex - Latex fetisch!" "Latinskor - Sköna samba flickor!" "Lesbisk Sex - Het Flicksex!" (www.google.com/search?sourceid=gmailochq=lesbisk) (2008-01-22)

¹⁶⁹ Gemzöe (2003).

undersökas för att kunna bevisa misshandeln. Vera berättar att förundersökningen i alla tre fall lagts ner i brist på bevis redan två dagar efter anmälan. Vid minst två av händelserna fanns vittnen, och efter en av händelserna greps gärningsmännen av polis med de tillhyggen de använt sig av. Vera berättar här om det första tillfället (då är Vera 16 år) när hon och en vän går hem från ett café för HBT-ungdomar:

Sheila: Vill du berätta om själva händelseförloppet?

Vera: Ja, de följde efter oss på [stor gata i större stad] och sedan så några meter ut så la den här tjejen som jag gick med armen om mig, eh, då ropade typ en snubbe till henne: 'Äh, fan är du flata' typ eller 'är du jävla homosexuell' eller någonting och hon bara 'ja, det är jag, har du något problem med det' eller något sådant. Och då kutade de ifatt oss, så slog de henne först i ansiktet typ med knytnäven, och så ramlade hon omkull, sedan så ... (tystnad) ... kom de andra snubbarna typ, den ena killen sparkade omkull mig och sedan henne och sedan sparkade de lite på oss, sedan kutade de därifrån. Sa typ inget mer, liksom bara 'är du homo'. Då slog de ner oss, äh, det är lite typ samhället så här, man tappar typ tilltron, det går typ förbi hur mycket folk som helst på [stor gata i större stad] liksom, den största jävla gatan, fullt med folk, alla bara ... (tystnad).

Sheila: Det var fullt med folk?

Vera: Ja, visst, det var sex på eftermiddagen du vet, värsta rusningen överallt, folk bara du vet bara går omväg och, ja, det tog liksom, efter att de hade kutat därifrån tog det typ två minuter, sedan kom en gubbe och några vakter från [en affär], och han bara 'oj', typ 'hur gick det?' bara. Och han typ var den första.

Våldet som beskrivs i berättelsen ovan är direkt kopplat till tjejernas sexuella läggning. Det är tydligt att gärningsmännens avsikt är att utöva våld mot personer som de föreställer sig är homosexuella. Om detta brott gått till åtal hade det kunnat rubriceras som ett homofobiskt hatbrott.¹⁷⁰ Hatbrott inkluderar misshandel, olaga hot, skadegörelse och främlingsfientliga motiv.¹⁷¹ Straffskärpningsregeln (BrB 29 kap. 2§ 7p) innebär att straffvärdet kan öka vid försvårande omständigheter som exempelvis *".../ om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller annan liknande omständighet."*¹⁷² Tiby och Sörberg poängterar att straffskärpningsregeln BrB 29 kap 2§ 7p mycket sällan utnyttjas i mål som gäller homofobiska hatbrott.¹⁷³ Domar där denna regel inte utnyttjas kan i sin tur bli kontraproduktiva då de sätter praxis för framtida domar och blir prejudicerande.

Att gärningsmännen skriker förnedrande ord som "jävla flator", "är ni homo eller?" i anslutning till misshandeln visar att den är direkt kopplad till en föreställning om tjejernas sexuella läggning. Gärningsmännen har troligen planerat våldshandlingen då de väntat utanför ett gayställe. Att de väljer just Vera och hennes kompis är förmodligen en slump. Det viktiga är inte *vem* de slår utan *att* de slår. Och att det syns. Misshandeln utförs på öppen gata med en stor publik som inte ingriper. Våldet är ett uttryck för homofobi och heterosexism. Orsaken kan läsas som en irrationell ilska mot, eller rädsla för, homosexuella och mot det eller dem som är avvikande. BRÅ menar att homofobiska hatbrott bygger på strukturella mönster snarare än på enskilda individers brottslighet. Hatbrott kan även beskrivas som en förlängning av homofobi och heterosexism, ett uttryck för normativa värderingar snarare än en extrem och/eller ovanlig handling.¹⁷⁴ Att Veras anmälningar inte går vidare till åtal är i enlighet med Tibys forskning. Bara 30 procent anmäler brott som är relaterade till sexuell läggning och av dessa går tio procent vidare till åtal.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Definition av homofoba hatbrott, se avsnittet Centrala begrepp s. 5.

¹⁷¹ Dahl (2005).

¹⁷² Sporre, Klingspor och Wigerholt (2007) .

¹⁷³ Tiby och Sörberg (2006).

¹⁷⁴ Sporre, Klingspor och Wigerholt (2007) .

¹⁷⁵ Tiby (1999, 2000) Tiby och Sörberg (2006).

Det ovanliga i dessa berättelser är att Vera som tjej blivit utsatt flera gånger på offentliga platser, något också Vera själv är förvånad över. Hennes bild av gärningsmannen/kvinnan har förändrats sedan hon blev utsatt.

Sheila: Har din bild av gärningsmannen eller -kvinnan förändrats efter att du blivit utsatt?

Vera: Ja, det har den faktiskt. Jag tror att jag trodde att de som skulle vara svårast att tackla skulle vara typ äldre människor, att det var de som skulle liksom, äldre som är sextio, sjuttio och åttio år skulle vara de som skulle ha mest fördomar och så, men det, inte att de skulle slå ner, men att man skulle möta mest diskriminering av äldre människor. Men sedan trodde jag väl aldrig att vuxna män skulle slå ner småtjejer, faktiskt, det är nog över mitt förstånd. Jag är fortfarande chockad när jag tänker på det. Jävla riktigt konstigt faktiskt! Det skulle jag aldrig trott innan.

Sheila: På vilket sätt tror du att det faktum att du är kvinna påverkade brottet?

Vera: Jag vet inte faktiskt, jag trodde faktiskt att det var större risk att bli utsatt, eller diskriminerad som homosexuell man. För att jag trodde inte att det skulle finnas någon som direkt, jag vet inte jag trodde, inte att män skulle slå tjejer på det sättet, bara random tjejer som man ser på gatan, att man skulle bli påhoppad men alltså nu så vet jag inte för nu känns det som att det är hugget som stucket om man är flata eller böj. Jag har blivit mer utsatt än jag trodde att jag skulle bli, liksom.

Tibys forskning visar att andelen utsatta HBT-kvinnor i offerstatistiken är relativt liten och andelen utsatta kvinnor på allmän plats är ännu mindre.¹⁷⁶ En möjlig förklaring kan vara att Vera och hennes vänner gör motstånd mot den dominerande könsdiskursen och tar plats i det offentliga rummet där också denna typ av våld ofta sker. Det är flera av deltagarna är förvånade att de blivit utsatta och att det skett med den styrkan. De är också förvånade över de starka reaktioner de på deras sexuella läggning/identitet även om de är medvetna om samhällets attityder och förtryck mot HBT-personer.

Osynliggörande i homovärlden

Alice: Jag har en annan grej också, som jag blev jättearg på när jag såg, jag har sparat tidningen men jag har inte gjort någonting åt det [tar fram ett tidningsklipp]. Sådana här saker, det är väl kränkande allmänt, men det här, den artikeln, där står det 'Självförsvar för homosexuella', och i artikeln pratar de om homosexuella, att det är självförsvar för alla homosexuella och så visar det sig att det är bara för bögar! Och det tycker jag, det är så himla systematiskt när media liksom... för det är som jag kände lite att jag måste ställa upp på det här för att jag inte hade gjort någonting åt det där, för jag ville höra av mig till henne och bara säga, 'vet du vad du gör när du gör det här? Du förbiser hälften av alla HBT-människor! Du bara osynliggör oss liksom!' Och sånt upplever jag också som väldigt, väldigt kränkande.

Homorörelsen kritiserar ofta för att vara androcentrisk, det vill säga att mannen är norm och har mer makt och tar/får mer utrymme än kvinnor. Homorörelsen är därmed inget undantag från samhället i övrigt när det gäller osynliggörandet av kvinnor. Exemplet ovan visar hur begreppet homosexuell betyder homosexuell *man* i medietexten. Alice känner sig kränkt och osynliggjord. På detta sätt "görs" HBT-tjejer osynliga. Ambjörnsson visar att det inom queerrörelsen och olika feministiska rörelser pågår en stor diskussion om huruvida könsmaktperspektivet faller bort inom queerteori eller ej.¹⁷⁷ Debatten är omfattande och jag går här inte närmare in på den av utrymmesskal. I anglosaxiska länder används ofta beteckningen LGBT (lesbian/gay/bisexual/transgender) för att markera att även kvinnor tillhör gayrörelsen. Forskarna Carin Holmberg och Ulrika Stjernqvist har valt att använda beteckningen LHBT istället för HBT av samma anledning.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Tiby (1999, 2000) Tiby och Sörberg (2006).

¹⁷⁷ Ambjörnsson (2006).

¹⁷⁸ Holmberg Carin och Stjernqvist Ulrika (2005), Rosenberg (2006).

Uteblivet stöd

Familjens stöd

Hanners studie visar att homo- och bisexuella ungdomars psykiska ohälsa ofta orsakas av osynliggörande, stigmatisering och negativa attityder. Studien visar att särskilda situationer spelar en avgörande roll för hur HBT-ungdomars psykiska hälsa utvecklas. En av dessa situationer är hur föräldrar reagerar på ungdomarnas icke heterosexuella läggning.¹⁷⁹

Jonna saknar stöd och förståelse från sina föräldrar. Hon varken får eller kan tala med dem om sin sexuella läggning. När jag frågar henne om hur hon ser på relationen till sin pappa och hur det känns att inte kunna tala med honom om det berättar hon:

Jonna: Det är väl egentligen jättejobbigt, för jag vill ju att han ska vara stolt över mig. Men samtidigt vet jag att det kommer han aldrig att bli, så länge jag inte skaffar pojkvän, gifter mig och skaffar barn, så vet jag att han kommer inte vara stolt över mig bara för att jag är hans dotter utan han... (tystnad).

Tibys forskning visar att risken för att bli utsatt för brott ökar ju mer avskild HBT-personen är till familjen. Hon menar att ett gott förhållande till familjen har en skyddande effekt. För HBT-personer som utsätts utanför familjen finns ofta inget stöd att hämta inom familjen och i många fall är det just familjen som är förövarna.¹⁸⁰ Även Knutagård och Nidsjö lyfter fram vikten av familjens stöd när den sociala omgivningen är fördömande och skydds nätet sviktar.¹⁸¹ Ju fler utsatthetsfaktorer som samverkar i HBT-tjejernas liv desto viktigare är familjens stöd. Alla deltagare i denna studie har utsatts för traumatiska händelser i form av flera våldsamma och/eller diskriminerande handlingar. Flera av dem berättar att de blir svikna av sina föräldrar när de varit utsatta på grund av sin sexuella läggning. Fyra av de sex deltagarna berättar att det är föräldrarnas uteblivna stöd eller svek som har påverkat dem mest. En deltagare vill inte berätta för sina föräldrar om sin utsatthet för att hon vill skydda dem och för att hon skäms för sin utsatthet. Ingen av deltagarna har anmält sina föräldrar och/eller syskon för den psykiska och fysiska misshandel familjemedlemmarna utsatt dem för, och inga myndighetspersoner eller andra professionella inom socialt/offentligt arbete i deras omgivning har ingripit eller anmält misshandel eller omsorgsbrist.

Sheila: Vilken utsatt situation har påverkat dig mest i ditt liv?

Kim: Ja, alltså mamma! Och det präglar situationen fortfarande skulle jag vilja säga. Det spelar ingen roll vad jag gör eller hur jag gör eller om det skulle komma liksom, det blir en situation av det, hon gör elefant av en mus.

Vera: (Tystnad) Jag tror nog att det är med min mamma. Att hon liksom alltid på något sätt försökt bara stryka över det på något sätt, liksom så där bara 'jamen det kommer att gå över', och så där att hon alltid har nedvärderat det på något sätt. Jag tror att det är det som har påverkat mig mest.

Orsaken till att föräldrar brister i respekt och omsorg till sina barn med annan sexuell läggning än heterosexualitet kan vara rädslan att de själva ska förlora status och anseende. Alices mamma berättar för Alice hur talet om att få en homosexuell dotter är i hennes kretsar:

Alice: Min mamma är liksom som Östermalmstanterna och hon har sagt, hon har sagt till mig att 'Alice, du förstår inte hur det är, när jag diskuterar med mina väninnor så säger alla att det värsta som kan hända är det att ens dotter kommer ut och säger att hon är lesbisk.' Mm, så är det, det måste ha varit skitjobbigt för henne också bland alla dem, liksom. Det är jättemycket status i det så liksom, så det var reaktionen där.

¹⁷⁹ Hanner (2005).

¹⁸⁰ Tiby (2000).

¹⁸¹ Knutagård och Nidsjö (2004).

Föräldrar har enligt svensk lag (1983:34) skyldighet att ge sina barn omvårdnad, trygghet och en god uppfostran, med respekt och aktning för barnets egenart och person. Barn får inte utsättas för kränkande behandling och inte straffas.¹⁸² Fyra av deltagarna berättar om hur de ständigt kränks, osynliggörs eller diskrimineras av sina föräldrar. Jag frågar Jonna hur föräldrarna reagerade på händelsen när hennes bror försökte strypa henne och hur hon själv reagerade på deras sätt att reagera.

Jonna: Jo, jag bröt ihop ganska totalt, men jag visade nog ingenting utåt, utan jag bröt ihop inuti.

Sheila: Vad gjorde dina föräldrar?

Jonna: Ingenting! Min pappa tyckte i stort sett att 'du har själv satt dig i situationen.'

Sheila: Sa han det?

Jonna: Ja.

Sheila: Och din mamma, vad gjorde hon?

Jonna: Hon ignorerade i stort sett det hela. Hon sa väl till brorsan att 'så där gör man väl inte men ...' Sedan var det ingen mer diskussion.

Sheila: Tror du att de förstod allvaret i situationen?

Jonna: Jag tror mamma förstod allvaret, men hon kan inte gå emot pappa. För hon, jag har fått höra, hennes bästa kompis är som min andra familj liksom, och då av hennes bästa kompis har jag fått höra att hon hade väldigt mycket gaykompisar när hon var yngre, men så fort hon träffade pappa ändrades allt. Då var det bara **hans?** normer.

Jonnas familj präglas av traditionella könsroller och en könsmaktsordning där mannen är överordnad kvinnan och barnen. Det är pappans åsikter som gäller och som får uttryckas inom familjen. Jonna berättar i intervjun att pappan byter kanal eller stänger av reportage om homosexualitet eller om homosexuella personer visas på TV. Jonnas Pappa och bror vägrar att tala med Jonna om hennes sexuella läggning. Knutagård och Nidsjö menar att det finns en stark koppling mellan skam och hedersbegreppet. Män upplever skam om de inte kan försvara sin familjs heder och kvinnor känner skam då de inte kan bevara den.¹⁸³ En möjlig läsning av situationen är att pappan känner skam över att ha en dotter som inte uppfyller normen. Han måste ta till "våld" för att återta hedern genom att osynliggöra och stänga ute Jonna och alla tecken på homosexualitet från familjen. Pappan använder psykiskt våld¹⁸⁴ där syftet kan vara att göra Jonna osäker, rädd och ensam. Han använder symboliskt våld och makt på samma sätt som Kims mamma i exemplet som nämnts tidigare. I denna inbegriper han både Jonna och Jonnas mamma. Det fysiska våld som används mot Jonna har sonen i familjen tagit på sig att utföra.

Flera av deltagarna berättar om att de upplever att omgivningen anser att HBT-tjejerna själva bär skulden för den utsatthet de varit med om. Kims mormor anser exempelvis att Kim bär skulden för att hon blev utslängd av sin mamma.

Kim: 'Du valde det själv', varje gång jag träffar mormor, tre-fyra gånger per år. Men under den tiden får jag höra att det var jag som valde det och det kan få mig att må dåligt. Och ibland har jag känt att, men vänta, vem har rätt? Och man blir typ sinnesförvirrad, men det var mest i början.

Kim berättar att hon själv blir förvirrad av mormoderns anklagelser. Kim är stark i sin identitet och anser att det är andras okunskap, osäkerhet och fördomar som förtrycker homosexuella. Hon tänker också att det är omgivningen som har svårt att acceptera och hantera andra sexualiteter än den heterosexuella.

Sheila: Vilka föreställningar har du om varför du blev utsatt?

¹⁸² I Föräldrabalken står följande i 6 kap 1§ Om vårdnad, boende och umgänge: "Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling." Lag (1983:47) www.notisum.se/rnp/SLS/lag/19490381.htm.

¹⁸³ Knutagård och Nidsjö (2004).

¹⁸⁴ Knutagård och Nidsjö (2004)..

Kim: Hur menar du nu, alltså? Av till exempel den här killen eller?

Sheila: Ja, killen eller din mamma och mormor.

Kim: Ja, men jag antar alltså att det är de som inte kan hantera det. De kan inte hantera det eftersom, alltså i deras värld, det är ju inte så att det har funnits i pappas värld alltså men han är verkligen så här, 'leva låta leva' och mamma och mormor är inte uppväxta på det sättet, och det ligger djupt. Alltså det är värderingsmässigt. Och då blir det liksom så att man vet typ inte vad det är. Det man ser är ju inte så jättebra och jag har ingen aning.

Kim anser att acceptansen för annanhet grundar sig i värderingar, vilken miljö man är uppväxt i och att värderingar är djupt rotade. Lindholm menar att heteronormativiteten i samhället är stark men inte enväldig.¹⁸⁵ Kims berättelse kan läsas som att alla heterosexuella inte följer heteronormen. Kims pappa är ett stort stöd för henne och hon upplever att han accepterar henne som hon är. Kim ser att enligt pappans värderingar får människor lov att vara olika. Kim "tvingas" på så sätt förhålla sig till omgivningens värderingar angående hennes sexuella läggning och identitet och intar positionen *både och*. Hon intar ett reflexivt förhållningssätt till omgivningens attityder och förtryck. Det skapar svårigheter och en osäkerhet om huruvida mormodern har rätt i att det är Kim som har valt bort sin mamma och inte tvärtom, men hon säger samtidigt att "det var mest i början". Det visar i sin tur på en förskjutning av subjektpositionen. Mamman och mormodern förhåller sig i enlighet med den heteronormativa diskursen, där den heterosexuella läggningen är det enda rätta och möjliga sättet att leva. Att skuldbelägga Kim eller tvinga Kim att välja kan ses som ett försök att återföra eller exkludera henne från familjen. De bryter därmed mot lagens krav på att visa barnet respekt och aktning för sin egenart och person.

Vera berättar om sin mammas inställning till hennes sexuella läggning och mammans åsikter om varför Vera blivit misshandlad.

Sheila: Hur reagerade dina föräldrar?

Vera: Eh, (skratt) alltså varje gång som jag har blivit misshandlad är det enda min mamma har sagt typ 'måste du skylta med det?' har hon sagt, typ 'Du vet ju hur det är.' 'Måste du provocera fram' har hon sagt typ varje gång. Det är det enda. Och sedan har det inte varit något mer snack om det, du vet.

/.../

Vera: När mina bröder, som är sexton och tjugo nu, de blev misshandlade för några månader sedan på en fest. Då var det världens grej du vet, mamma och låtsaspappa satt på sjukhuset hela natten och 'åh, undrar hur det ska gå', du vet, men varje gång som det har hänt mig någonting då har det varit bara typ 'kom hem när du har repat dig' liksom och så snackar vi inte om det.

Sheila: De har aldrig följt dig till sjukhuset eller polisen?

Vera: Nej, utan varje gång har det varit så här 'måste du skylta med det? Du vet ju hur folk är', typ. Och då har jag sagt typ 'jag skyltar inte med det.' Men vad fan, liksom, om någon håller armen om mig typ så kan det lika gärna vara en kompis liksom, det är inte direkt så här provocativt, tycker inte jag i alla fall. Så de har inte reagerat någonting alls direkt. Jag vet inte, jag har så svårt att tyda om min mamma tycker det är hemskt eller om hon faktiskt tycker att jag är helt korkad. En del av mig har trott tidigare att hon vet inte riktigt hur hon ska hantera det och egentligen blir ledsen och orolig och tycker att det är jobbigt och så där, men nuförtiden börjar jag tro att fan, hon tycker att jag är dum. Hon tycker liksom att man kan hålla sig hemma.

Veras föräldrar lägger skulden på Vera för den misshandel hon utsatts för och inte på gärningsmännen. En queerfeministisk läsning av detta kan vara att den underordnade sexualiteten och könet (i detta fall en homosexuell kvinna) måste underkasta sig heteronormen och den heterosexuella matrisen. Mammans budskap kan läsas som att om Vera inte anpassar sig till de rådande köns- och sexualitetsdiskurserna och är mera "lågmäld" om sin sexuella läggning får hon skylla sig själv om hon blir misshandlad. I Sverige är det inte legitimt att vara öppet homofientlig. Det är dock svårare att sätta fingret på det implicita vardagliga förtrycket.

¹⁸⁵ Lindholm (2003).

Citatet ovan visar hur sociala sammanhang i vardagen *gör* sexualiteter och identiteter genom att annanhet straffas och skuldbeläggs, om man som i Veras inte anpassar sig till normen. Veras ”brott” mot hetero- och könsnormen i dessa sammanhang är att hon som kvinna tar plats i det offentliga rummet och att hon inte ber om ursäkt för den hon är. Hon kysser exempelvis sin flickvän på en offentlig plats, hon går stolt hand i hand från ett café för HBT-ungdomar med sin väninna. Hon ber inte heterosexuella om lov att visa sin kärlek.

Det finns även en möjlighet att Veras genusuttryck provocerar och/eller stör mamman och gärningsmännen. Ambjörnsson visar i sin doktorsavhandling om gymnasietjejeers genus- och sexualitetsskapande hur även väldigt små skillnader gentemot det feminina idealet upplevs som störande, överdrivna och typiska av omgivningen.¹⁸⁶ Det är dock i detta störande som görandet av kön och sexualitet ges möjlighet till förändring. Inom queerteorin är begreppet performativitet centralt. Med performativitet menar Judith Butler att vi genom våra handlingar och vårt språk skapar den verklighet vi lever i. Vi är alla på detta sätt med och ”gör” köns- och sexualitetsidentiteter. För att handlingen ska ha inverkan på de rådande köns- och sexualitetsdiskurserna, exempelvis hur en heterosexuell flicka ska bete sig, krävs upprepade språkhandlingar. För att förändra stereotypa köns- och sexualitetsidentiteter menar Butler att vi måste utmana dessa rådande diskurser *inom* systemet snarare än att ställa oss utanför, eftersom kön och sexualitet inte existerar utanför den heteronormativa ordningen.¹⁸⁷ Genom att göra ”fel” handlingar, exempelvis som Vera då hon öppet kysser sin flickvän och tar plats i det offentliga rummet, utmanas och störs hetero- och könsnormen, vilket kan påminna oss om att heterosexualiteten inte är naturgiven och oföränderlig.

Huruvida Veras genusuttryck frångår normen för hur man ska se ut för att ”göra” *könet* kvinna hör till det jag som likasinnad forskare har svårt att se. Mina erfarenheter av genusuttryck och femininitet skiljer sig från normen då även jag lever i ett sammanhang där många individer könsöverskrider. Det finns normer och regler för hur man ska vara och ”bete sig” och ”se ut” även inom ”motdiskurserna”. Detta regelsystem kan dock inte rakt av jämföras med heteronormens regelsystem då HBT-personer under lång tid har tvingats in i marginalisering och stereotypifiering, och tvingats bort från den offentliga arenan in i egna rum, exempelvis särskilda HBT-klubbar, organisationer och festivaler.

Vera berättar i citatet ovan om hur föräldrarna gör skillnad i stöd- och omsorgsåtgärder mellan henne och hennes bröder när de råkat illa ut. Knutagård menar att den heteronormativa föreställningen om att heterosexuella är överlägsna andra sexualiteter och att det finns kulturella och biologiska skillnader dem emellan, gör det möjligt att dela in sexualiteter i mer och mindre värda. Detta ger heterosexuella (på individ-, grupp- och samhällsnivå) en möjlighet att se sig själva som mervärdiga och att de har rätt att förtrycka, kontrollera, utnyttja och utplåna avvikande sexualiteter.¹⁸⁸ Detta är en möjlig läsning av Veras föräldrars uteblivna stöd.

En annan möjlig läsning är att förstå föräldrarnas handling är utifrån Foucaults citat ”*det finns gränser för det tänkbara.*”¹⁸⁹ Den dominerande föreställningen (diskursen) om en våldsutsatt homosexuell person är en bög som blir brutalt nerlagen på öppen gata av ett gäng nazister.¹⁹⁰ Tanken att främmande män skulle slå ner en eller flera unga tjejer på stan blir inte begriplig och finns helt enkelt inte i föräldrarnas föreställningsvärld. Det är inte bara föräldrarna som

¹⁸⁶ Ambjörnsson (2004, 2005).

¹⁸⁷ Butler (2005).

¹⁸⁸ Knutagård (2003b) i Knutagård och Nidsjö (2004).

¹⁸⁹ Börjeson, Palmblad (2007) s. 12.

¹⁹⁰ Tiby och Sörberg (2006).

inte kan tänka denna tanke, den fanns inte heller i Veras föreställningsvärld innan hon blev utsatt.

HBT-tjejerna tar ansvar för och skyddar sina föräldrar

Jonnas kurator och lärare känner till händelsen då hennes bror försökte strypa henne och att föräldrarna har en bristande omsorgsförmåga när det gäller Jonna på grund av hennes sexuella läggning. Ingen av dessa yrkespersoner anmäler händelsen trots att de enligt svensk lag har anmälningsplikt.¹⁹¹ Först när Jonna får tips av en vän om en psykologisk mottagning för HBT-personer får hon hjälp. Då får Jonna också hjälp med att flytta hemifrån till en egen lägenhet.

Sheila: Anmälde du det här?

Jonna: Nej (suck, skratt). Jag tyckte väl det att man anmäler inte sin familj. Visserligen är det familjen men jag skulle aldrig klara av att anmäla min familj.

Sheila: Sökte du hjälp?

Jonna: Ja!

Sheila: Men de anmälde inte?

Jonna: Nej.

Sheila: Jag tänkte fråga om det här med att de vuxna som visste hur du hade det inte anmälde. Jag vet att du var tydlig med att du inte ville att de skulle anmäla. Om de skulle ha gjort det, vad tror du hade hänt då?

Jonna: Då hade jag nog blånekat och ignorerat allting.

Sheila: Vad tror du skulle ha hänt i familjen?

Jonna: Att de hade fått sig en tankeställare. Man hade pratat med brorsan på ett annat sätt.

Att anmäla sin familj ser ingen av deltagarna som ett möjligt alternativ. Knutagård och Nidsjö visar att det är svårt att anmäla sin familj som man både är beroende av och samtidigt en del i.¹⁹² Möjligheten för Jonna att anmäla och ”skvallra” på familjen är inte tänkbar. På detta sätt intar Jonna positionen *antingen eller*. I nästa mening öppnar hon tanken till andra möjligheter när hon berättar att hon tror att det kunnat leda till en förändring. En förändring som skulle få de andra i familjen att se på det som skett med andra ögon. I tanken intar hon den mer reflexiva positionen *både och*. Hon håller fast vid att hon inte kan anmäla sin familj *och* att det kanske skulle bli bättre om någon gjorde det. Det är dock inte Jonna som ska behöva överväga om familjen ska anmälas för barnmisshandel eller ej, utan det är personalen (lärare och kurator) som Jonna berättat om misshandeln för, som har anmälningsplikt.

Även Kim har svårt att föreställa sig möjligheten anmäla sin förälder. Hon svarar när jag frågar om hon anmält det som hennes mamma utsatt henne för:

¹⁹¹ Enligt 5 kap. 1 § i socialtjänstlagen (2001:453) har kommuner i Sverige ansvar att sörja för att ge barn och ungdomar möjlighet att växa upp under trygga och goda förhållanden. När föräldrar brister i barnets elementära behov av omvårdnad, skydd eller stöd är det kommunernas ansvar att gripa in. Anmälnings-skyldigheten enligt SoL 14:1, andra stycket lyder: ”Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Detta gäller även dem som är anställda hos sådana myndigheter. Sådan anmälnings-skyldighet gäller också dem som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som berör barn och unga eller annan yrkes-mässigt bedriven enskild verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område. /.../ myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma som anges i andra stycket är skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av skydd.” www.notisum.se/rnp/SLS/lag/20010453.HTM. (2008-04-04)

¹⁹² Knutagård och Nidsjö (2004).

Kim: Oops, eh, jag vet inte riktigt om mamma skulle vara anmälbar. Jag har inte tänkt igenom det så. Jag vill bara bli av med henne, har jag mer eller mindre tänkt alltså. Bara jag får vara ifred från henne så skitsamma för mig.

Alice illustrerar i sin berättelse nedan svårigheten att föreställa sig sin mamma som gärningsman till homofientliga handlingar.

Sheila: Hur skulle du beskriva den typiska gärningsmannen/kvinnan som utsätter HBT-personer?

Alice: Jag tror att det är någon som är osäker i sig själv. Och som inte har, alltså framför allt osäker i sig själv. Alltså alla kriminella är väl det, eller jag vet inte.

Sheila: Skulle du anse att din mamma är kriminell?

Alice: Usch, gud nej! Verkligen inte!

Sheila: Men hon har ju utsatt dig?

Alice: Jamen, ja (lång tystnad)... Fast jag ser inte, vad definierade jag det som? Som hatbrott då? För jag, det... ja, nej, min mamma är inte kriminell (skratt). Det vill jag inte säga (skratt). Eh, okej så då får jag omformulera mig då (tystnad). Nej, för jag, okej hon har utsatt mig och utsatt mig för hat på grund av min sexuella läggning. Jag tycker inte hon har begått något brott gentemot mig. Och jag tycker att om man jämför det med den här andra killen som jag också upplevde hat. Så är det en annan sak för han har ingen kunskap, alltså han känner inte mig. Och han har, han har, för min mamma vet ju precis, vad heter det, ja det är klurigt det här. Eh, men jag tycker inte heller att han är kriminell, fast då det här med... då faller lite bilden av gärningsman. Då kan jag inte säga det. Eller måste någon som är gärningsman vara kriminell?

Sheila: Nej, men det beror på hur vi definierar kriminell men (kort paus) båda dessa personerna har ju utsatt dig.

Alice: Jamen om vi bortser från det kriminella då så har min mamma varit en gärningskvinna. Det beror på att hon var osäker i sig själv i den situationen som uppstod.

I berättelsen ovan kan vi åter se att den stereotypa bilden av en gärningsman i form av ett gäng nynazister som ger sig på bögar på stan stämmer dåligt överens med den som bild som framträder i HBT-tjejnarnas berättelser. Alices berättelse tydliggör kronologins betydelse i narrativ analys. Alice börjar med att associera gärningsman med "kriminell". När jag frågar henne om hennes mamma är kriminell bryter Alice ut i ett "*Gud nej! Verkligen inte!*" En möjlig läsning kan vara att i Alices föreställningsvärld är en gärningsman just en kriminell, och/eller kanske en nynazistisk man som "knackar bög". Under en stunds reflektion då Alice funderar högt för sig själv, går berättelsen sakta mot en insikt om att mammor kan vara förövare och som till och med kan utöva "*hat på grund av sexuell läggning*" mot sina barn. Den slutar med att Alice intar en *både och*-position och menar att om man bortser från att gärningsmän är kriminella, är mamman en gärningsman *och* hon ursäktas för denna heteronormativa gärning för att hon *gör* handlingen för att hon "*var osäker i sig själv*".

Arbetskamrater som sviker

Sheila: Tror du att resten av arbetsgruppen skulle ställa sig bakom henne?

Ebba: Ja, de är, eh, jag ska inte säga att de är rädda för henne, men hon är en (skratt) järlady. Alltså ja, det skulle de för de vill ha kvar sina jobb så det skulle de. Kanske inte de andra HBT-människorna men det är spännande /.../ Och att de lägger fram det att det är för vår egen säkerhets skull. Det är nästan det värsta, för då kunde de i alla fall säga 'ja det kan hända att du hamnar i obehagliga situationer om du väljer att berätta' men 'gör du det så backar vi upp dig', liksom. Istället för att bara be en att hålla tyst.

Tystnad och osynliggörande är en genomgående utsatthet som alla deltagarna i denna studie upplevt. Olika maktordningar är verksamma i denna situation. Chefens position och makt gör att arbetskamraterna är rädda om sina jobb och inte stöder Ebba och de andra HBT-personerna på arbetsplatsen. Det uteblivna stödet och tystnaden i situationen kan läsas som att det säkrar den heteronormativa makten. Arbetskamraterna uttalar inte något explicit stöd för chefens handling men tystnaden blir i praktiken ett stöd. Chefens sätt att använda härskar-

tekniken *undanhållande av information*¹⁹³ (chefen talar om för var och en av de homosexuella arbetstagarna i enrum att de ska vara tysta om sin sexuella läggning gentemot brukarna) underlättar hennes syfte att undvika att arbetskamraterna kan gå samman och tala med varandra. På så sätt ”gör” alla inblandade i enlighet med den heteronormativa diskursen och upprätthåller heterosexualitetens makt (och chefens) och intar därmed positionen *antingen eller*.

Professionella och myndighetspersoner som sviker

Moa: Lärarna var väldigt dåliga med det där att försöka hjälpa. Ett annat tillfälle var det den tjejen som hon som började med det som kom fram till mig och skrek ’jävla flata’ och hit och dit och också skulle börja slå, så jag, ja, jag fattar inte vad folk tänker då men de är väl ute efter slagsmål. Då kommer två lärare och säger ’oj catfight här, nej, men inte med våran lilla Sanna hon gör väl ingenting sånt’, så hon var ju gullebarn där men ah... (stor suck).

Här samverkar flera diskurser som möjliggör förtryck. Moa har tidigare berättat att flera av lärarna på skolan känt till att hon trakasserats och mobbats på grund av sin sexuella läggning, men att ingen ingripit för att hjälpa henne. Weinehall visar att myndighetspersoner inom socialtjänsten väljer att blunda för våld mot barn i hemmet.¹⁹⁴ På samma sätt kan man läsa lärarnas sätt att förminska och skoja om tjejernas slagsmål genom att benämna det som ”catfight”. Utifrån ett queerfeministiskt perspektiv kan vi se ett förtryck utifrån både kön och sexualitet. Inom den rådande könsdiskursen tas tjejers aggressivitet och våldshandlingar inte på allvar. Fredrik Marklund menar att det den traditionella synen på brottslighet är förenad med män och maskuliniteter.¹⁹⁵ Inom diskursen finns en föreställningen om att kvinnor och män är olika och varandras motsats. Detta bygger på logiken ”isärhållandets tabu” som innebär att kvinnor och män ska skiljas åt,¹⁹⁶ att vi är olika och ska förbli olika. I denna situation handlar det om könsdiskursen att tjejer inte slåss ”på riktigt”, det gör bara killar. Kvinnor ska inte vara aggressiva – den egenskapen tillhör och är bara möjlig att inta av det manliga könet. Att inte ta tjejernas bråk och våldshandlingar på allvar och istället förlöjliga handlingen vilar bland annat på rädslan för det okvinnliga. Ingrid Lander, Tove Pettersson och Eva Tiby visar att den kritiska feminismen vill att den feministiska kriminologin ska belysa att kvinnor gör både ”bra” och ”dåliga” saker. Kvinnor begår våldshandlingar och brott mot andra individer och det borde inte döljas.¹⁹⁷ Det könsneutrala perspektivet på brott, där mannen är norm, skymmer bilden av vad som är en möjlig brotts handling. Moas lärare väljer aktivt att inte se eller att gripa in, och undviker på så sätt att ta itu med den mobbning och det hatbrott som Moa utsätts för. Moa berättar om en lärare som ser och vet vad hon går igenom. Han stöder och hjälper henne när skolarbetet blir lidande på grund av den homofientliga mobbningen. Däremot väljer denna lärare att inte anmäla att Moa är utsatt för hatbrott och blundar för det fysiska och sociala våld som han vet riktas mot Moa. På så sätt är även denna lärare med och möjliggör homofobiska hatbrott.

När skolans personal till sist ingriper är det för att anmäla gärningsmannen för hennes vandalisering av Moas skåp. Då går Moa i nian och har trakasserats hela högstadietiden. Jag frågar Moa om brottet anmäldes som ett homofobiskt hatbrott och om gärningsmannen blev dömd.

Moa: Hon fick böta tusen kronor till kommunen, jag fick inga pengar. Ingenting fick jag. Men det var fortfarande väldigt skönt att jag satt dit henne.

Sheila: Och polisen, förstod de vad du var utsatt för?

¹⁹³ Ås, Berits härskartekniker, <http://sv.wikipedia.org/wiki/H%C3%A4rskarteknik> (2008-04-01)

¹⁹⁴ Weinehalls (1997) teorier i Knutagård och Nidsjö (2004).

¹⁹⁵ Marklund Fredrika Lander, Ingrid, Pettersson, Tove och Tiby, Eva (red) (2003).

¹⁹⁶ Hirdmans teorier i Ambjörnsson (2004).

¹⁹⁷ Lander, Pettersson, Tiby i Lander, Pettersson, Tiby (red) (2003).

Moa: Nej.

Sheila: Fick du något stöd av rättsväsendet när händelsen med skåpet inträffade?

Moa: Inte när det gäller det. Även om jag försökte ta in det andra och berätta vad de hade gjort, så sa de 'nej, men det gäller inte i det här fallet. Nu pratar vi om det här.'

Sheila: Kan du berätta lite om vad de sa?

Moa: De sa ju då, det som har anmälts är att hon har hållt vatten i mitt skåp.

Sheila: Blev hon dömd för att ha trakasserat dig på grund av din sexuella läggning?

Moa: Nej, de dömde det som trakasseri. Det var det enda de gjorde. De uppmärksammade inte någonting av det andra jag sa.

Gärningsmannen hällde vatten i hennes skåp och skrev köns- och skällsord i form av "jävla flata" på det. Anmälan gick upp i domstol. Anmälan avser skadegörelse på skåpet och inte den mobbning och de trakasserier som pågått i flera år. Barn och elever är enligt Lag 2006:67 1 § skyddade mot diskriminering och annan kränkande behandling på grund av bland annat sexuell läggning.¹⁹⁸ Skolans huvudman har skyldighet att utreda och vidta åtgärder om något barn faller offer för diskriminering eller kränkningar.¹⁹⁹

I Moas fall är det många som blundar för det homofobiska hatbrott hon utsätts för. Moa berättar för åklagaren att hon blivit mobbad på grund av att hon är flata och att det är det som är orsaken till att skåpet blivit förstört. Moa får till svar att det inte är det som åtalet gäller. Ingen frågar under polisförhöret Moa om varför hennes skåp har vandaliserats. Lärare, rektor, kurator och myndighetspersoner som känner till det Moa utsätts för, men vägrar se att det handlar om hatbrott, är alla med och skapar den heteronormativa diskurs som innefattar osynliggörande av HBT-personers utsatthet på grund av deras sexuella läggning i allmänhet och HBT-tjejers utsatthet i synnerhet. Det bär fram ett budskap som är tydligt för alla deltagarna i denna studie, nämligen att det inte är någon idé att anmäla eller att söka hjälp.

Vera berättar om sina möten med de poliser som tagit emot anmälningarna om misshandeln.

Vera: Jag tycker väl i och för sig att den kontakt man har haft typ med polis och så... Jag blev misshandlad tre gånger. Och alla gångerna har det känts som att de är liksom (tystnad), det är ingen som direkt lägger någon särskild vikt vid det. Det har varit så här varenda gång att de har tagit några bilder typ, de har ställt några frågor och två dagar senare har man fått hem du vet papper bara, 'åtalet är nerlagt i brist på bevis', ja, du vet. Ena gången fanns det typ så här sju vittnen och alla hade pekat ut den där snubben, och ändå bara 'det är svårt att bevisa.' Jag sa bara, okej. Det är väl det som jag är mest besviken på. Det är nog samhället på något sätt, som känns liksom, det som jag har mist tilltron till.

Vid det tredje tillfället när Vera blev misshandlad berättar hon följande om polisens agerande vid förhöret.

Sheila: Så vad hände när polisen kom?

Vera: Ja, de tog oss till sjukhuset då, fotade och så ställde de lite frågor. 'Vad hände, typ bla bla.' Och sedan ska vi prata med polisen i Sverige eftersom vi är svenskar. Så dagen efter när vi kom tillbaka till Sverige fick vi prata med poliser där, som också fotade och ställde lite frågor. Då

¹⁹⁸ Lag 2006:67 1 § lyder: "Denna lag har till ändamål att främja barns och elevers lika rättigheter samt att motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder. Lagen har också till ändamål att motverka annan kränkande behandling." www.homo.se/o.o.i.s/2542. (2008-04-18)

¹⁹⁹ I Lag 2006:67, 8 § står följande: "Om huvudmannen för verksamheten, rektorn eller någon med motsvarande ledningsfunktion eller annan personal får kännedom om att ett barn eller en elev i verksamheten anser sig ha blivit utsatt för trakasserier eller annan kränkande behandling i samband med att verksamheten genomförs, skall huvudmannen eller den huvudmannen bestämmer utreda omständigheterna och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra fortsatta trakasserier eller annan kränkande behandling." (www.homo.se/o.o.i.s/2542) (2008-04-18).

var det en polis där som så här, jag var ganska in "bad shape" då, jag var jätteblåslagen och de hade sytt så här i mitt ansikte och jag såg rätt sliten ut liksom.

Sheila: Var hade du sytt någonstans?

Vera: Typ här (Vera visar var hon sytt vid vänstra kindbenet) på kinden här. För de hade slagit mig med en flaska i ansiktet och så här.

Sheila: Vad hade dom mer gjort med dig?

Vera: Sparkat, så hade jag brutit ett revben typ och så hade jag sprickor i några till, så jag var rätt svullen och blå (Vera visar på vänster sida att hon varit rejält svullen vid revbenen) och hade skitont och svårt att andas. Så det var typ det, han slog mig med en flaska, sedan sparkade de oss alla. Och någon slog mig några gånger i ansiktet, det var en snubbe som hade knogjärn som han slog mig en gång i ansiktet med. Jag blev vad heter det, jag blev ganska så, alltså jag vet liksom inte vad som hände, jag fick någon jäkla spricka här i det här benet (Vera visar var på höger kindben hon blev slagen). Jag hade skitont och var helt blå och så. Men då typ skojade han lite, han polisen i (svensk stad), jag kommer inte ihåg vad han sa men typ han bara 'sista gången man skyltar med att va gay' eller nåt sa han. 'Nej, varför skulle det vara det?' sa jag. Han bara 'nej, men tycker du att det är värt det?' sa han då. Jag bara 'men alltså nej, jag tycker inte att det är värt det men, jag tycker inte att jag skulle behöva gömma mig heller.' Han bara 'nej, jag antar att du fattar vad som kommer att hända nu?' Jag bara 'nej, du kan ju berätta då, vad kommer att hända nu?' 'Ja, men ni kommer få hem papper på att åtalet är nerlagt för att sådana här killar hittar vi ju aldrig.' 'Jamen hur kan ni typ inte hitta dem, polisen har ju tagit de där snubbarna samma natt liksom,' jag sa 'ni har ju redan hittat dem, vi har ju pekat ut dem alla fyra' liksom. Han sa bara 'nej men du vet, de är ju fler än er så de säger ju bara att de har inte varit där' typ. Vi bara 'jaha, okej!' Och så mycket riktigt åkte jag hem till (svensk stad) och så tog det typ tre dagar så fick jag hem ett papper med åtalet är nerlagt i brist på bevis, jag sa bara 'Jaha, that's it' liksom.

Sheila: Poliserna i piketbussen, såg de inte själva misshandeln?

Vera: Nej, det gjorde de inte utan de stod liksom, alltså det var på ett litet torg, och så var det en gata som gick (Vera ritar en karta med fingret på bordet för att beskriva hur det såg ut) så, och så var det en gata som gick här och de stod här, och misshandeln hände här. Killarna kom springande här och då såg de att de hade typ knogjärn och då tog poliserna dem direkt och sedan gick de tillbaka och så hittade de oss. Och då, du vet, fick vi peka ut dem, så de hade ju hittat dem, de tog ju dem med en gång ju. Men nej, han [polisen i Sverige] sa bara 'det är ju svårt att sätta dit sådana här killar.' och jag bara 'det kanske är för att ni inte försöker så himla mycket.' 'Du kanske förstår att vi kanske har lite viktigare grejer att göra?' Jag bara 'hm'.

Sheila: Sa han det?

Vera: Ja, det sa han. Ja, jag fattar att det kanske inte är mord men det kanske inte är så kul att höra att de inte ska göra någonting heller. Fan, man sitter där helt blåslagen och hopsydd. Jag förstår vad som kommer hända nu, jag förstår att det här är inte direkt högprio.

Veras berättelse ovan ger perspektiv på att beviskraven är orimliga för homofobiska hatbrott och för att få sin anmälan prövad i domstol. Även om Vera är en av de 30 procent som faktiskt polisanmält de brott hon utsatts för visar detta som i Tiby och Sörbergs forskning att ytterst få anmälningar går vidare till åklagarmyndigheten och brottmålsdomstol.²⁰⁰

Jag frågar deltagarna vad de tror att det beror på att så många HBT-personer och särskilt kvinnor, inte anmäler diskriminering, kränkningar, hot, hat eller fysiskt våld.

Ebba: Gamla förlegade könsroller som ligger så långt tillbaka i tiden att vi fattar inte själva att vi är intryckta i dem. Nej, men jag tror det är lite så här att det sitter så himla djupt att man inte ska vara till besvär och man ska inte, jag tror att det är mycket det.

Kim: Därför faktiskt, jag drar en koppling till våldtäktsbrott, att ett det är tabu i sig, två; vi är kvinnor. Det är samhällets mediasyn att vi blir inte lika allvarstagna. 'Det var väl inte så farligt, eller gjorde du något åt det.' Jag tror det blir väldigt mycket så. Sedan har jag faktiskt inte heller hört någon direkt så här jamen 'homosexuell kvinna blivit styckad på grund av att...' ja, det var väl något i Göteborg för ett antal år sen. Det var väl någon som blev... men jag har inte hört något sådant. Det är väl mer män i så fall som, jag vet inte varför det är så, att det är de som blir uppmärksammade mer. Jag har ingen aning varför det kan vara så, men det kan vara så, att man

²⁰⁰ Tiby och Sörberg (2006).

känner att hon kommer att gå till polisen och skriver de en anmälningsrapport och sedan skrattar de åt det på fikarasten. Ingen aning, men det är bara spekulationer.

Jonna: Av all annan anledning till att tjejer i allmänhet inte anmäler för att det händer så lite i polisväsendet. Det är inte mycket som tas upp och det är ingen ide att anmäla.

Moa: Jag tror att de inte tror att det kommer att uppmärksammas, först och främst. Och främst att det inte är någon idé. Jag tror de mår för dåligt för att göra det, eller alltså, jag tror de skäms lite också för att de blir utsatta för det.

Vera: Jag tror att det beror på att det aldrig händer någonting. Det är så få grejer som tas upp i rätten eller sådant som polisens bemötande. Det känns som det är liksom, alltså när jag har anmält, då har jag känt att de sagt till mig 'va fan anmäler du för?' 'Du vet ju att det inte kommer att hända något.' Så känns det. Jag tror att det är därför folk skiter i det. För man tror inte det kommer att hända något ändå.

Alice: Jag tror att det kan bero på dels att man känner att typ man orkar inte, och man vill inte vara den som klagar. Och man känner det är ingen stor grej, jag klarar mig igenom det ändå. Jag pratar med mina kompisar nu, så är det bra liksom. Sedan så, jag vet inte eftersom jag inte blivit så eller så utsatt. Eller jag hade ju lika gärna kunnat skriva en lapp där på (sjukhus) för jag tyckte det var jävligt dåligt liksom. Men jag, nej, jag orkar liksom inte, för det känns redan som det är så här, man möter, man får redan hantera folks reaktioner när man kommer ut och man orkar liksom inte skapa ännu fler reaktioner då.

Ovanstående citat vittnar om att deltagarnas tillit till rättsväsendet och rättssäkerheten är mycket liten. Deltagarna upplever att det är både köns- och sexualitetsnormer som påverkar HBT-tjejer att i så liten utsträckning anmäla vad de utsätts för. Både egna och andras negativa erfarenheter av att anmäla och inte bli tagen på allvar hindrar HBT-tjejer att anmäla. Deltagarna tydliggör den djupt rotade dominerande könsdiskursen som säger att kvinnor sällan tas på allvar och att de brott som kvinnor utsätts för är mindre viktiga än de brott män (män i allmänhet och heterosexuella män i synnerhet) utsätts för. Som en konsekvens av denna diskurs tar inte kvinnor sig själva på allvar och inte heller de brottshandlingar de råkat ut för. Kvinnor ska inte störa och inte vara till besvär. En av deltagarna menar även att det kan vara en skam att visa att man blivit utsatt. En annan deltagare visar att det kan vara jobbigt att exponera sin homosexualitet i samband med brottet då man samtidigt tvingas "komma ut" för att brottet är knutet till den sexuella läggningen. Rädslan för att "*få ännu fler reaktioner*" kan läsas som att fokus läggs på offrets sexualitet och inte på personen som brottsoffer.

Konsekvenser

Vilka konsekvenser utsattheten har inneburit för deltagarna varierar. Fyra av deltagarna har fått men i form av betydande psykisk och fysisk ohälsa. Utöver skador orsakade av gärningsmän har konsekvenserna i vissa fall varit upprepade självmordsförsök och självskadande beteende. Tystnaden om, och osynliggörandet av, deltagarnas sexuella läggning i synnerhet och HBT-personer i allmänhet påverkar alla deltagare i negativ bemärkelse. Det tvingar deltagarna att ständigt vara på sin vakt och parera vad de säger och till vem. Det är inte bara för sin egen skull denna parering sker utan även för att skydda föräldrar och syskon. Flera deltagare upplever en alienation från den övriga samhällsgemenskapen och att de ställs utanför, att de inte räknas. För ett par av deltagarna är det extra jobbigt att ta nya sociala kontakter vilket har medfört att den sociala samvaron med andra blir lidande. En av deltagarna undvek under en lång tid nästan all "fysisk" social kontakt när det inte var nödvändigt för exempelvis skolgång och liknande, och förlade mänsklig kontakt till "cybervärlden". Några är rädda för att vistas ute på kvällen och undviker att visa sin kärlek offentligt. Alla deltagare upplever dessutom att "småsaker" som ofta återkommer i vardagssituationer påverkar deras psykiska hälsa och handlingsutrymme. Exempel på sådana situationer kan vara att få kommentarer eller blickar på sig om de visar sin kärlek offentligt, nedvärderande kommentarer om deras

utseende (på grund av att det inte stämmer överens med den dominerande könsnormen) eller att höra människors allmänna negativa attityder och fördomar om HBT-personer.

Självkänsla och identitetsskapande

Trots att många kvinnor som misshandlas gör starkt motstånd verkar motståndet enligt Holmberg och Enander inte leda styrkan utåt. Vid sidan av motståndet bryts de ändå ner.²⁰¹

Utdrag ur Jonnas dagbok:

Förra veckan blev ett helvete. Jag började få tillbaka känslor jag inte haft på så himla länge. Jag började inse att allt min familj sagt hela tiden kanske är sant. Det är fel på mig, jag är äcklig, det är sjuk att vara kär i en tjej, någon av samma kön. Jag är sjuk i huvudet. /.../ När man får dom tankarna kommer andra saker lätt med. Man drar sig själv ner i mörkret. Och jag visste inte vad jag skulle göra för att hindra det. Jag kunde/fick knappt träffa min flickvän. Hon var absolut inte på några villkor välkommen hem till oss och jag hade nästan inga möjligheter att åka dit. Ensamheten tär på en, ordentligt. Började fundera på andra utvägar till slut. Har stått vid spåret så många gånger. Alltid väntat på rätt tillfälle att våga ta det sista steget som avgör. Och hade jag gått hemifrån vet jag inte om jag hade varit kvar idag. Men jag tvingade mig själv att stanna hemma, dels för min flickvans skull, dels för dem som bryr sig. Jag har tappat hoppet rätt rejält. Alla gånger jag varit på väg att gå och prata med någon, så har jag alltid ballat ur. Jag vill inte höra att det är fel på mig, jag vill inte att någon säger att mina föräldrar har rätt, det skulle innebära ett slut för mig. Jag skulle inte klara av det.

Hanner påpekar särskilt att lesbiska och lesbisk kärlek osynliggörs under uppväxtmiljön. Rädslan för andras reaktioner gör att många HBT-tjejer avskärmar sig socialt.²⁰² Situationen ovan kan läsas som att Jonna har internaliserat homofientliga värderingar och börjar se på sig själv med föräldrarnas heteronormativa ögon. Lundgren menar i en studie om mäns våld mot kvinnor, att kvinnan successivt anpassar sig till mannens föreställningar om varför mannen måste bruka våld.²⁰³ I Jonnas fall handlar det om en anpassning till föräldrarnas och broderns föreställningar om bland annat varför brodern är tvungen att bruka våld och föräldrarnas legitimering av denna handling. För Jonna är anpassningen en strategi för att överleva och ett naturligt led i våldets normaliseringsprocess. Jonna har i berättelsen ovan börjat se på sig själv som äcklig och sjuk, vilket minskar hennes självförtroende. Jonna ansluter sig i detta fall till heteronormens överlägsenhet och förtryck genom att se homosexuella (sig själv) som avvikande, äckliga och sjuka och inta positionen *antingen eller* för ren överlevnad. Det finns dock ett motstånd inom Jonna som vägrar att lyssna till föräldrarnas, och andra möjliga individers åsikter om hennes person och identitet, vilket visar komplexiteten och svårigheten i att förhålla sig till samhällets påtvingade normsystem.

En konsekvens av den utsatthet Jonna varit med om är att hon har svårt för sociala sammanhang där det finns mycket folk och att hon drar sig för att skapa nya kontakter. Jonna berättar att hon blir obekvämd med att *"alla antar att hon är som alla andra"* och att hon ska behöva slingra sig eller ljuga om de frågar om hon har pojkvän. Jonna berättar att hennes vänkrets *"är nog väldigt liten i det, vad säger man, i det verkliga livet och väldigt stor på nätet."*

Även Moa beskriver hur många "smågrejer" till slut internaliseras och bryter ner självkänslan.

Moa: Det var alltid de här smågrejerna, jag kan inte komma på några just nu men glåpord hit och dit.

Sheila: Vad var det hon skrev på ditt skåp där i början?

Moa: 'Jävla flata, det var väl det enda, det var väl det bästa de kunde komma på. Men det var också 'fan vad du är äcklig' och sådana där ord. Och att lärarna inte reagerade heller, det är fruktansvärt frustrerande. Att gå där i flera år och må och de gapade även när lärarna hör det. Och de sa 'var tyst med er, säg inte så', men de uppmärksammade det aldrig. Aldrig på riktigt.

²⁰¹ Holmberg Carin, Enander, Viveka (2004).

²⁰² Hanner (2005).

²⁰³ Lundgrens resonemang i Holmberg och Enander (2004).

Ebba har jobbat på två olika fabriker under flera år. Ebba beskriver i citatet nedan att sedan hon kommit ut med sin sexuella läggning på den första fabriken blir hon föremål för andras frågor om sin sexualitet. På det andra stället blir det en markant skillnad i hur hon blir bemött efter att hon berättat att hon har en flickvän.

Ebba: Men till slut orkar man inte gå och dölja vem man är heller, så då blir det så här 'ja, ja, du har bara inte träffat den rätta och jag ska nog visa dig och få dig att tycka om killar och ha ha ha.' Jag fick liksom komma med så sjuka argument som att 'ja, men skulle du vilja ha sex med en kille då?' Nej, säger gubbarna då! Nej, då kunde de börja förstå. Då kom ju det här istället att jag var tvungen att ha åsikter och tycka saker om alla jäkla porrbilder som satt överallt. 'Men är hon snygg då?', 'är hon snygg?' och en massa sådant där. Jag tror inte att de menade så jätteilla kanske men de är så jäkla inskränkta. Men tyvärr vänjer man sig vid det också efter ett tag. Och tar det för vad det är.

Ebba: Här var de ju tio gånger värre. Inte nog med att man kommer från en liten håla som [mindre stad i Sverige], man var dessutom en 'sån där'. Jaha, och 'vad fan tror du att du är?' 'Ja, du är en sådan där cool, ja, det är ju så där lite inne nu bland tjejer.' Då kom den biten istället. Då vet man ju inte om man ska skratta eller gråta. Men (suck) jag vet inte vad jag ska säga, fabriks-människor är väldigt speciella. /.../ De trodde jag skulle hoppa på dem i tid och otid verkade det som. Det var speciellt en tjej, hon vågade inte åka hiss med mig ensam (skratt).

Sheila: (Skratt) Hur märkte du det?

Ebba: (Stort skratt) Jag vet inte, det var så uppenbart att hon bara så här, 'oj, jag kom bara på att jag ska gå på toa' (skratt). Men då sa jag till henne till slut att 'du, du behöver inte vara orolig, jag ska inte hoppa på dig. Och det tyckte hon ju var oerhört pinsamt. Sådana där grejer liksom, det blir ju bättre när man har lärt känna människorna. Men det finns ju hela tiden där, man märker liksom hela tiden att här är jag och där är de.

Sheila: Har du andra exempel på hur dina arbetskamrater agerade, som du upplevde att det var svårt med?

Ebba: Ja, men just att de inte frågar, att de liksom, nej, de ville inte veta bara. Det var ett väldigt prat om deras män och deras barn och hit och dit. Och i och för sig berättade jag inte heller på eget initiativ, men det var liksom inget intresse överhuvudtaget när de fick reda på att jag levde med en tjej. Då var det 'jaha'.

Sheila: Kände du någon skillnad i intresse mot innan du hade berättat?

Ebba: Ja, det är klart, de var ju väldigt nyfikna när man kom till stället och frågade om pojkvänner och så. Och så jag lever med en tjej – jaha, punkt slut.

Ebba säger i slutet av denna berättelse:

Ebba: Men man får ta på sig en mask när man går till jobbet helt enkelt, och så får man bara spela med. För annars så om man ska ta in och ta åt sig allt som de säger då blir man fan knäckt alltså, det går inte.

En konsekvens av att befinna sig länge i en homofientlig miljö är att Ebba tvingas in i en position i enlighet med den dominerande diskursen. Hon "spelar med" och "tar på sig en mask" som ett skydd för att kunna stå ut med att vistas på sin arbetsplats och inte bli knäckt. Konsekvensen av att "spela med" och att "ta på en mask" hindrar Ebba att delta i social interaktion.

Ett annat sätt att förstå hur heteronormativa handlingar påverkar homosexuella i vardagliga situationer är att som Lindholm²⁰⁴ använda sig av Asplunds begrepp *social responsivitet* och *asocial responslöshet*. Asplunds responsivetsbegrepp synliggör hur individen svarar på andras agerande eller förmåga att ge gensvar. Asplund menar att detta är en *elementär* form av socialt liv. Asplund menar att om responsivitet inte finns, hindras den på ett aktivt sätt att träda fram. Responsiviteten är ett naturligt mänskligt beteende medan asocial responslöshet är något som måste läras in och därmed blir en aktiv handling.²⁰⁵ Responsivitet finns i mötet mellan individer i verksamheter och sociala praktiker, exempelvis mellan Ebba och hennes arbets-

²⁰⁴ Lindholm (2003).

²⁰⁵ Asplund, Johan (1987).

kamrater och Alice och hennes familj. Responsivitet kräver således kommunikation mellan två eller flera individer och att dessa är öppna för att relationen och kommunikationen existerar. Den påverkar individen utifrån och in. Lindholm menar att responsiviteten kan *flöda*, *problematiseras* eller *förhindras*.²⁰⁶ (Se även kapitel 2, Tidigare forskning.)

Ebba berättar om en situation där det borde vara självklart att få tala om vardagliga händelser i sitt liv, då hennes arbetskamrater kan tala öppet om sina heterosexuella liv och relationer utan att responsiviteten bryts. När Ebba gör det resulterar det i att hon samtidigt kommer ut som flata. Omgivningen reagerar då med tystnad. Responsiviteten hindras och situationen kan läsas som att dessa heteronormativa handlingar skapar eller närmar sig asocial responslöshet. Lindholm menar att vi som människor är beroende av att den sociala responsiviteten flödar.

Alice berättar om en situation när hon och familjen är på picknick:

Alice: Och gud, jättehemskt, då min syster tog examen, hon bor i [mindre stad]. I somras åkte hela familjen dit, och det var strålande sol och jätteidylliskt med gräsmatta och vi fikade på en filt där allihopa, och det var jättefint. Och så började de prata om allas ex, allas manliga ex, inklusive mina fast inget liksom, ja, men om min enda pojkvän liksom. Och jag kände bara så här hallå! hallå! Typ 'jamen jag har ett liv, jag har levt ett liv jag också de senaste sju åren.' Eller äsch, jag vet inte... (stor suck) Ja, man bara förbiser och väljer att inte prata, det är typ det jobbigaste.

Alices berättelse visar också en situation där responsiviteten hindras. Alices livserfarenheter av homoliv räknas inte. Tystnaden kring Alices homosexuella relationer gör att interaktionen och kommunikationen stannar av eller blir problematisk. Familjen håller fast vid det som samtalsämnet egentligen handlar, om nämligen heterosexuella relationer, underförstått de relationer som räknas. Situationen tydliggör heteronormativitetens överordning. Heterosexuella personer behöver inte förtydliga vilken sexualitet de talar om, det ses som en självklarhet. Det kan tänkas att Alices syskon och föräldrar upplever en svårighet i att tala om att Alice är gay (vilket Alice berättat om tidigare i intervjun). För att skyla över det som blir jobbigt pratar de på och låtsas att Alice deltar i konversationen. Asplund kallar detta för den *asocialt pratsamme*. Den asocialt pratsamme (i detta fall syskon och föräldrar) deltar inte längre i konversationen, de vare sig ger eller får något gensvar. Detta kan få Alice att känna sig som ett "tomt skal" och osynliggjord.²⁰⁷ Familjen slutar på detta sätt att bekräfta Alice som individ.

De flesta av deltagarna är tillfreds med sin sexuella läggning/identitet och med sitt genusuttryck. De har haft ett par år på sig att acceptera sin homosexualitet. Hanner menar att det är många faktorer som påverkar identitetsskapandet och möjligheten att känna sig stark och själv-säker. Han nämner att det är viktigt att ha andra homosexuella/lesbiska kontakter, möjlighet att träffa en flickvän, att ha lesbiska/homosexuella förebilder, och att ha välfungerande vänskapsrelationer.²⁰⁸ Alla deltagare har haft kärleksrelationer men andra tjejer, och i varierande grad har deltagarna andra HBT-kontakter. Ett par deltagare umgås mest med heterosexuella vänner. Flera av deltagarna saknar förebilder inom HBT-världen. Alla har någon nära vän som de kan tala med allt om. Jag frågar Jonna om hon är tillfreds med sin sexuella läggning och genusuttryck:

Jonna: Jag är väl tillfreds med det men man funderar fortfarande liksom, kunde det varit lättare om man inte hade tagit sin egen väg, och varit som alla andra?

Sheila: När du säger tagit sin egen väg så låter det som du anser att du valt?

Jonna: Ja, nej, men jag har alltid liksom gått efter det jag känner. Det jag tycker och tänker och jag har inte följt strömmen om man säger så. Då blir det ju ändå så att, jag skulle ju kunna välja

²⁰⁶ Lindholm (2003).

²⁰⁷ Asplund (1987).

²⁰⁸ Hanner (2005).

att ignorera det totalt och fejka och bara låtsas vara någon annan. Men jag har valt att vara mig själv.

Detta kan läsas som att Jonna upplever att hon har ett val i frågan om huruvida hon ska leva ett homosexuellt eller heterosexuellt liv. Det handlar dock inte om möjligheten att välja sin sexuella läggning utan om att foga sig till normen *eller* att gå emot sin sexuella identitet. För Jonna tycks det första alternativet inte vara möjligt. Hon gör starkt motstånd mot den heteronormativa diskursen trots att detta nästan kostat henne livet, och hon intar därmed den tredje av Wikströms positioner, *varken eller*. Jonna väljer varken heterosexualitet eller homosexualitet – hon väljer att gå efter ”det hon känner” och ”vara den hon är”.

Sheila: Är du tillfreds med din sexuella läggning?

Kim: Ja.

Sheila: Då behöver jag inte fråga nästa fråga: Om du inte är det, hur du då vilja att det var?

Kim: Fast vänta nu, jo, ibland känner jag ’varför är jag flata? Varför tänder inte jag på honom och hans..?’ Jag är en flata, homosexuell kvinna med heteronormer. Och det är väldigt udda i gayvärlden. Jag får väldigt mycket skit för det. Den där väldigt populistiska, upproriska och revolutionära, det är jag inte. Jag vill ta det lugnt och leva mitt lilla Svenssonliv, till och med lite överklassiga liv. Jag vill liksom, inom citationstecken, leva så ’normalanpassat som möjligt’. Det är samma sak som religion, det spelar ingen roll om man kallar den allsmäktige för Allah eller Gud, vad man gör med någon annan i sängen, det är så privat, det är ingenting jag skyltar med och – okej, jag är homosexuell, jag har accepterat det för mig själv, från början. Men ibland känner jag att jag inte vill vara det för jag vill inte vara med om den här världen, jag tycker att den är så illa som den kan bli. Och nu drar jag ju alla över en kam. Men då känner jag bara ’varför är jag inte straight?’ Så ibland kan jag vara lite så där, ’men någon kan väl bota oss?’, lite så (skratt).

Som redan påpekats finns det normer och regler även inom motdiskurserna för hur man ska vara och bete sig. Kim upplever att hon är ”*udda i gayvärlden*” och uttrycker en önskan om att leva ett heterosexuellt liv, ”*ett lugnt svenssonliv*”, så normalanpassat som möjligt. Kim förhåller sig i denna situation i enlighet med heteronormen och intar *antingen eller*-positionen. Hon menar att andra inom HBT-samhället är ”*upproriska och revolutionära*”. Det kan läsas som att hon känner ett moraliskt krav från motdiskursen på att ”vara politiskt korrekt”. Hon känner sig obekvämt i att vara ”synlig” och i att ”göra uppror”. En annan möjlig läsning är att hon har internaliserat heteronormens negativa attityder till HBT-personer och gjort dem till sina. Kim säger samtidigt att ”*okej, jag är homosexuell, jag har accepterat det för mig själv*”. Det kan läsas som att hon *både* är och vill vara homosexuell *och* leva ett lugnt och ”normalt” liv och intar därmed subjektpositionen *både och*.

Psykisk ohälsa

Tre av deltagarna har eller har haft ett mycket självdestruktivt beteende och gjort flera självmordsförsök. Dessa händelser är enligt deltagarna ett resultat av den utsatthet eller det bemötande de får på grund av deras icke heterosexuella läggning. Resultatet stämmer väl överens med rapport A 2005:19 från Statens folkhälsoinstituts undersökning om HBT-personers hälsa, där 53 procent av HBT-tjejer mellan 16 och 29 år har övervägt att ta sitt liv.²⁰⁹ Enligt Tiby visar ett flertal psykologiska studier att konsekvenserna av utsatthet på grund av sexuell läggning blir extra allvarliga då det är den egna identiteten som angrips.²¹⁰

Moa: Ja, det tänkte jag, jag men eh, jag försökte hänga mig en gång tror jag, jo, en gång var det. Då var jag fjorton. Men det lyckades ju inte.

Sheila: Vad gjorde du då?

Moa: Jag hade en loftsäng och så försökte jag hänga mig i den och så, det var ingenting planerat men nu orkar jag inte mer och jag hade en ångestattack men det... Jag knaprade piller ett tag också.

²⁰⁹ Statens folkhälsoinstitut (2005).

²¹⁰ Tiby (2000)

Sheila: Vad hände då när du knaprade piller?

Moa: Jag fick tag på benzo, och vad heter det, Remeron som är en sömntablett, och benzo är väldigt beroendeframkallande så jag blev först beroende av benzo och (tystnad) sedan drog jag i mig alla på en och samma gång men jag vaknade ju upp dagen efter mörbultad, men jag (skratt) klarade ju mig. Efter det kom jag på att det här är inte, det här påverkar mig bara dåligt, benzon, jag kanske mår bättre av det men jag blir så beroende, så det går inte. Så jag slutade med det.

Sheila: Visste dina föräldrar om det?

Moa: Nej (viskande).

Sheila: Har du berättat det?

Moa: Nej, det känns inte aktuellt och det behöver inte de veta. Jag kan skona dem från det.

Moa berättar att hon skar sig i tre års tid.

Moa: Jag minns inte när det började, jag tror det var i början av sjuan när all, när alla hot, eller inte hot, när trakasserierna började. Lärarna reagerade inte och jag dolde jäkligt bra det för min mamma så pass länge.

Sheila: När du skar dig (kort tystnad) visste du själv då varför du skar dig?

Moa: Jag kände att andra hatade mig och man kände ett stort hat mot sig själv. Jag försökte koppla bort mina andra känslor just då, och trodde att det skulle hjälpa med att skära sig och det gjorde det i början. Och sedan blev det ett beroende bara. Det var något, det var som att borsta tänderna. Man skar sig och det var något av det vardagliga.

Jonna berättar hur hon först började skära sig och till slut gav upp, hon orkade helt enkelt inte leva mer och gjorde flera självmordsförsök.

Jonna: Jag har väl dels skurit mig och dels stoppat i mig väldigt många tabletter, och hoppats på det bästa så. Så det är väl de stegen man har tagit. Sedan att de ville lägga in mig, men jag ville inte själv. Jag låg på gränsen för vara så pass dålig. Det skulle bli tvångsvård men...

Sheila: Var skar du dig någonstans?

Jonna: Det var inte världens ytligaste sår utan det var djupa sår ibland. Men det var väldigt mycket för att få ut ångest och psykisk smärta, hellre ha ont fysiskt än att ha ont psykiskt.

Sheila: Hade detta med din sexuella läggning att göra och de reaktioner du fick på den?

Jonna: Ja, till viss del, det började väl med att jag kände att jag inte passade in, och att man mår dåligt för det och jag hade inga kompisar och så. Jag passade inte in och började känna att jag var annorlunda, och sedan spårade det ur.

Som redan påpekats i denna studie upprätthålls heteronormativiteten genom att gränser dras mellan den dominerande heterosexualiteten och alla andra sexualiteter. De som faller utanför denna gräns betraktas som avvikare, udda och onormala.²¹¹ Foucault menar att heteronormativiteten utövar en disciplinär makt på människans kropp.²¹² Berättelserna ovan visar vilka konsekvenser ett långvarigt förtryck mot någons sexuella identitet och läggning kan få. Att skada sig själv kan vara ett uttryck för att ha internaliserat heteronormativitetens budskap (*i sin kropp*) att vissa människor och beteenden är mer önskvärda och normala än andra och att HBT-personer inte är lika mycket värda som heterosexuella personer.

Motstånd

Vid alla tillfällen då Vera blir misshandlad gör hon starkt motstånd. Hon beskriver hur adrenalinet rusar genom kroppen och hon försvarar sig så gott hon kan.

Sheila: Gjorde du motstånd?

Vera: Jag sparkade, slogs, skrek typ, inte sista för då blev jag så jävla överrumplad så då hoppade de på mig bakifrån, så då låg jag liksom bara ner, men då försökte jag få in några kickar när jag låg ner och så, men det gick så där (skratt).

Sheila: Var du rädd?

²¹¹ Foucaults teorier i Ambjörnsson (2006).

²¹² Ambjörnsson (2006).

Vera: (Tystnad) Sista gången var jag rädd faktiskt. Jag tror att jag var rädd första och andra gången med fast jag tror att jag har glömt det. Jag får ett sådant här adrenalinpåslag som gör att jag blir så jävla arg, eh, som gör att jag liksom, just när det händer blir jag inte rädd.

Talet om en misshandlad kvinna i den samhälleliga kontexten innefattar inte en kvinna som gör starkt motstånd. Enligt Holmberg och Enander beskriver diskursen den misshandlade kvinnan som tyst, kuvad och underordnad.²¹³ Vera och många i denna studie gör starkt motstånd. De slår tillbaka, käftar emot, står på sig även om rädslan är stor.

Kim berättar om beslutet då hon tvingades välja mellan sin flickvän eller att bli utkastad.

Kim: Ja, det har ju inte varit lätt. Ingen dans på rosor, men jag känner ändå att det är det bästa jag gjort! För att det är som roulett, allt på en färg och siffra, allt på ett, och det ångrar jag inte, inte ens om det ekonomiskt berör mig, för det går inte upp mot det.

Jag frågar Kim om det finns platser hon undviker på grund av sin sexuella läggning eller sitt genusuttryck. Kim svarar ”*Nej!*” Jag fortsätter och frågar om hon vid något tillfälle skulle undvika att exempelvis hålla sin flickvän i handen:

Kim: Nej, nej, nej!!! Det tänker jag inte ens på för att... Om jag ser det i mina ögon så är det en situation som är lika normal som när Kalle och Stina ska hålla i hand. Det är inte ens något jag tänker på att undvika, vad då, det är ju jag.

Sheila: Jag menar om du undviker det för att du känner dig utsatt, för att du är rädd?

Kim: I så fall får jag ta den smällen. Och då ser jag till att det blir konsekvenser av det. Det är inte så att jag skulle banga att gå till polisen om jag fick livet hotat. Det är ju inte mig det är fel på. Det är de som behöver vård och hjälp. Nej det är verkligheten... Varför är det jag som liksom ska anpassa mig efter det? Nej! Det är en dum fråga överhuvudtaget, det är fan 2007. Sedan är det så att vissa delar av världen är lite efter. Men det är ju ren kunskapsbrist.

I denna situation kan man tydligt se att jag som forskare är med och *gör* annanhet. Att jag frågar Kim om hon undviker situationer för att hon känner sig utsatt, kan läsas som att jag förstärker diskursen om utsatta och rädda HBT-personer och förutsätter att just HBT-personer utsätts på något sätt om de visar sin kärlek öppet på stan. Kim gör motstånd mot denna bild och blir arg för att jag ställer en sådan fråga överhuvudtaget. Det är tydligt att Kims och mina föreställningar om hotbilden mot HBT-personer skiljer sig åt, och framför allt i hur vi förhåller oss till den. Kim ställer sig i den oppositionella positionen *varken eller*. Hon förstår den dominerande diskursen men låter sig inte skrämmas av den, medan jag förhåller mig reflexivt och förhandlar om konsekvenserna. I citatet använder jag orden ”rädd” och ”utsatt”, vilket kan läsas som att jag noga skulle överväga konsekvenserna innan jag vågade utmana heteronormen. På detta sätt intar jag positionen *både och*.

Livs- och handlingsutrymme

När Ebba en dag är på väg från jobbet kommer en man fram till henne och gör en gest som symboliserar att han ska skära halsen av någon. Det tar ett tag för Ebba att förstå vad som hänt och varför. Senare kommer hon på att hon haft en regnbågsflagga (en vanlig gaysymbol) på baksidan på sin ryggsäck. Efter händelsen känner sig Ebba mer osäker och otrygg på offentliga platser. Ebba tycker även att det är att det är obehagligt när hon deltar i gayevenemang.

Ebba: Jag var ganska skakig efter den grejen faktiskt. Det var lite så här 'wake up call'. Och efter det har jag inte några regnbågsflaggor på mig och så där på ett bra tag. /.../ Konstigt nog känner jag mig mer utsatt under Prideveckan än någon annan gång på året. Då när man kanske inte ska göra det. Men då är man ännu mer uppenbar på något sätt, alla vet att det går omkring en massa bögar och flator i stan, och jag är en av dem som man ganska lätt får syn på, tror jag. Så då känner jag mig utsatt. Då kan jag vara rädd, då kan jag välja att inte hålla Anna i handen, när jag gör det annars på året.

²¹³ Holmberg och Enander (2004).

Jag frågar Ebba om hon känner sig begränsad på grund av sin sexuella läggning.

Sheila: På vilket sätt skulle du beskriva att det begränsar dig, om den gör det?

Ebba: (Tystnad) Ja, det begränsar mig varje gång jag känner att jag inte vill hålla Anna i handen när vi går på stan. Jag kan bli lite arg på mig själv också för jag känner att jag har fan i mig rätt att gå och hålla henne i handen och jag vill, men vissa dagar orkar man bara inte med att folk tittar på en och tänker och tycker och tisslar och tasslar. Och då fegar jag ur liksom.

Sheila: Finns det saker som du undviker i ditt liv efter brottet/utsattheten?

Ebba: Ja, jag tycker inte särskilt mycket om att åka kommunalt hem på nätterna. Är ute väldigt sällan. Men när jag väl går ut då så tar jag en taxi hem. Och är väldigt noga med och inte gå själv i stan, liksom.

Sheila: Finns det strategier som du använder dig av för att undvika utsatthet?

Ebba: Jag har en självförsvarsspray i väskan (skratt), jag vet inte om den är till så stor nytta men, ja, jag tonar väl ner om jag vet att jag ska åka själv på stan, eh, mitt i natten, så ser jag till att jag inte har några regnbågssymboler på väskan till exempel. Tidigare när vi var förlovade hade vi namnen på utsidan av ringarna. Den vred jag medvetet in så att hennes namn var inåt när jag åkte buss. Det gjorde jag nästan alltid, nästan, det är väl det tydligaste jag kan komma på.

Sheila: Tänkte du att folk skulle förstå att du var flata på grund av namnet på ringen? Det kunde ju ha varit ditt eget namn?

Ebba: Man blir väl nojig, irrationell.

Lindholm talar om en liknande paradox i sin studie om lesbiska kvinnors *Dubbelliv. Reflektioner om döljande och öppenhet*²¹⁴ som Ebba ställs inför. Lindholm menar att inom HBT-världen och den allmänna samhällsdiskursen finns ett implicit moraliskt krav på att man ska stå för den man är och inte "ljuga om sin personlighet". Lindholm visar i sin studie att dubbellivssituationen är tärande. Om Ebba väljer att vara öppen finns en risk att kommunikationen avtar och att det som blir "synligt" av henne som person är den sexuella läggningen/identiteten. Väljer Ebba däremot att dölja sin lesbiskhet/homosexualitet menar Lindholm att det finns risk för att då "*brister ens personliga kontinuitet i tid och rum – eftersom normaliseringen också då ifrågasätts*"²¹⁵ där normaliseringen i detta fall syftar på att homosexualitet anses accepterat i samhället, och om Ebba döljer sin homosexualitet bidrar hon själv till att förhindra samhällets acceptans. Vid sidan av den hotbild som Ebba känner i att bli exponerad som homosexuell finns även en moralisk antydning om att hon inte riktigt är ärlig. Ovanstående situation tydliggör det existentiella temat i dubbellivssituationer som Lindholm talar om, "*att finnas eller inte finnas, om att bli och förbli människa*".²¹⁶

Med utgångspunkt i Wikströms subjektspositioner förhandlar Ebba med den dominerande diskursen om den utsatthet hon känner, enligt den andra positionen *både och*. Ebba vet att det är heteronormen som får henne att känna sig rädd och obekvämt, men hon blir även arg på sig själv för att hon "fegar ur". Hon följer på så sätt den dominerande diskursens disciplinerande regelsystem. Min läsning är att hon tvingas välja mellan två omöjliga positioner. Hon vill inte "fega ur" men vill inte heller råka illa ut. Ebba väljer det som känns minst obehagligt för att hon inser vilka konsekvenser det kan få att överträda den heteronormativa ordningen. Utifrån ett Foucaultskt sätt att se på situationen kan man säga att samhällsnormen, i detta fall den heteronormativa ordningen, utövar sin disciplinära makt genom att sanktionera och skrämman de som är annorlunda. Dessa positioner är dock inte för evigt fastlåsta. I ett annat sammanhang säger Ebba så här: "*Ibland skulle jag känna att jag hellre skulle ta en örfil än att säga till någon att jag har pojkvän.*"

²¹⁴ Lindholm (2003).

²¹⁵ Lindholm (2003) s. 67.

²¹⁶ Lindholm (2003) s. 67.

Handlingsutrymmet kan begränsas på olika sätt och konsekvenserna av att inte få utrymme kan se olika ut. Kim fick sitt handlingsutrymme påtagligt begränsat när hon fick utgångsförbud, vilket har påverkat henne starkt. Hela situationen med mammans sätt att hantera Kims sexuella läggning påverkade henne så starkt att hon under en tid fick avbryta sin skolgång. Vid ett tillfälle då hon mådde väldigt psykiskt dåligt ville hennes pappa att hon skulle stanna hemma:

Kim: Det var mer en "selfpain", inte så att jag ville ta livet av mig mer konkret, bara till och från, men hade jag velat det så hade jag gjort det effektivare.

Sheila: Men du hade ändå de tankarna?

Kim: Tankarna fanns, verkligen, och pappa var jätteorolig för han såg verkligen att jag höll på att gå sönder, och han ville krama mig och jag sa 'rör mig inte, släpp ut mig jag vill ut!' Och jag har sagt att eftersom jag hade haft så mycket utgångsförbud och frihetsberövande, alltså frihet är allt för mig, så skulle jag få göra vad jag vill hädanefter. Jag bara 'pappa jag ska ut', och han, 'du går ingenstans i det tillståndet!' och då gick jag upp på mitt rum och gjorde det här äret, med den första bästa vassa saken jag fick tag på. Ja, det är väldigt destruktivt, ja.

Sheila: Okej, vad gjorde du för något?

Kim: En petflaska, så tar man det man öppnar med, bröt den i två och så väldigt impulsivt, sedan var det mer som en långsam pain. Men det är första gången, så... det var i mars.

Bristen på stöd är påtaglig i deltagarnas berättelser men inte allenarådande. Det finns även föräldrar, syskon, vänner och andra som stöder och tröstar. Handlingsutrymmet kan också begränsas till platser och personer. Flera av deltagarna ger uttryck för att det är just bland vänner de kan känna sig helt trygga, som Moa i citatet nedan.

Sheila: Finns det situationer där du känner dig helt trygg?

Moa: Ja, alltså jag kan aldrig känna mig helt trygg. När jag är hemma hos en av mina bästa vänner känner jag mig helt och hållet trygg. Hon bor mitt ute i skogen och har en hel källare för sig själv. Så fort jag är där och kurar ner mig i hennes säng och när jag är med henne, då känner man sig helt och hållet trygg. För med henne kan jag prata om i princip allt. Vi gör allt tillsammans och vi pratar om allt. Sedan, när jag och mamma är ensamma hemma, när vi sitter och äter och pratar, då kan jag också känna mig trygg.

Avslutande diskussion

Resultatdiskussion

Det övergripande syftet med studien har varit att synliggöra HBT-tjejers utsatthet för diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld. Konkret har jag velat undersöka hur unga HBT-kvinnor som blivit utsatta för diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld *talat* om hotet, våldet och utsattheten. Jag har även velat belysa hur deltagarna upplever omgivningens syn på deras sexualitet och omgivningens reaktioner på hotet/våldet och hur dessa upplevelser påverkar deras självbild, deras sätt att hantera upplevelserna och deras sätt att uttrycka sin sexuella identitet. Genom att fokusera på tre teman, *händelser* (av diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld), *uteblivet stöd* och *konsekvenser* (av utsatthet på grund av sexuell läggning/identitet) har jag med hjälp av Wikströms analysverktyg (*o*)*möjliga positioner*, diskursanalys och ett narrativt perspektiv redovisat möjliga läsningar (tolkningar) av deltagarnas berättelser om utsatthet.

Genom att undersöka hur deltagarna *talat* om den utsatthet de upplevt på grund av sexuell läggning har jag velat blottlägga diskurser om normalitet, lesbiska, diskriminering, kränkningar, hot och våld. Diskurs ska här förstås som ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen).²¹⁷ Deltagarna i studien är bärare av de diskurser som skapats i det samhälle där de befinner sig. Diskurser kan sägas vara en länk mellan deltagarnas språkbruk och social praktik, där deras berättelser ger oss en bild av en större samhällelig kontext.²¹⁸ På så sätt är det som analyseras i deltagarnas berättelser inte endast ett uttryck för deras egna uppfattningar och föreställningar. Jag vill än en gång understryka att det är mina läsningar och tolkningar som redovisas i analysen och att dessa var för sig utgör en möjlig läsning bland andra möjliga läsningar av berättelserna.

I deltagarnas berättelser får vi del av en komplex bild av utsatthet på grund av sexuell läggning. Händelser som diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld inträffar på många olika arenor och utförs av enskilda eller flera gärningsmän i en homofobisk och heteronormativ samhällskontext på alla samhällsnivåer. Förövarna återfinns ofta i HBT-tjejernas egna familjer och omfattar både föräldrar och syskon. Deltagarna ger uttryck för att denna typ av utsatthet, tillsammans med familjens uteblivna stöd, är det som påverkat dem mest negativt. Tidigare forskning visar att det just är en god relation till familjen som skyddar både mot att bli utsatt, och att kunna hantera utsattheten. Andra gärningsmän som återfinns i berättelserna är bland annat skolkamrater, lärare, chefer, arbetskamrater, polis samt bekanta och okända individer. I likhet med tidigare forskning om HBT-tjejers psykiska ohälsa²¹⁹ visar berättelserna att osynliggörandet och tystnaden kring HBT-tjejernas sexuella läggning/identitet har stor betydelse för deltagarnas egna psykiska hälsa. Men tystnaden och osynliggörandet har också konsekvenser för hur omgivningen handlar och reagerar när HBT-tjejer utsätts på grund av sexuell läggning.

Den psykiska ohälsan bland deltagarna i denna studie är påtaglig. Mer än hälften av deltagarna vänder den utsatthet heteronormativiteten framkallar inåt, mot den egna kroppen, genom självdestruktivitet, självhat och självmordsförsök. De vuxna som deltagarna kommer i kontakt med blundar för det psykiska lidande (och orsaken till det) som tjejerna explicit eller implicit ger uttryck för. Detta gäller vuxna på alla nivåer, från familj, lärare och skolpersonal

²¹⁷ Winther Jørgensen och Phillips (2000) s.7.

²¹⁸ Börjesson, Palmblad i Börjesson, Palmblad (red) (2007).

²¹⁹ Hanner (2005).

till arbetskamrater, chefer och även yrkespersoner inom det offentliga, t.ex. polis och socialtjänst. Jag hoppas att detta blundande bygger på okunskap och att min studie ska synliggöra HBT-ungdomars utsatthet i allmänhet och HBT-tjejs i synnerhet och deras situation i samhället.

Den diskurs som blir extra synlig i studien är den heteronormativa diskursen. Den är mycket stark i deltagarnas berättelser men inte enväldig. Det finns föräldrar, syskon, flickvänner, andra familjer, vänner och exempelvis en psykmottagning med homokompetens där HBT-tjejs kan vara sig själva och finna stöd. Den heteronormativa diskursen möjliggör förtryck och våldshandlingar mot HBT-personer, och vi är alla med och skapar/återskapar denna diskurs, men vi gör det på olika villkor. Många av deltagarna tvingas in i och tillskrivs subjektpositioner på grund av stereotypifiering och marginalisering. De tvingas ständigt vara på sin vakt och måste parera vad de säger och till vem. Detta sker ofta mer eller mindre omedvetet i vardagssituationer och får konsekvenser för den sociala responsiviteten och möjligheten att vara en del i gemenskap där kommunikationen kan flöda utan att avstanna – det vill säga att få gensvar och kunna svara.²²⁰ För HBT-tjejs uppstår ofta ett avbrott i kommunikationen då de talar om det som är självklart för dem. Att tala om sina relationer fritt är för heterosexuella en självklarhet och inte en explicit demonstration av vilken sexuell läggning de har. För deltagarna i denna studie är det just denna självklarhet som får andra att reagera, antingen med en paus i kommunikationen, en flackande blick eller med att anklaga en HBT-tjej som kysser sin flickvän på stan för att vara provokativ och skylta med sin sexuella läggning.

En annan tydlig diskurs som framträder i deltagarnas berättelser är den dominerande könsdiskursen där män har mer makt och är överordnade kvinnor. Att vara HBT-tjej innebär att vara minst dubbelt utsatt (ur ett intersektionellt perspektiv finns andra underordnade kategorier, exempelvis etnicitet, klass med mera som inte bearbetas i denna studie, se nedan), både på grund av kön och på grund av sexuell läggning. Den stereotypa bilden av homofobiska hatbrott – ett gäng nynazister som ger sig på bögar – innefattar inte kvinnor, varken som förövare eller offer, vilket osynliggör HBT-tjejs utsatthet. I deltagarnas berättelser framträder även en sexistisk utsatthet där kvinnors sexualitet görs till mäns egendom. Den rådande könsmaktsordningen där mannen är norm gör att HBT-tjejs osynliggörs även i homovärlden. Begreppet homosexualitet betecknar oftast manlig homosexualitet. Att välja begreppet LHBT (lesbisk, homosexuell, bisexuell och transperson) istället för HBT understryker att kvinnor också är en del av mänskligheten och HBT-samhället. Att jag som forskare inte tidigare i arbetet reflekterat över detta saknade "L" gör det än mer tydligt att vi alla är med och gör och reproducerar diskurser som osynliggör lesbiska. Genom att medvetandegöra detta kan man möjligtvis skapa en viss förskjutning av denna diskurs och öppna för en förändring. Jag har inte närmare behandlat HBT-tjejs genusuttryck i denna studie, men i vissa berättelser blottläggs omgivningens reaktioner på deltagarnas avvikelser från könsnormen. Exempelvis i Alices berättelse när hennes mamma säger att hon och hennes flickvän "ser för jävliga ut". Ambjörnsson talar om att det behövs mycket små genusavvikelser för att det ska störa heteronormativiteten och könsnormen. Nästan alla deltagare berättar om att de upplevt ett utanförskap redan som barn och relaterar detta till ett avvikande genusuttryck.

Deltagarna förhåller sig till och intar olika positioner till den dominerande heteronormativa diskursen. Subjektpositionerna är föränderliga, de görs ständigt utifrån situationen. I en och samma händelse kan deltagarna inta eller tillskrivas en position för att i en annan del av

²²⁰ Asplund (1987), Lindholm (2003).

berättelsen inta en annan position. Detta visar att positioner är något man aktivt *gör* och inte något man är.²²¹ Flera deltagare tvingas emellanåt förhålla sig i enlighet med den heteronormativa diskursen för att inte utsättas för våld eller obehagliga situationer. De flesta är helt medvetna om den dominerande diskursens budskap; att alla utanför dess gränser betecknas som avvikande och är/blir därmed fel.²²² Deltagarna menar att det är människors rädslor för annanhet och okunskap som exkluderar och brukar våld mot HBT-personer. Jag tänker att även den egna rädslan för att inte tillhöra normen, eller att bli förknippad med någon som inte tillhör eller uppfyller normen, får människor att bruka våld eller exkludera andra. Normsystemets regler är starka och de som avviker straffas. Jag förundras ändå över dess styrka som ”gör” att föräldrar följer den dominerande diskursens disciplinerande princip till den grad att de brukar fysiskt och psykiskt våld på sina barn.

Några av deltagarna upplever även att den queera motdiskursen ställer krav på att de ska vara öppna med sin sexuella läggning ”i alla lägen” och att de ska vara ”spexiga” och ”utmärka sig”. Att vilja leva som homosexuell i enlighet med den heteronormativa diskursen avviker från normen i motdiskursen, vilket får en del HBT-tjejer att känna sig ”fel” hur de än beter sig. Detta liknar den paradox som Lindholm talar om i dubbellivssituationer, när öppenheten blir ett moraliskt krav från både HBT-samhället och majoritetssamhället. Att vara öppen innebär för HBT-tjejerna en risk för att bli våldsutsatta, samtidigt som alternativet att dölja sin sexuella läggning/identitet innebär att man brukar våld mot sig själv.

Alla deltagare gör i olika situationer starkt motstånd mot det våld och förtryck som de utsätts för. Ibland förhandlar de om konsekvenserna av sitt motstånd, ibland inte. Jag förvånas dock över hur stort och starkt motstånd HBT-tjejerna har gjort trots att det har orsakat dem så mycket lidande och till och med nästan kostat flera av dem livet.

Yrkesverksamma och professionella inom offentlig verksamhet och myndighetspersoner som bevittnat eller fått vetskap om HBT-tjejernas utsatthet anmäler inte dessa brott och den misshandel, trots att de enligt svensk lag är skyldiga att anmäla. Polisen lägger ner förundersökningar om homofobiska hatbrott i brist på bevis. De uppmärksammar inte särskilt att det handlar om brott som är direkt knutna till offrets sexuella läggning. Lärare och kuratorer förminskar allvaret i händelser och hotfulla situationer som HBT-tjejerna befinner sig i. Ofta får deltagarna själva skulden för de kränkningar, hot och våld de utsätts för. Inte sällan ber de yrkesverksamma att HBT-tjejerna ska ha förståelse för gärningsmännens homofobiska handlingar. Fram träder en bild av en grupp unga rättslösa människor i Sverige som befinner sig utanför samhällets beskydd. Detta är helt oacceptabelt i ett demokratiskt samhälle som bygger på mänskliga rättigheter, där alla människor ska ha samma värde.

Även om det i dag finns en större acceptans och öppenhet i det svenska samhället och större möjligheter för individen att bejaka andra sexuella läggningar och identiteter än heterosexuella, måste dessa HBT-tjejer paradoxalt nog utstå en ökad utsatthet för negativa attityder, kränkningar, diskriminering, hot och våld. Öppenhetens decennium ”tvingar” fram HBT-personer i samhällsljuset. Det är dock tydligt i denna studie att majoritetssamhället i sin helhet inte är tillräckligt fördomsfritt för att acceptera andra sexuella läggningar och identiteter än den heterosexuella. För att komma till rätta med detta glapp och att förhindra att människor hamnar utanför samhällets beskydd måste vi synliggöra det osynliga. Det som inte syns finns inte, och det som inte finns behöver inte förstås. Kunskap om HBT-tjejer och HBT-personers utsatthet och livssituation måste spridas, men det måste också till en samhällelig diskussion

²²¹ Wikström (2007)

²²² Rosenberg (2002)

om makt, normer och normers verkan på, och konsekvenser för, människor och grupper. Heteronormativiteten och könsnormerna är inte endast trånga för HBT-personer, utan de krymper livsutrymmet för alla människor.

Metoddiskussion och förslag till framtida forskning

Så här i efterhand ser jag att min intervjuguide var alltför omfattande och att jag som forskare vid allt för många tillfällen avbröt deltagarna när de var mitt i en intressant berättelse. Det ser jag dock som ett nybörjarmisstag och som en erfarenhet att begrunda.

Från början var ambitionen att även ha ett intersektionellt perspektiv på min studie, med syfte att belysa flera maktordningar som verkar samtidigt för att visa hur föreställningar om kön, sexualitet, etnicitet och ålder kan hänga ihop med varandra. Dessa begrepp existerar inte som avskilda kategorier i människors liv, utan konstitueras av varandra. Genom att växla fokus mellan identitetskategorierna får vi en större förståelse för människors och gruppers beteenden och livssituation. Intersektionalitetsbegreppet har alltid med makt och förtryck att göra. Kategorierna är direkt kopplat till över- och underordning då individer sorteras in i kategorier utifrån den kontext de befinner sig i. Detta perspektiv fick jag lägga åt sidan i brist på utrymme och tid. Det går inte heller att dra några slutsatser angående detta då deltagarantalet varit för litet. Jag vill dock framföra några funderingar och observationer kring dessa perspektiv. Exempelvis finns en viss skillnad i hur ungdomarna förhandlar med den heteronormativa diskursen. De som är lite äldre är något försiktigare i sin HBT-framtoning på offentliga platser som kan vara riskfyllda, än de yngre. Alla deltagare är födda i Sverige. En är uppväxt med föräldrar födda i utomlands. I denna familj är det pappan som tar ställning för sin dotter och ger henne stöd. Detta är ett exempel på att hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning inte måste vara knutet till någon specifik kultur, etnicitet eller kön. Jag ser intersektionalitetsbegreppet som en fruktbar ingång till fördjupad kunskap och framtida forskning om HBT-tjejs utsatthet på grund av sexuell läggning/identitet.

En annan aspekt av utsatthet som jag inte gått in på är våld i samkönade parrelationer. Ingen av deltagarna har berättat om partnerrelaterad utsatthet, och jag har inte heller explicit frågat om det. På detta sätt har jag bidragit till att osynliggöra en utsatthet som är relativt outforskad. Holmberg, Carin och Stjernqvist, Ulrika har skrivit en rapport om våld i samkönade parrelationer, som är den första och enda svenska kartläggningen i sitt slag.²²³ Detta ämne ser jag därmed som mycket viktigt för fortsatt forskning. Hanner menar att kunskap och forskning om HBT-frågor ökar intresset och stimulerar till fördjupning och nya frågeställningar.²²⁴ Jag ser min studie som en pilotstudie och hoppas att den väcker intresse och ökad förståelse för HBT-personer i allmänhet och HBT-tjejs situation i synnerhet. Min önskan är också att studien väcker funderingar kring diskurser och normer, en insikt i att vi alla är med och ”gör” och möjliggör förtrycket och osynligheten – och att detta i sin tur skapar en vilja att förändra.

²²³ Holmberg och Stjernqvist (2005).

²²⁴ Hanner (2005).

Referenser

Litteratur

- Ambjörnsson, Fanny (2004): *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer* Stockholm: Ordfront
- Ambjörnsson, Fanny *Johannas förändring: Genusskapande och heteronormativitet bland gymnasietjejer* i Kulick, Don (2005): *Queersverige* Stockholm: Natur och Kultur
- Ambjörnsson, Fanny (2006): *Vad är Queer* Stockholm: Natur och Kultur
- Andreasson, Martin (red) (2000): *Homo i folkhemmet. Homo- och bisexuell i Sverige 1950-2000* Göteborg: Anamma Böcker AB
- Asplund, Johan (1987): *Om hälsningsceremonier, mikromakt och asocial pratsamhet* Göteborg: Bokförlaget Korpen
- Bell, Judith (2006): *Introduktion till forskningsmetodik* Danmark: Studentlitteratur
- Butler, Judith (2005): *Könet brinner* Köping: Natur och Kultur
- Börjesson, Mats (2003): *Diskurser och konstruktioner – en sorts metodbok* Lund: Studentlitteratur
- Börjesson, Mats och Palmblad, Eva (red) (2007): *Diskursanalys i praktiken* Malmö: Liber förlag
- Dahl, Ulrika (2005): *”Det viktigaste är inte vad extremisterna tycker utan vad den stora majoriteten gör”: från hatbrott och homofobi till heteronormativitet och intersektionalitet: En kunskapsinventering av forskning om homofobi och heteronormativitet* Vetenskaplig granskare: Eva Tiby. Stockholm: Forum för levande historia
- Dahlén, Sandra (2006): *Hetero* Stockholm: Tiden
- Elofsson, Stig (2005): *Kvantitativ metod* i Larsson, Sam, Lilja, John och Mannheimer, Katarina (red) (2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete* Lund: Studentlitteratur
- Forkby, Torbjörn (2007): *I normaliseringens närhet. Etnografi och samtalsanalys i en specialskola* i Börjesson, Mats och Palmblad, Eva (red) (2007): *Diskursanalys i praktiken* Malmö: Liber förlag
- Gemzöe, Lena (2003): *Feminism* Stockholm: Bilda
- Gilje, Nils och Grimen, Harald (1995): *Samhällsvetenskapernas förutsättningar* Göteborg: Daidalos
- Hanner, Hans (2005): *Intervjuundersökning/pilotundersökning av homo- och bisexuella ungdomars psykiska hälsa* Stockholm: NASP och Statens folkhälsoinstitut

- Holmberg, Carin och Enander, Viveka (2004): *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocess* Ystad: Kabusa Böcker
- Holmberg, Carin och Stjernqvist, Ulrica (2005): *Våldsamt lika och olika – om våld i samkönade parrelationer* Rapport nr 36 Stockholm: Stockholms universitet, Centrum för genusstudier
- Jansson, Anna (2005): *Narrativ analys och metod* Lund: Studentlitteratur
- Johansson, Helena (2006): *Brist på manliga förebilder – dekonstruktion av en föreställning och dess praktik* Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete
- Knutagård Hans och Nidsjö, Elisabet (2004): *Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning* Malmö: Länsstyrelsen i Skåne län
- Kulick, Don (red) (2005): *Queersverige* Stockholm: Natur och Kultur
- Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun* Lund: Studentlitteratur
- Landelius, Per Svante (2004) *Sexuell läggning och bemötande i socialtjänsten* Socialstyrelsen
- Lander, Ingrid, Pettersson, Tove och Tiby, Eva (red) (2003): *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet. Genusperspektiv inom svensk kriminologi* Lund: Studentlitteratur
- Lander, Ingrid, Pettersson, Tove och Tiby, Eva (2003): *Presentation av antologin och en feministisk kritik av kriminologin* i Lander, Ingrid, Pettersson, Tove och Tiby, Eva (red) (2003): *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet. Genusperspektiv inom svensk kriminologi* Lund: Studentlitteratur
- Larsson, Sam (2005): *Kvalitativ metod* i Larsson, Sam, Lilja, John och Mannheimer, Katarina (red) (2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete* Lund: Studentlitteratur
- Larsson, Sam, Lilja, John och Mannheimer, Katarina (red) (2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete* Lund: Studentlitteratur
- Liljengren, Anna (2004): *Heteronormativitet: reproducerad eller utmanad. En studie av heteronormativitet och diskurser i utvald litteratur inom socionomprogrammet* Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete
- Lindgren, Sven Åke i Månsson, Per (red) (2003): *Moderna samhällsteorier – traditioner riktningar teoretiker* Stockholm: Prisma
- Lindholm, Margareta (2003): *Dubbelliv – reflektioner om döljande och öppenhet* Ystad: Kabusa Böcker
- Marklund, Fredrik (2003): *Kvinnors och mäns kriminella karriärer* i Lander, Ingrid, Pettersson, Tove och Tiby, Eva (2003): *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet. Genusperspektiv inom svensk kriminologi* Lund: Studentlitteratur

- Mattsson, Tina (2005): *I viljan att göra det normala. En kritisk studie av genusperspektivet i missbruksvården* Växjö: Egalité
- Mulinari, Diana (1999): "Vi tar väl kvalitativ metod – det är så lätt" i Sjöberg, Katarina (red) (1999): *Mer än bara fakta. Kvalitativ forskning i praktiken* Lund: Studentlitteratur
- Månsson, Per (red) (2003): *Moderna samhällsteorier – traditioner riktningar teoretiker* Stockholm: Prisma
- Neumann, Iver B (2003): *Mening, Materialet, Makt: En introduktion till diskursanalys* Lund: Studentlitteratur
- Payne, Malcolm (2002): *Modern teoribildning i socialt arbete* Stockholm; Natur och Kultur
- Peterson, Sven-Åke (2000): *En svensk humorörelse växer fram* i Andreasson, Martin (red) (2000): *Homo i folkhemmet. Homo- och bisexuell i Sverige 1950-2000* Göteborg: Anamma Böcker AB
- Pettersson, Karl-Åke och Lindgren, Magnus (2005): *En handledning för att förbättra stödet till offer för homofobiska brott* Stockholm: Rikspolisstyrelsen
- Rosenberg, Tiina (2002): *Queerfeministisk Agenda* Avesta: Atlas
- Rosenberg, Tiina, förord i Butler, Judith (2005): *Könet brinner* Köping: Natur och Kultur
- Rosenberg, Tiina (2006): *L-ordet* Stockholm: Normal förlag
- Sahlin, Ingrid (1999): *Diskursanalys som sociologisk metod* i Sjöberg Katarina (red) (1999): *Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken* Lund: Studentlitteratur
- Sjöberg Katarina (red) (1999): *Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken.* Lund: Studentlitteratur
- Sporre, Tove, Klingspor, Klara och Wigerholt, Jennie (2007): *Hatbrott 2006. En sammanställning av polisanmälningar med främlingsfientliga, islamofobiska, antisemitiska och homofobiska motiv* Rapport 2007:17 Stockholm: Brottsförebyggande rådet
- Statens folkhälsoinstitut, Rapport nr: A 2005:19 (2005): *Homosexuellas, bisexuellas och transpersoners hälsosituation. Återrporteringsuppdrag att undersöka och analysera hälsosituationen bland hbt-personer*
- Tiby, Eva (1999): *Hatbrott? Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott* Akademisk avhandling. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet
- Tiby, Eva (2000): *De utsatta: brott mot homosexuella kvinnor och män.* (Folkhälsoinstitutet; 2000:3) Stockholm: Folkhälsoinstitutet
- Tiby, Eva och Sörberg, Anna-Maria (2006): *En studie av homofoba hatbrott i Sverige.* Stockholm: Forum för levande historia

Wahlsten-Sjöberg, Mathias (2005): *"Alla är lika för mig!" En kartläggning av hur socionomutbildningar tar upp sexuell läggning* HomO

Wikström, Hanna (2007): *(O)möjliga positioner – Familjer från Iran & postkoloniala reflektioner* Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete, Skriftserien 2007:2

Winther Jørgensen, Marianne. och Phillips, Louise (2000): *Diskursanalys som teori och metod*
Lund: Studentlitteratur

Internet

Dagens ETC: *Hatbrott bortprioriteras* (2006-07-28)
<http://etc.se/artikel/12975/hatbrott-bortprioriteras>
(2007-10-17)

Googlesökning www.google.com/search?sourceid=gmailochq=lesbisk

Holmberg, Carin, RFSL:s brottsofferjour, e-postkontakt
(2007-10-04)

Kulick, Don: Queerteori i Nationalencyklopedin, www.ne.se
(2007-01-19)

Lag (1983:47) Föräldrabalken 6 kap 1§. Om vårdnad, boende och umgänge
www.notisum.se/rnp/SLS/lag/19490381.htm
(2007-10-10)

Lag (1999:133) HomO: www.homo.se
(2007-10-14)

Lag (2001:453) SoL www.notisum.se/rnp/SLS/lag/20010453.HTM.
(2008-04-04)

Lag (2003:307): www.notisum.se/rnp/sls/lag/20030307.htm
(2007-10-14)

Lag (2006:67) www.homo.se/o.o.i.s/2542. (2008-04-18)

Nationalencyklopedin: www.ne.se
(2008-01-21)

Tidningen Svensk Polis:
www.polisen.se/inter/util/nodeid=21434&pageversion=1.jsp?articleid=143041
(2007-10-03)

Tryckfrihetsförordningen, 7 kap 4§ 11p (SFS1949:105)
www.notisum.se/Rnp/SLS/LAG/19490105.htm
(2008-05-05)

Vetenskapsrådet: *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* Antagna av HSFR i mars 1990.
www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf
(2007-12-13)

Wikipedia: http://sv.wikipedia.org/wiki/Homofobi_%28samh%C3%A4lle%29
(2007-10-29)

Ås, Berit: Härskartekniker: <http://sv.wikipedia.org/wiki/H%C3%A4rskarteknik>
(2008-04-01)

Bilaga 1:
Tabell över förövare, arenor och händelser

Förövare*	Arenor	Händelser
Skolkamrater	Skolgård Korridorer Duschrum Upphållsrum Rökruta	Trakasserar, kränker och mobbar fysiskt och psykiskt, skriker glåpord. Häller vatten i skåp, klottrar 'Jävla flata', 'Fy fan vad äckligt' på HBT-tjejs skåp. Hotar, gör Hitlerhälsning i korridor.
Lärare	Skola	HBT-tjej får inte ha en tröja med texten <i>I like girls, You like girls</i> för att den anses väcka anstöt. Ignorerar och vänder bort ansiktet eller vänder ryggen till när en HBT-tjej talar om sin sexuella läggning. Underlåter att anmäla till polis/socialtjänst trots uppenbart hot från föräldrar och syskon i två fall. Förbjuder HBT-tjej att duscha tillsammans med de andra tjejerna då de inte vill duscha med henne; vädjar till HBT-tjejen att förstå att de andra tjejerna känner sig obekväma.
Familj: Mamma Pappa Bror Syster Styvmamma Styvpappa	Hemmet På resor På picknick	Osynliggörande, tystnad. Pappa tiger ihjäl situationen. Ignorerar HBT-tjejen (talar inte med, svarar inte). Vänder sig om när homosexualitet kommer på tal, stänger av TV:n då homosexualitet/homosexuella omnämns på TV. Hotar, kränker och diskriminerar. Skriker glåpord, könsord etc. Mamma klipper sönder bilder på sitt barn och strör dem över henne som konfetti. Mamma slänger ut sitt barn på grund av dotterns sexuella läggning. Mamma och mormor ställer ultimatum: 'Du får välja mellan mig [mamman] och din flickvän.' Utsätter för sanktioner och straff. Flickvänner är inte välkomna hem till HBT-tjej. Kontrollerar och ger utgångsförbud. Skuldbelägger HBT-tjejer: Anser att HBT-tjejer får skylla sig själva om de blir utsatta.
Arbetskamrater	Arbetsplats Personalfest	Kvinnlig arbetskamrat vågar inte åka hiss ensam med HBT-tjej. Utsätter för sexuella trakasserier: Manliga arbetskamrater anser att 'bara de får

		<p>komma till' så förstår HBT-tjejen att det är killar hon vill ha, 'hon har bara inte träffat den rätte än.'</p> <p>Anser sig ha rätt att ställa mycket privata frågor om hur lesbiska gör när de har sex. Anser att HBT-tjejerna ska vara deras privata HBT-uppslagsverk.</p> <p>Slutar fråga vardagliga frågor efter att HBT-tjej kommit ut som homosexuell.</p> <p>Arbetskamrat vill att HBT-tjej ska vara tacksam för att han tolererar och accepterar, då han tycker att 'det är helt okej att hon är lesbisk, han är helt lugn med det.'</p>
Chefer	Arbetsplats Personalfest	<p>Diskriminerar: HBT-tjej får inte berätta för klienterna hon jobbar med att hon är flata. Avskedar HBT-tjej då hon tagit med sin flickvän på personalfesten (trots att festinbjudan omfattar även 'respektive').</p> <p>En chef säger 'här kan vi säga pojkvän istället' då en HBT-tjej berättar att hon har flickvän.</p> <p>Handledare på en praktikplats ber HBT-tjej att hålla sin sexuella läggning för sig själv.</p>
Okända gärningsmän	Utanför gayställen Tunnelbanan Allmänna platser Gator	<p>Utsätter för misshandel, grov misshandel. Hotar (att skära halsen av 'sådana som hon').</p> <p>Bilar stannar, förare skriker eller tutar. Människor stirrar, blänger och kommenterar; 'Titta där kommer två lesbiska, jävla flator, jävla lebbor, fy fan vad äckligt' etc.</p>
Bekanta gärningsmän	Privat fest Krogen Hos granne	<p>På fest: En kille anser sig ha rätt till att se en av HBT-tjejerna kyssa sin tjej, eftersom han berättat att en kille varit kär i honom.</p> <p>På krogen: En väns killkompis delger en HBT-tjej (som just berättat att hon har flickvän) sina åsikter om att homosexuella är onormala, konstiga och avvikande.</p>
Professionella eller myndighetspersoner som varit i kontakt med ungdomarna: Polis Kurator Psykolog Gynekolog	Professionella eller myndighetspersoners arbetsplats.	<p>Polis som tagit emot en HBT-tjejs anmälan om misshandel frågar: 'Var det värt det?'</p> <p>Samma polis säger även: 'Du vet ju vad som händer. Om två dagar får du hem ett papper om att förundersökningen är nerlagd.' Polisen hade då gripit gärningsmännen direkt efter brottet.</p> <p>Kurator underlåter att anmäla till socialtjänsten trots uppenbart hot och livsfara.</p> <p>Kurator skuldbelägger och får HBT-tjej att känna sig onormal och udda.</p> <p>Kurator vill att HBT-tjej ska förstå att det</p>

		<p>'inte är lätt för föräldrarna'.</p> <p>Psykolog samtalar inte med HBT-tjej i enrum trots svåra destruktiva beteenden hos HBT-tjejen.</p> <p>Gynekolog vet inte hur veneriska sjukdomar överförs när kvinnor har sex med kvinnor.</p>
--	--	---

* Förövare i denna tabell omfattar både personer som står för diskriminering, kränkningar, hot, hat och våld och som brister i empati, stöd och handling/hjälp.

Bilaga 2: Intervjuguide

Inledande frågor

- Vilka ord skulle du vilja att vi använder när vi samtalar om din sexuella läggning och eller ditt genusuttryck/kön?
- Hur gammal är du?
- Vilken är din huvudsakliga sysselsättning just nu?
- Vilka utbildningar har du gått/genomfört?
- Beskriv ditt nuvarande civilstånd.
- Upplever du att du har en klasstillhörighet, och i så fall vilken?

Bakgrundsfrågor

- Hur skulle du beskriva din uppväxtmiljö? Landsbygd, storstad, medelstor stad, mindre stad, bostadsområde?
- Beskriv din ursprungsfamilj (mor, far, syskon släkt, andra viktiga personer).
- Vilket yrke har dina föräldrar?
- Vilken utbildningsnivå har dina föräldrar?

Socialt skyddsnät och fritid

- Vilka fritidsintressen har du?
- Hur ser din vänskrets ut?
- Har du en "bästa" vän?
- Umgås du med andra HBT-människor?
- Umgås du med heterosexuella människor?
- Finns det människor i din närhet som du kan tala om "allt" med?
- Hur ser relationen ut till: vänner, familj, grannar, andra vuxna, socialtjänst, kurator och lärare?

Sexuell läggning och genusuttryck

- Hur gammal var du när du förstod att du var lesbisk (eller annan benämning)?
- Vet andra om att du är lesbisk (eller annan benämning)? Vilka vet, vilka vet inte?
- Om andra vet, hur reagerade din omgivning när du berättade om din sexuella läggning?
- Om andra inte vet, vad är anledningen till att du inte berättat? Vilka föreställningar har du om omgivningens reaktioner?
- Är du tillfreds med din sexuella läggning/identitet?
- Om du inte är det, hur skulle du vilja att det var?

Syn och tankar på konstruktionen av sexualitet och kön

- Hur skulle du beskriva heterosexualitet? Vad anser du om heterosexuella?
- Hur skulle du beskriva homo- och bisexualitet? Vad anser du om homo- och bisexuella?
- Hur skulle du beskriva transpersonlighet? Vad anser du om transpersoner?
- Vad är en typisk flata?
- Vad är en typisk böj?

Upplevelser av hatbrott och utsatthet

- Hur skulle du definiera homofobiska hatbrott?
- Har du varit utsatt för någon form av:
 1. *diskriminering* på grund av din sexuella läggning eller ditt genusuttryck?
 2. *kränkning* på grund av din sexuella läggning eller ditt genusuttryck?
 3. *hot* på grund av din sexuella läggning eller ditt genusuttryck?
 4. *hot* på grund av din sexuella läggning eller ditt genusuttryck?
 5. *hat* på grund av din sexuella läggning eller ditt genusuttryck?
 6. *fysiskt våld* på grund av din sexuella läggning eller ditt genusuttryck?
- Berätta om när du utsattes och av vem/vilka.
- Vilka uttryck (ord) använde den/de som utsatte dig?
- Gjorde du något motstånd? Hur agerade du?

Förhållningssätt till, och konsekvenser av, utsatthet

- Berätta om ditt första minne du har av att vara utsatt på grund av din sexuella läggning eller ditt genusuttryck.
- Finns det andra tillfällen som du känt dig utsatt i på grund av din sexuella läggning eller genusuttryck?
- I vilka situationer känner du dig utsatt på grund av din sexuella läggning eller ditt genusuttryck?
- Finns det situationer som känns mer utsatta/hotfulla än andra?
- Vilken utsatt situation har påverkat dig mest i ditt liv.
- På vilket sätt anser du att det har påverkat dig?
- På vilket sätt skulle du beskriva att det begränsar dig?
- Finns det situationer där du känner dig helt trygg?
- Är du rädd eller känner obehag för att visa din sexuella läggning och/eller ditt genusuttryck?
- Om ja, kan du berätta i vilka situationer du upplever rädsla/obehag?
- Om inte, varför tror du att du känner dig säker?
- Känner du att du kan vara "dig själv" tillsammans med dina vänner? Berätta hur, och om du inte känner så, varför inte.
- Finns det situationer där du undviker att berätta om din sexuella läggning?
- Finns det saker du undviker att göra på grund av din sexuella läggning eller ditt genusuttryck?
- Finns det platser som du undviker på grund av din sexuella läggning eller ditt genusuttryck?

Anmält eller inte anmält brott

- Har du anmält att du blivit utsatt för diskriminering, kränkningar hot, hat eller fysiskt våld? I så fall till vem/vilka har du i så fall anmält?
- Om du inte anmält det du utsatts för vilken typ av händelse skulle krävas för att du skulle anmäla?
- Berättade du för dina vänner och din familj eller någon annan att du blivit utsatt? Om inte, varför berättade du inte?
- Om ja, I så fall till vem eller vilka?
- Många HBT-personer och särskilt inte kvinnor anmäler inte diskriminering, kränkningar hot, hat eller fysiskt våld. Vad tror du att det beror på?

Bemötande och stöd/uteblivet stöd

- Har du berättat om din utsatthet som lesbisk för:
 1. familj
 2. vänner
 3. skol-/arbetskamrater
 4. polis
 5. rättsväsendet
 6. sjukvård
 7. yrkesverksamma inom det sociala arbetsfältet
- Vilka reaktioner och vilket stöd anser du att du fått efter det *homofobiska hatbrottet* (och/eller annan utsatthet) av:
 1. familj
 2. vänner
 3. Skol/arbetskamrater
 4. polis
 5. rättsväsendet
 6. sjukvård
 7. professionella inom det sociala arbetsfältet
- Beskriv det bemötande du fick från omgivningen när du berättade om händelsen.
- Vilka ord (uttryck) har ovanstående använt för att stödja dig?
- Upplever du att ovanstående personer och *instanser* betraktade dig som offer för den händelse du utsatts för?
- På vilket sätt tror du att det faktum att du är kvinna (*eller annan önskad benämning*) påverkade det bemötande du fick av ovan nämnda personer och *instanser*?
- På vilket sätt skulle du önska att du blivit bemött?

Föreställningar om offer och förövare

- Hur skulle du beskriva den typiske gärningsmannen/kvinnan?
- Har din bild av gärningsmannen/kvinnan förändrats efter det att du blivit utsatt?
- Vad tror du får någon att utsätta HBT-personer för diskriminering, kränkningar, hot, hat eller fysiskt våld?
- Känner du individer som diskriminerar, hotar och utövar våld mot andra? Om ja, vad känner du inför dem?
- Vilka föreställningar har du om varför du blev utsatt?
- Blev du förvånad över att bli utsatt?
- På vilket sätt tror du att det faktum att du är kvinna påverkade brottet?
- Känner du andra lesbiska kvinnor som blivit utsatta?
- Varför tror du att de blev utsatta?

Möjligheter och begränsningar för livs- och handlingsutrymme

- Finns det saker som du undviker i ditt liv efter brottet?
- Finns det strategier som du använder dig av för att undvika utsatthet?
- Utsätter du dig medvetet för riskfyllda situationer eller platser?
- Om ja, i vilka situationer, när och varför?
- Ser du några fördelar med att vara HBT-tjej?
- Ser du några nackdelar med att vara HBT-tjej?
- Hur ser du på framtiden (i förhållande till utsatthet)?

Bilaga 3: Anslag/formulär för sökning av intervjupersoner

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för socialt arbete

Intervjupersoner sökes till undersökning om unga HBT-tjejer mellan 15 och 29 år som är eller har varit utsatta för diskriminering och/eller kränkningar, hot hat och våld.

Jag heter Sheila Kihlman och läser till socionom vid Göteborgs universitet. Jag har valt att skriva mitt examensarbete (en C-uppsats) om unga HBT-tjejer (homo-, bi- och transpersoner) som är eller har varit utsatta för diskriminering och/eller kränkningar, hot hat och våld.

Jag söker dig ung HBT-tjej som upplevt att du blivit utsatt för psykiskt och/eller fysiskt våld och/eller diskriminering, kränkningar, hot och hat på grund av din sexuella läggning eller ditt genusuttryck och vill dela med dig av dina erfarenheter. Den/de som utsatt dig kan vara skolkamrater, lärare, arbetskamrater, föräldrar, syskon, grannar, bekanta eller okända personer på allmän plats och/eller via Internet, sms med mera. Du behöver inte ha anmält händelsen/händelserna.

Det finns väldigt lite forskning om HBT-kvinnors utsatthet, och särskilt om unga. Som det nu ser ut på forskningsfältet och i övriga samhället får kvinnor, i synnerhet kvinnor som bryter mot normen på olika sätt väldigt lite utrymme. Jag vill att denna studie ska bidra till fortsatt forskning om HBT-tjejer i utsatta situationer. Jag vill även att den ska ge kunskap till andra HBT-kvinnor och till berörda yrkesutövare inom socialtjänst, skola, polis samt till andra personer och praktiker som möter denna grupp.

Dina erfarenheter är viktiga! Väljer du att delta i undersökningen bidrar du till att öka förståelsen om unga HBT-tjejeers utsatthet i samhället. Självklart kommer ditt deltagande och dina svar att behandlas konfidentiellt, dvs. din berättelse kommer endast att användas till uppsatsen och dina uppgifter kommer inte att kunna spåras, och du kan vara helt anonym.

Jag vill träffa dig för ca 1-1,5 timmars intervju där dina erfarenheter om att vara utsatt står i centrum.

Om du vill vara med i undersökningen eller har frågor, kontakta mig snarast på:

E-post: guskihan@student.gu.se
Telefon: 0705-67 98 86

Tack på förhand
Sheila Kihlman

Min handledare för C-uppsatsen: Eva Palmblad

Bilaga 4: Sökning av intervjupersoner på Internetcommunities för HBT-personer

HBT-Tjej Din Berättelse Behövs!

Hej!

Intervjupersoner sökes till undersökning om unga HBT-tjejer mellan 15 och 29 år som är eller har varit utsatta för diskriminering och/eller kränkningar, hot hat och våld.

Jag heter Sheila och läser till socionom vid Göteborgs Universitet. Jag har valt att skriva mitt examensarbete (en C-uppsats) om unga HBT-tjejer (homo-, bi- och tranpersoner) som är eller har varit utsatta för diskriminering och/eller kränkningar, hot hat och våld.

Jag söker dig ung HBT-Tjej som upplevt att du blivit utsatt för psykiskt och/eller fysiskt våld och/eller diskriminering, kränkningar, hot och hat på grund av din sexuella läggning eller ditt genusuttryck och vill dela med dig av dina erfarenheter. Den som utsatt dig kan vara skolkamrater, lärare, arbetskamrater, föräldrar, syskon, grannar, partners, bekanta eller okända personer på allmän plats och/eller via nätet o sms med mera. Du behöver inte ha anmält händelsen/erna.

Forskningen om HBT-kvinnors utsatthet är mycket liten och särskilt om unga. Som det nu ser ut på forsknings fältet och i övriga samhället får kvinnor och då särskilt kvinnor som bryter mot kön- och sexualitetsnormen på olika sätt mycket lite utrymme. Jag vill att denna studie skall bidra till fortsatt forskning om HBT-tjejer i utsatta situationer samt att den kan ge kunskap till andra HBT-kvinnor och till berörda yrkesutövare inom socialtjänst, skola, polis samt till andra personer och praktiker som möter denna grupp.

Dina erfarenheter är viktiga! Väljer du att delta i undersökningen bidrar du till att öka förståelsen om unga HBT-tjejjers utsatthet i samhället. Självklart kommer ditt deltagande och dina svar att behandlas konfidentiellt dvs. din berättelse kommer endast att användas till uppsatsen och dina uppgifter kommer inte att kunna spåras, och du kan vara helt anonym.

Jag vill träffa dig för ca 1-1,5 timmars intervju där du berättar om dina erfarenheter om att vara utsatt står i centrum.

Om du vill vara med i undersökningen eller har frågor kontakta mig snarast på:

E-post: guskihan@student.gu.se

Tack på förhand

Sheila Kihlman